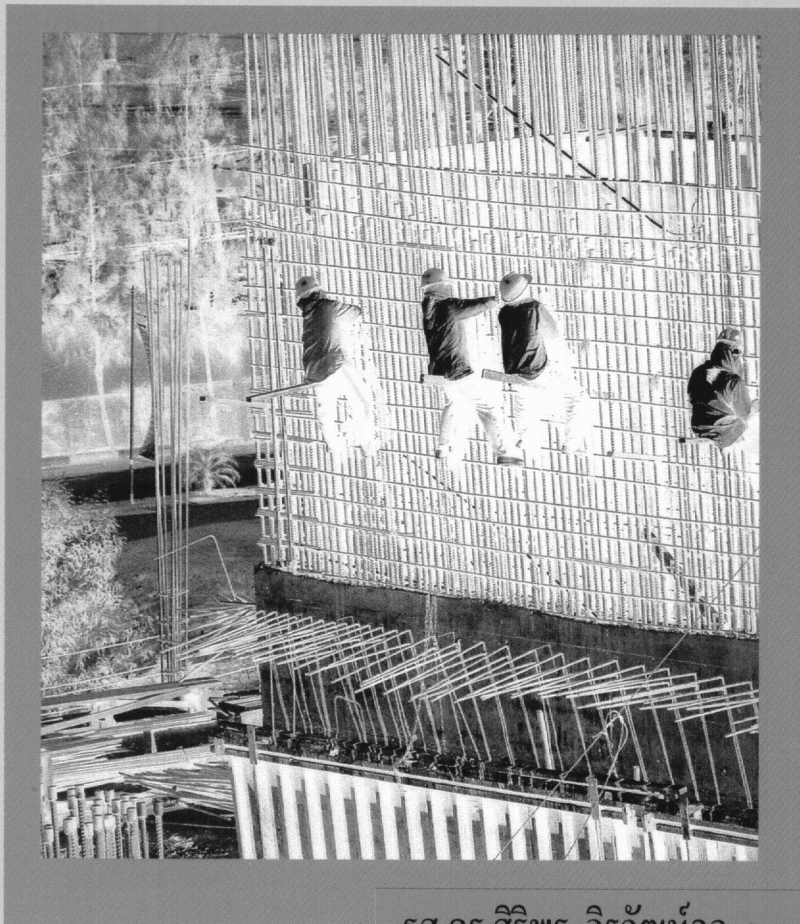

ฉบับที่ ๑

สังคมและสาธารณสุขของ คนงานก่อสร้างไทย (การศึกษาเชิงคุณภาพ)

รศ.ดร.ศิริพร จิรวัดน์กุล : บรรณาธิการ

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

ปัญหา

สังคมและสาธารณสุข

ของกรุงเทพมหานคร (การศึกษาเชิงคุณภาพ)

ศิริพร จิรวัดน์กุล : บรรณาธิการ

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

ปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างไทย (การศึกษาเชิงคุณภาพ)

บรรณาธิการ : รศ.ดร.ศิริพร จีรวัดน์กุล

จัดพิมพ์โดย : โครงการสำนักพิมพ์ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

พิมพ์ครั้งที่ 1 พฤศจิกายน 2541 จำนวน 1,000 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

ราคา 230 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ศิริพร จีรวัดน์กุล

ปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างไทย (การศึกษาเชิงคุณภาพ).-- กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541.

124 หน้า.

1. สาธารณสุข. 2. ปัญหาสังคม. 3. กรรมกร-สุขภาพและอนามัย.

1. ชื่อเรื่อง.

362.1

ISBN 974-7803-61-5

ออกแบบ/พิมพ์ที่

บริษัท โฮลิสติก พับลิชชิง จำกัด

โทรศัพท์ 618-4507, 618-4877-8 โทรสาร 618-4507

จัดจำหน่าย

บริษัท เซลท์ ออธอริตี้ส์ จำกัด 108/19 บ้านกลางกรุง ซอยประดิพัทธ์ 19 (ร่วมสันติ)

แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

โทรศัพท์ 618-4507, 618-4877-8 โทรสาร 618-4507

สารบัญ

บทคัดย่อ	3
Abstract	4
ปฐมสาระ	5
บทที่ 1 บทนำ	9
บทที่ 2 เส้นทางสู่การเป็นคณงานก่อสร้าง	25
บทที่ 3 ชุมชนก่อสร้าง	33
บทที่ 4 ความเป็นหญิงเป็นชายกับงานก่อสร้าง	46
บทที่ 5 สายสัมพันธ์ทางสังคมของคณงานก่อสร้าง	55
บทที่ 6 กฎหมายแรงงาน การประกันสังคม และแรงงานสัมพันธ์	66
บทที่ 7 ภาวะสุขภาพ และการให้บริการสาธารณสุข	79
บทที่ 8 คณงานก่อสร้างปี 2540	92
บทที่ 9 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	103
เอกสารอ้างอิง	122

ปัญหาสังคมและสาธารณสุข ของแรงงานก่อสร้างไทย (การศึกษาเชิงคุณภาพ)

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องปัญหาสังคมและสาธารณสุขของแรงงานก่อสร้างในประเทศไทยมีเป้าหมายเพื่ออธิบายวิถีชีวิตของแรงงานก่อสร้าง และวิเคราะห์ถึงปัญหาสังคมและสาธารณสุขจากบริบทและวิถีชีวิตที่พบโดยการศึกษาเชิงปรากฏการณ์ของสถานก่อสร้างทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กใน 6 จังหวัดของ 5 ภาคของประเทศไทย คือ จังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น กรุงเทพฯ ชลบุรี สงขลา และภูเก็ต ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับแรงงานก่อสร้าง ผู้คุมงาน ผู้รับเหมา และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2537-กุมภาพันธ์ 2538 และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 2540 หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ค้นพบสภาพปัญหาที่สำคัญ ดังนี้

1. สถานการณ์สังคมของแรงงานก่อสร้างอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้าย คือ ด้อยโอกาส ด้อยการศึกษา ไร้ฝีมือ ค่าแรงต่ำ ยากจน และด้อยโอกาส
2. คนงานก่อสร้างอยู่ในบริบทของการไร้ฝีมือ ไม่ต่อเนื่อง ไร้ความมั่นคง และไร้องค์กรหนุนหลัง
3. ความปลอดภัยในการทำงานเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญที่สุดที่เป็นเหตุให้คนงานก่อสร้างเจ็บป่วย บาดเจ็บ พิการ และเสียชีวิต
4. ปัญหาสังคมและสาธารณสุขของแรงงานก่อสร้างมีผลมาจากการขาดสำนักทางสังคม การขาดพลังอำนาจของคนงาน ความอ่อนแอในการใช้กฎหมายคุ้มครองคนงาน และปัญหาด้านแรงงานสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าวเน้นที่การจัดการให้สังคมไทยเป็นสังคมที่รับผิดชอบ และการแข่งขันได้ในประชาคมโลก

Social and Health Problems of Thai Construction Workers (A Qualitative Study)

Abstract

*T*he qualitative study of the "Social and Health Problems of Thai Construction Workers" aims to describe the construction workers life and analyze their social and health problems based on the finding. Phenomenological study was used in both big and small construction sites of 6 provinces, including Chiang Mai, Khon Kaen, Bangkok, Chonburi, Songkha and Phuket. Observation, interviews, and focus group discussion that were conducted during July 1994 - February 1995 and October - November 1997, were used for data collection. Key informants were construction workers, foremen, company manager, and government officers. The major findings are as follows:

1. Construction workers were in a "vicious circle" situation.
2. Context of construction workers were lack of skills, uncontinuity, uncertainty, and lack of supporting organization.
3. Working safety was the most outstanding health problem that caused construction workers sickness, injury, disability and death.
4. Social and health problems of the construction workers are caused by the lack of social awareness, lack of worker power, the weakness of law utilization and the problems of labor relations.

Recommendation emphasizes on the social management, and competition in global society.

ปฐมสาระ

๗ สถานการณ์ของอุตสาหกรรมก่อสร้างสามารถใช้เป็นตัววัดความเจริญทางเศรษฐกิจของสังคมได้อย่างหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง การก่อสร้างก็ขยายตัวเฟื่องฟู หากเมื่อเศรษฐกิจซบเซา อุตสาหกรรมก่อสร้างก็จะล่อตัวลงหรือหยุดชะงัก แต่ไม่ว่าเศรษฐกิจจะเป็นอย่างไร การก่อสร้างก็ยังคงมีอยู่ และคนงานก่อสร้างก็ยังเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ทำให้สิ่งก่อสร้างต่างๆ สำเร็จลงได้

ภาพของคนงานก่อสร้างมักเป็นข่าวในสื่อต่างๆ เป็นระยะ และภาพที่ปรากฏออกมาต่อสาธารณชนก็มักเป็นข่าวไม่ดี เช่น คนงานก่อสร้างประสบอุบัติเหตุ มีอาชญากรรมเกิดขึ้นในสถานก่อสร้าง โดยมีทั้งสถานการณ์ที่คนงานก่อสร้างเป็นผู้ก่อเหตุและเหตุการณ์ที่คนงานก่อสร้างตกเป็นเหยื่อ นอกจากนั้นยังมีข้อมูลว่าคนงานของสถานก่อสร้างบางแห่งป่วยเป็นโรคติดต่อ ประกอบกับภาพของคนงานก่อสร้างที่พักและทำงานในสถานก่อสร้างมักเป็นภาพที่ไม่น่าดู จึงเกิดเป็นคำถามขึ้นว่า ขณะที่ผู้ประกอบการก่อสร้างได้กำไรจากงานก่อสร้างต่างๆ คนงานก่อสร้างมีคุณภาพชีวิตอย่างไร

ภายหลังจากที่รองศาสตราจารย์นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ ได้เป็นผู้ริเริ่มตั้งคำถามว่า ภาวะทางสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างทางภาคใต้เป็นอย่างไร สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ซึ่งตระหนักและห่วงใยในสุขภาพของคนกลุ่มนี้อยู่ก่อนแล้ว จึงได้ให้การสนับสนุนพร้อมทั้งขยายขอบเขตของคำถามให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ซึ่งเป็นที่มาของการวิจัยเรื่องปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างไทยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการค้นหาคำตอบ ด้วยหวังว่าคำตอบที่ได้รับจะนำไปสู่การใช้ออกเสนอแนะเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นพลังสำคัญของสังคมไทย

รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาของ 5 ทีมวิจัยใน 5 ภาคของประเทศไทยที่ดำเนินการวิจัยในช่วงปีพ.ศ. 2537-2538 และศึกษาข้อมูลสถานการณ์การก่อสร้างในปีพ.ศ. 2540 เพิ่มเติม จากนั้นจึงเสนอภาพรวมที่แสดงถึงวิถีชีวิต รายงานนี้ไม่สามารถเสร็จสมบูรณ์ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากนักวิจัยทั้ง 5 ทีม และการสนับสนุนด้านงบประมาณจากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคนงานก่อสร้าง ผู้รับเหมา และเจ้าหน้าที่ที่ร่วมให้ข้อมูล ขอขอบคุณคุณสุภาพร ศรีแก้ว ผู้ช่วยเหลื่ออย่างสำคัญในการผลิตรายงาน และทำให้รายงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้อง

ศิริพร จิรวัดน์กุล

พฤศจิกายน 2540

บทนำ

บทที่ 1

บทนำ

9

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2530-2539)

ถือว่าประเทศไทยอยู่ในยุคของความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจที่มีผู้นำของประเทศท่านหนึ่งกล่าวว่าในยุค “โชติช่วงชัชวาล” มีการลงทุนอุตสาหกรรมใหญ่ๆ ในประเทศมากมาย ภาคธุรกิจเอกชนเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยฐานจากเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากแหล่งเงินนอกประเทศเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่ภาครัฐก็ขยายงานเพื่อให้กับกับความเจริญเติบโตที่เกิดขึ้น ภาพที่เป็นรูปธรรมปรากฏให้เห็นถึงความเจริญดังกล่าวคือตึกกรมใหญ่โตสูงเสียดฟ้าจำนวนมากในกรุงเทพมหานคร และอาคารสถานที่สวยงามโอฬารจำนวนมากในเมืองใหญ่ๆ เช่น ชลบุรี เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา และสงขลา หรือแม้แต่ในเมืองเล็กๆ ก็มีการขยายตัวของตึกกรมบ้านช่อง อาคารร้านค้าอย่างมากมาย นับเป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญหน้าหนึ่งของประเทศไทย

อย่างไรก็ดี กว่าจะปรากฏเป็นตึกสูงเทียมเมฆ บ้านเรือนที่สวยงาม อาคารร้านค้าที่สง่างาม และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ จำนวนมากเหล่านั้น มีผู้อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จจำนวนมาก เจ้าของอาคาร วิศวกร และสถาปนิก มักเป็นกลุ่มคนเบื้องหลังที่สังคมชื่นชม ยอมรับว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานเหล่านั้น แต่ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งสังคมรับรู้ว่าเกี่ยวข้องอย่างมากกับอาคารเหล่านั้น หากมักจะลืมที่จะให้ความสำคัญในการมีส่วน

ร่วมในการพัฒนาประเทศ จึงปล่อยให้เขาเหล่านั้นเผชิญกับปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย คนกลุ่มนั้นคือ ผู้คนที่ขายแรงงานอยู่ในธุรกิจก่อสร้าง หรือที่เรียกขานกันทั่วไปว่า “คนงานก่อสร้าง” หรือ “กรรมกรก่อสร้าง”

ตลอดระยะเวลาแห่งความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ธุรกิจก่อสร้างเป็นธุรกิจที่ทำรายได้มหาศาลให้แก่ผู้เกี่ยวข้องยกเว้นคนงานก่อสร้าง ขณะที่ตัวเลขรายได้ของเจ้าของหรือผู้ประกอบการก่อสร้างเพิ่มขึ้นอย่างมาก ซึ่งหมายถึงความมั่งคั่งร่ำรวย แต่ข้อมูลรายงานเกี่ยวกับคนงานก่อสร้างกลับกลายเป็นความยากจน และมีปัญหามากมายประการ หนึ่งอย่างใดก็ตาม ข้อมูลวิจัยที่ให้ภาพชีวิตที่ชัดเจนของคนกลุ่มนี้มีไม่มากนัก เช่น มีตัวเลขที่เป็นทางการ คือในปีพ.ศ. 2534 มีจำนวนคนงานก่อสร้างที่ลงทะเบียนกับกรมแรงงาน 86,704 คน และสถิติของการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานก็พบว่า คนทำงานก่อสร้างมีอุบัติเหตุจากการทำงานสูงที่สุดในกลุ่มคนงานทุกประเภท (กรมแรงงาน, 2534)

**ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)**

10

ด้วยปรากฏการณ์ที่คนงานก่อสร้างซึ่งส่วนใหญ่คือคนวัยผู้ใหญ่ที่ผู้คนในสังคมมักไม่ใส่ใจ ไม่สนใจชีวิตความเป็นอยู่ คุณภาพชีวิต และความปลอดภัยของเขามากนัก แต่แท้จริงแล้วผู้คนกลุ่มนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมที่สำคัญ หากสังคมละเลย องค์กรของรัฐและเอกชนไม่ช่วยให้เขาเข้มแข็ง มีชีวิตที่มีคุณภาพ ก็เท่ากับสังคมจะสูญเสียพลังงานที่มีค่าอย่างหนึ่งไป สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขตระหนักว่าอาชีพคนงานก่อสร้างเป็นอาชีพที่สำคัญในการสร้างสรรค์สังคมไทยอาชีพหนึ่ง หากผู้คนที่เกี่ยวข้องจะมีหนทางใดสนับสนุนให้คนที่ประกอบอาชีพคนงานก่อสร้างสามารถยืนหยัดในสังคมอยู่ได้อย่างมีคุณภาพชีวิต ก็จะต้องประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมอย่างยิ่ง แต่ด้วยการขาดข้อมูลพื้นฐานด้านสังคมและสาธารณสุข จึงยากต่อการนำเสนอนโยบาย และวิธีปฏิบัติที่ตรงกับปัญหาที่แท้จริง สรรส. จึงมุ่งหาข้อมูลความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของการเป็นคนงานก่อสร้าง ด้วยการสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยเรื่องปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในประเทศไทย และเพื่อให้ได้ภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในส่วนของรายงานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งเน้นประเด็นหลักที่วิถีชีวิตของคนงานก่อสร้างเพื่อตอบคำถามว่าคนงานก่อสร้างดำเนินชีวิตอย่างไร โดยเฉพาะมีพฤติกรรมสังคมและพฤติกรรมอนามัยอย่างไรที่จะนำไปสู่ปัญหาสังคมและสาธารณสุข เพื่อให้ได้ภาพว่าคนงานก่อสร้างมีความเป็นอยู่ทางสังคมและสาธารณสุขอย่างไร และทำไมถึงเป็นเช่นนั้น โดยหวังว่าภาพที่ได้นั้นจะนำไปสู่คำตอบว่า ถ้าต้องการปรับปรุงคุณภาพชีวิตคนงานก่อสร้าง ผู้เกี่ยวข้องและผู้ห่วงใยควรจะทำอย่างไร

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.1 เพื่ออธิบายวิถีชีวิต บริบททางสังคม และวัฒนธรรมของคณงานก่อสร้าง
- 1.2 เพื่อบรรยายสภาพการทำงาน การรับรู้ต่อการประกอบอาชีพคณงานก่อสร้าง และแรงงานสัมพันธ์ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสุขภาพของคณงานก่อสร้าง
- 1.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคณงานก่อสร้าง

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการก่อสร้าง

โดยที่การก่อสร้างอาคารโดยทั่วไปมีขั้นตอน 10 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ปรับพื้นที่
- 2) วางผัง และเตรียมงาน เป็นการกำหนดว่าบริเวณใดใช้ทำอะไร แล้วปักผังสร้างสำนักงานชั่วคราว สร้างที่เก็บเครื่องมือ ที่พักคณงาน
- 3) ทำเสาเข็ม
- 4) ทำฐานราก
- 5) หล่อเสา
- 6) หล่อพื้น ซึ่งมีหลายชนิดคือ พื้นวางดิน พื้นไร้คาน พื้นวางบนคาน พื้นสำเร็จรูป
- 7) ก่ออิฐ ฉาบปูน
- 8) งานหลังคา
- 9) ติดตั้งวงกบประตู หน้าต่าง เครื่องสุขภัณฑ์ น้ำ ไฟฟ้า และอื่นๆ
- 10) ตกแต่งภายใน และเก็บกวาดทำความสะอาด หรือเก็บงาน

จาก 10 ขั้นตอนนี้แบ่งเป็นลักษณะงานได้ 3 ลักษณะคือ งานโครงสร้าง และตกแต่ง งานสุขาภิบาล และงานไฟฟ้า ซึ่งใน 10 ขั้นตอนจะต้องใช้แรงงานก่อสร้างทั้ง 2 กลุ่ม คือ แรงงานไร้ฝีมือ และแรงงานฝีมือ ในขั้นที่ 1-7 จะใช้แรงงานไร้ฝีมือจำนวนมากกว่ขั้นตอนที่ 8-10

ลักษณะการจ้างแรงงานก่อสร้างมี 3 ประเภท คือ ลูกจ้างรายวัน ลูกจ้างรายเดือน และการจ้างเหมา คณงานไร้ฝีมือส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างรายวันโดยขึ้นอยู่กับผู้รับเหมาช่วง คณงานที่เป็นลูกจ้างรายเดือนมีน้อยและขึ้นตรงกับบริษัทก่อสร้างโดยตรง คณงานประเภทนี้จะได้รับค่าจ้างตามกฎหมายแรงงาน ส่วนการจ้างเหมาผู้รับเหมาจะรับจ้างงานเป็นขั้น เมื่องานเสร็จจึงได้รับค่าจ้าง ซึ่งค่าจ้างก็ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับรายได้

ของผู้รับเหมา และคุณภาพของงาน

นอกจากงานก่อสร้างเป็นงานหนัก และให้ที่พักพิงที่ไม่ถาวรแล้ว งานก่อสร้างยังถือเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้ปฏิบัติงานสูงเป็นอันดับ 3 ใน 5 อันดับแรกของประเทศ โดยมีอัตราผู้ประสบอันตรายร้อยละ 9.53 (กรมแรงงาน, 2537) และอัตราผู้ประสบอันตรายถึงพิการและตายเป็นร้อยละ 5.18 (กรมแรงงาน, 2534) ซึ่งสหพันธ์แรงงานอุตสาหกรรมคนงานก่อสร้างและคนงานทำไม้แห่งประเทศไทย (2536) ได้กล่าวถึงอันตรายในการก่อสร้างไว้ สรุปได้ดังนี้

1) อันตรายต่อตัวบุคคล จากวัตถุที่ตกลงมา บาดเจ็บจากการแบกหาม ทำงานภายใต้สภาวะอันตราย เช่น อยู่บนนั่งร้านสูง บันได อยู่ในที่อากาศอัดแน่น หรือที่มีน้ำหนักมากเกินไป เป็นต้น

2) อันตรายจากเครื่องมือ เช่น เครื่องยกของ บันจัน อุปกรณ์ขนส่งทุกรูปแบบ ซึ่งในสถานที่ก่อสร้างจะมีการเคลื่อนย้ายเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ตลอดเวลา อันทำให้เกิดอันตรายได้

3) อันตรายจากสภาพแวดล้อม ในสถานที่ก่อสร้างมักจะมีฝุ่นละออง เสียงดัง เป็นมลพิษ บางแห่งใช้สารเคมีและรังสี ที่จะทำให้เกิดอันตรายได้ นอกจากนั้นความร้อน ความเปียก ความหนาว และสภาวะอากาศที่แปรปรวนก็ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพได้

จากการศึกษาของกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย (ชัยยุทธ ขวลิตนิกุล, 2534 อ้างใน รุ่งศรี ศศิธร, 2536) พบว่า อุบัติเหตุที่เกิดกับคนงานก่อสร้างซึ่งมีสาเหตุรุนแรง คือ การพลัดตกจากที่สูง และงานตอกเสาเข็ม ส่วนสถิติผู้ประสบอันตรายจากงานก่อสร้างจนถึงชีวิตและพิการมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปีเมื่อเปรียบเทียบกับการประสบอันตรายจากทุกกิจการ กล่าวคือ ในปีพ.ศ. 2531 มีผู้ประสบอันตรายจากงานก่อสร้างร้อยละ 6.83 เพิ่มเป็นร้อยละ 7.73 ในปีพ.ศ. 2532 ร้อยละ 10.39 ในปีพ.ศ. 2533 และในปีพ.ศ. 2534 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.15 นอกจากนั้น ชัยยุทธ ขวลิตนิกุล (2532:224-235) ได้กล่าวถึงรายละเอียดของอันตรายจากการก่อสร้างไว้ว่า เกิดได้จาก

1) อันตรายจากงานตอกเสาเข็ม งานตอกเสาเข็มเป็นงานฐานรากการก่อสร้างที่สำคัญ อันตรายที่อาจเกิดจากงานตอกเสาเข็ม ได้แก่

ก. เสาเข็ม หากตอกเอียงมากอาจหักทับคนงานได้ รุ้ที่เกิดจากการตอกเสาเข็มเสร็จแล้ว ถ้าไม่กลบหรือปิดอาจทำให้คนงานพลัดตกลงไปได้

ข. บันจัน ตัวบันจันที่เก่า อาจทำให้เสียสมดุลขณะใช้งานหรืออาจเกิด

อันตรายจากการที่ลวดสลิงขาด

ค. อันตรายอื่นๆ ได้แก่ ควัน เสียงรบกวน ความสั่นสะเทือน และการเคลื่อนตัวของดิน

2) อันตรายจากการทำรูเจาะขนาดใหญ่ เช่น งานที่ขุดลึกลงไปเป็นปล่องเพื่อเชื่อมกับอุโมงค์ต้องใช้ผู้ควบคุมงานที่มีความชำนาญรอบรู้ในด้านการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ป้องกันคนตกลงไปในรูเจาะ และสามารถช่วยเหลือคนที่อยู่ในรูเจาะเมื่อมีภาวะฉุกเฉินได้ โดยจะต้องมีระบบการป้องกันและการช่วยเหลือที่พร้อมเสมอ

3) อันตรายจากบ้นจั่นสำหรับยกของ ที่พบมากคือ ของที่ยกหล่นลงมาจากบ้นจั่น กระแทกถูกโครงสร้างอาคารเสียหาย หรือหล่นมาทับผู้ที่กำลังปฏิบัติงานในบริเวณก่อสร้าง นอกจากนี้อาจเกิดจากการใช้บ้นจั่นผิดวัตถุประสงค์ ทำให้บ้นจั่นหักพังลงมาได้ ซึ่งอรุณ ชัยเสรี (2527) ได้สรุปสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุจากบ้นจั่นว่า มักเกิดจากการประกอบ ติดตั้ง รื้อถอน ที่ไม่ถูกต้องตามคำแนะนำของผู้ผลิต ใช้น้ำหนักถ่วงไม่สมดุลกับความสูงของบ้นจั่น ขาดการดูแลบำรุงรักษา บรรทุกน้ำหนักเกินอัตรา หมุนแขนเร็วหรือแรงเกินไป ผูกสิ่งของไม่แน่นหนาพอ และปล่อยให้ผู้ที่ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องไต่ขึ้นลงบ้นจั่น

4) อันตรายจากรถตักดินและรถแทรกเตอร์ ซึ่งอุบัติเหตุที่พบบ่อยคือ การทับหรือชนคน ส่วนใหญ่มักเป็นก้านที่หมุนรอบตัวไปตีถูกคนเข้า หรืออันตรายอาจเกิดกับพนักงานขับรถ เช่น วัตถุหล่นจากกระบะตักดินขณะยกสูงใกล้กับตัวรถ

5) อันตรายจากลิฟต์ชั่วคราว นั่งร้าน และค้ำยัน เนื่องจากสถานที่ก่อสร้างที่เป็นอาคารสูงๆ จะมีการใช้ลิฟต์ขนส่ง ซึ่งลิฟต์ที่ใช้แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ลิฟต์สำหรับขนส่งวัสดุ และลิฟต์สำหรับขนส่งคนงานโดยเฉพาะ อันตรายที่เกิดส่วนใหญ่มาจากการบรรทุกน้ำหนักมากเกินอัตราที่จะรับได้ ขาดการดูแลเอาใจใส่กับสภาพชิ้นส่วนอุปกรณ์ของตัวลิฟต์ และความประมาทของผู้ขับลิฟต์ ผู้ใช้ลิฟต์ อันตรายจากนั่งร้านและค้ำยัน มักเกิดจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้สร้าง หรือเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ ปล่อยให้ทำแบบส่งต่อกันโดยขาดหลักวิชา ไม่รู้ถึงความแข็งแรงที่เพียงพอในการรับน้ำหนัก ทำให้นั่งร้านและค้ำยันพังลงมาทับผู้คนถึงแก่ชีวิต นอกจากนี้อันตรายอาจเกิดจากการหล่นของคน หรือวัสดุเครื่องมือต่างๆ ซึ่งโดยปกตินั่งร้านทุกชนิดควรมีตาข่ายชิงไว้เพื่อรองรับวัสดุที่ตกหล่นลงมา

6) อันตรายจากไฟฟ้าและไฟไหม้ อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ชำรุดเสียหายเมื่อนำมาใช้ อาจทำให้ผู้ใช้ถูกไฟดูดตาย ที่พบบ่อยที่สุดคือ การนำสายไฟฟ้าที่ชำรุดมาพาดบริเวณที่ขึ้นและ หรือบริเวณที่คนงานเดินผ่านซึ่งอาจเหยียบเข้าไปในรัศมีไฟฟ้าและถูกไฟดูด

**ปัญญาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)**

ได้มีผู้ศึกษาว่านอกจากสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่ปลอดภัยแล้ว ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ขาดความรู้และการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ เพศ อายุ ภาวะทางจิต การรับรู้ นิสัยขอบสบาย ขาดความระมัดระวัง ก็เป็นสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุได้เช่นเดียวกัน (Watt, 1990 และ Donald, 1964 อ้างใน รุ่งศรี ศศิธร, 2536) อุตสาหกรรมการก่อสร้างจึงเป็นทั้งแหล่งที่ทำให้เกิดการจ้างงาน แหล่งรายได้ของผู้ยากไร้ แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมและสุขภาพของประชากรส่วนหนึ่งอีกด้วย

มีนักวิจัยให้ความสนใจศึกษาชีวิตของคณงานก่อสร้างในแง่มุมต่างๆ เช่น ความ
พึงพอใจ (มรกต, 2518) ปัญหาแรงงาน สหภาพแรงงาน (มรกต, 2522 ; สังคีต,
2524 ; นันทนีย์, 2532) ครอบครัวคณงานก่อสร้าง (นันทนีย์, 2531 ; นิภา, 2532) ภาวะ
การเจริญพันธุ์ (เกษม, 2524 ; อัญชลี, 2524) และสุขภาพ (อัมพร, 2530 ; เบนจมาศ,
2532 ; เยาวพรรณ, 2534 ; วสันต์, 2535 ; สุพัตรา, 2535 ; รุ่งศรี, 2536 ; นพพวรรณ,
2537) เป็นต้น ได้ข้อค้นพบโดยสรุปดังนี้

ทั้งคนงานท้องถิ่นและคนงานอพยพ ส่วนใหญ่เป็นคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่หนีความแห้งแล้ง และความอดอยากจากการประกอบอาชีพเกษตรกร นอกนั้น

เป็นคนภาคกลาง ภาคเหนือ ส่วนภาคใต้พบน้อยที่สุด

2) ลักษณะทางประชากรของคนงานก่อสร้าง

- ก. คนงานมีฝีมือ เป็นชายมากกว่าหญิง
- ข. คนงานไร้ฝีมือ มีทั้งชาย หญิง เด็ก และคนแก่ แต่ส่วนใหญ่เป็นคนวัยฉกรรจ์ วัยทำงาน
- ค. คนงานก่อสร้างทั้งชายและหญิง ส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับ ป.4-ป.6
- ง. คนงานที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักพาครอบครัวมาอยู่ด้วย ส่วนคนงานจากภาคอื่นๆ มักอพยพมาคนเดียว
- จ. ปริมาณคนงานโสด และมีครอบครัวไม่แตกต่างกันมากนัก

3) ความเป็นอยู่ในที่พักที่จัดให้ใกล้แหล่งก่อสร้าง

- ก. ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมไม่ถูกหลักสุขอนามัย
- ข. ที่อยู่อาศัยอยู่ท่ามกลางมลพิษและอันตรายจากอุบัติเหตุบนานาประการ
- ค. เป็นที่มั่วสุมของนักพนัน ผู้ขายยาเสพติดและนักเลงสุรา
- ง. อยู่กันอย่างแออัด มีวิทยุ โทรทัศน์ เป็นเครื่องหย่อนใจ

4) ความมั่นคงในชีวิตของคนงานไร้ฝีมือ

- ก. รายได้แค่พอใช้จ่ายวันต่อวัน ถ้าเจ็บป่วยหรือมีค่าใช้จ่ายพิเศษอื่นๆ ก็ต้องเป็นหนี้ ส่วนใหญ่จึงมีหนี้สิน
- ข. ถูกเอารัดเอาเปรียบค่าแรงงานเสมอ โดยเฉพาะคนงานหญิง
- ค. มีโอกาสที่จะได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานตลอดเวลา เนื่องจากขาดอุปกรณ์ในการป้องกันอุบัติเหตุ
- ง. เมื่อเจ็บป่วย พิกัด หรือเสียชีวิต มีจำนวนน้อยที่ได้รับค่ารักษาพยาบาลหรือค่าชดเชยจากนายจ้าง
- จ. มีโอกาสที่จะตกงานได้ง่าย เนื่องจากไร้ฝีมือ
- ฉ. ไม่สามารถเป็นที่พึ่งอันมั่นคงให้แก่ครอบครัว
- ช. ขาดโอกาสที่จะศึกษาอย่างต่อเนื่อง และโอกาสที่จะพัฒนาไปเป็นคนงานมีฝีมือเป็นไปได้ยาก
- ซ. ใช้ชีวิตอย่างระเห่ระนอน ขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงปลอดภัยสำหรับตนเองและครอบครัว
- ณ. ขาดผู้นำในการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิอันพึงได้ตามกฎหมาย

5) ภาวะทางสุขภาพอนามัย

- ก. เสี่ยงต่อการเป็นโรคติดต่อที่ระบบทางเดินหายใจและระบบทางเดินอาหาร

บทที่ 1

บทนำ

15

- ข. ติดยาแก้ปวด และเครื่องดื่มบำรุงกำลัง
- ค. ลูกคนงานจำนวนมากเป็นโรคขาดสารอาหาร
- ง. ขาดการตรวจสุขภาพที่จำเป็น
- จ. อยู่ภายใต้ภาวะเครียดเรื้อรังตลอดเวลา

6) ด้านสิทธิและการต่อรอง

- ก. ไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายแรงงาน
- ข. ไม่มีอำนาจต่อรองกับนายจ้าง

นอกจากข้อมูลชีวิตคนงานก่อสร้างที่ได้จากงานวิจัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ดังกล่าวมาแล้วนั้น ยังมีบทความวิชาการและกึ่งวิชาการจำนวนมากที่ได้ให้ทัศนะต่างๆ อันเป็นภาพขยายเกี่ยวกับชีวิตคนงานก่อสร้างโดยเฉพาะแรงงานไร้ฝีมือ ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะทัศนะบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยศึกษาปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างเท่านั้น คือในประเด็นปัญหาที่กรรมกรก่อสร้างเผชิญ เรื่องพิลาศ ธรรมวิเศษ (2529) ได้กล่าวว่า กรรมกรก่อสร้างต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการดังพอสรุปได้ดังนี้

- 1) ปัญหาด้านการเงิน รายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีหนี้สิน ไม่มีเงินสำหรับใช้จ่ายเงิน และบางครั้งถูกโกงค่าจ้าง
 - 2) ปัญหาความรู้ คนงานส่วนใหญ่การศึกษาน้อย ไม่มีความชำนาญในอาชีพ ทำให้ถูกกดขี่ค่าแรง ถูกเอารัดเอาเปรียบ ไม่ได้รับสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย
 - 3) ปัญหาที่อยู่อาศัยและสุขภาพ เนื่องจากที่พักมีลักษณะชั่วคราวและเคลื่อนย้ายบ่อย สภาพที่พักจึงไม่ถูกสุขอนามัย นอกจากนั้นการต้องทำงานหนัก เงินไม่พอใช้ทำให้ร่างกายได้รับอาหารไม่เพียงพอ สุขภาพกายและจิตทรุดโทรม บางคนติดยาแก้ปวด ลูกๆ ของกรรมกรมักมีปัญหาทางสุขภาพมากกว่าพ่อแม่ เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลา ไม่มีเงิน อารมณ์ตึงเครียด จึงทำให้เกิดปัญหากับเด็ก การโยกย้ายบ่อยๆ ทำให้เด็กขาดความรู้สึกร่มมั่นคงในชีวิต
 - 4) ปัญหาสุขภาพโอกาสศึกษา เนื่องจากการโยกย้ายและการขาดเงินทอง ทำให้เด็กถูกกรรมกรก่อสร้างความรู้ต่ำ เติบโตเป็นแรงงานไร้ฝีมือต่อเนื่องกันไป
 - 5) ปัญหาสวัสดิการ ในกลุ่มแรงงานชั่วคราว นายจ้างจะไม่สนใจให้สวัสดิการ แต่ให้ค่าจ้างเฉพาะเมื่อทำงานได้เท่านั้น เมื่อเจ็บป่วยคนงานต้องช่วยตัวเอง เมื่อทำงานที่เสี่ยงชีวิต นายจ้างก็ไม่สนใจจะหาอุปกรณ์ป้องกันให้ เมื่อประสบอุบัติเหตุหน่อยรายจะได้ค่าชดเชย ขาดหลักประกันเมื่อถูกโกงแรงงาน และที่พักอาศัยก็อยู่ในสภาพเลวร้าย
- ในประเด็นเดียวกันนี้ มีบทความที่เสนอโดย วิณา พันธุรัตน์ และประสพสุข ทอง-กสุต (2535) ซึ่งได้ให้ภาพเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของคนงานก่อ

สร้างในบริเวณที่ทำการก่อสร้างศูนย์การค้า World Trade กรุงเทพฯ และทำให้ได้ภาพ ปัญหาที่กรรมกรก่อสร้างเผชิญชัดเจนยิ่งขึ้น ในบทความดังกล่าวได้กล่าวถึงการดำเนิน ชีวิตของคนงานก่อสร้างในด้านต่างๆ โดยสรุปดังนี้

1) **ที่อยู่อาศัย** แออัด เสื่อมโทรม ส่วนใหญ่ห้องพักมีลักษณะเป็นห้องแถวที่กัน ฝาและมุงหลังคาด้วยสังกะสี บางแห่งใช้ไม้เก่าๆ หรือกระดาดแข็งกันห้องแทนสังกะสี มีทั้งห้องแถวชั้นเดียวและสองชั้น ขนาดห้อง 2-3 เมตร ซึ่งปกติควรจะพักได้เพียง 2 คน แต่ถ้าคนงานมีครอบครัวมาด้วยก็คนก็ตาม ทั้งหมดก็ต้องอาศัยรวมกันอยู่ในห้องเดียว กัน แต่ถ้าคนงานไม่มีครอบครัวก็จะอยู่ร่วมกับคนงานอื่นๆ มากกว่า 2 คน

ปัญหาเรื่องที่พักอาศัยของคนงานนี้ วลลภ ตังคณานุรักษ์ (2529) เรืองพิลาศ ธรรมวิเศษ (2529) และนันทนีย์ ไชยสุต และคณะ (2531) ก็ได้กล่าวไว้ตรงกันว่ามี ลักษณะแคบๆ มีดๆ ใช้เป็นทั้งที่นอน ที่นั่งเล่น ที่เก็บของ ทำอาหาร กินอาหาร ได้ ฤนห้องก็เป็นทั้งที่ทิ้งน้ำเสีย ขยะ ส่วนน้ำดื่ม น้ำใช้ ห้องน้ำ ห้องส้วม ใช้รวมกัน สภาพ แวดล้อมที่พอกก็สกปรก เต็มไปด้วยขยะส่งกลิ่นเหม็น กลางคืนมียุงชุกชุม นอกจากนั้น ที่พักหลายแห่งสร้างต่อกันสูงถึง 4 ชั้น ด้วยสภาพที่ไม่มั่นคงจนน่ากลัวจะพังครืนลงมา (वलลภ ตังคณานุรักษ์, 2529)

2) **สุขภาพอนามัย** ปัญหาประจำวัน จากสภาพที่พักและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูก สุขลักษณะทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง แมลงวัน ผู้พักอาศัยจึงมีสุขภาพอนามัยเสื่อม โทรมลง อีกทั้งไม่เคยมีการตรวจสุขภาพหรือเอกซเรย์ปอดเพื่อเป็นการป้องกันอันตราย ต่อสุขภาพ จึงทำให้คนงานเหล่านี้มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคติดต่อต่างๆ ตลอดเวลา เมื่อมีการเจ็บป่วยถึงขั้นต้องพบแพทย์ ส่วนใหญ่ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลเอง มีเพียง คนงานในแหล่งก่อสร้างขนาดใหญ่และขนาดกลางบางแห่งเท่านั้นที่นายจ้างให้เบิกค่า รักษาพยาบาลได้ ในกรณีที่เจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ เช่น ปวดหัว เป็นไข้ ก็จะซื้อยาชุด หรือยาแก้ปวดบางประเภทมากินเอง และมีคนงานจำนวนไม่น้อยที่ติดยาแก้ปวด

3) **ขาดโอกาสในการศึกษา** ผลพวงจากการอพยพ จากการที่ต้องเคลื่อนย้าย ไปยังแหล่งก่อสร้างใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้ทั้งตัวคนงานและครอบครัวโดยเฉพาะ ลูกๆ ของคนงานกลายเป็นผู้ขาดโอกาสในการศึกษา ในส่วนของตัวคนงานและผู้ใหญ่ ในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้ต่ำอยู่แล้ว และต้องยุ่งกับการหาเลี้ยงปากท้องตลอด เวลา อีกทั้งขาดการดูแลเอาใจใส่จากนายจ้าง จึงทำให้ไม่มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสาร ที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต อันได้แก่ ข่าวสารด้านบริการ สวัสดิการที่จำเป็น การฝึก อบรมอาชีพ ข่าวสารด้านสุขภาพอนามัย เป็นต้น ในส่วนของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง นั้น ก็ขาดโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาระดับบังคับเมื่อถึงวัยเรียน

ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาของลูกกรรมกรก่อสร้างนี้ วัลลภ ตังคณานูรักษ์ (2529) ได้ให้ภาพขยายเพิ่มเติมตรงกันว่า เด็กลูกกรรมกรก่อสร้างที่ต้องโยกย้ายติดตามพ่อแม่ไปยังแหล่งก่อสร้างต่างๆ ตลอดเวลาไม่ได้ใช้ชีวิตในห้องเรียนหรือวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ อย่างสนุกสนาน แต่ต้องขลุกอยู่กับกองดิน กองทราย กองไม้ กองเหล็ก เสี่ยงต่ออุบัติเหตุอันตรายประการ ที่เจริญเติบโตรอดพ้นอันตรายจากแหล่งก่อสร้างมาได้ถึงอายุประมาณ 12-14 ปี ก็เจริญรอยตามพ่อ-แม่ เป็น “จับกังน้อย” กรรมกรไร้ฝีมือสืบต่อไป

4) การขาดสารอาหาร ปัญหานี้เกิดกับลูกๆ กรรมกรมากกว่าตัวกรรมกรเอง พบว่าเด็กอายุมากกว่า 2 ขวบ ส่วนใหญ่ขาดสารอาหารเนื่องจากได้รับอาหารที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ และมีพฤติกรรมบริโภคที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากการที่พ่อ-แม่มีความรู้จำกัด และไม่มีเวลาดูแลเรื่องการกินอยู่ของลูกอย่างเพียงพอ

ปัญหานี้ วัลลภ ตังคณานูรักษ์ (2531) อ้างถึงการสำรวจของมูลนิธิเด็กในปี พ.ศ. 2523 ว่าเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างในกรุงเทพฯ เป็นโรคขาดสารอาหารถึงร้อยละ 73.6

5) ความปลอดภัยในการทำงาน อันตรายที่เกิดขึ้นกับคนงานก่อสร้างและครอบครัวที่อาศัยอยู่ในแหล่งก่อสร้างด้วยมืออยู่เสมอ ตั้งแต่การบาดเจ็บเล็กๆ น้อยๆ เช่น ตะปูตำ เศษไม้ทิ่ม สังกะสีบาด ปูนซีเมนต์กัด ฟกการเนื่องจากถูกหินทับ เหล็กทิ่ม เครื่องมือมีคมตัดมือ ตัดขา เป็นต้น ไปจนถึงเสียชีวิตเนื่องจากตกจากนั่งร้าน วัสดุก่อสร้างหล่นใส่ศีรษะ เป็นต้น

จากข้อเขียนในบทความต่างๆ ดังกล่าว สรุปได้ว่าชีวิตของคนงานก่อสร้างไร้ฝีมือเป็นชีวิตที่ขาดหลักประกันใดๆ ทั้งสิ้น โดยเฉพาะกลุ่มคนงานก่อสร้างและครอบครัวที่ใช้ชีวิตอยู่ในแหล่งก่อสร้างก็มีคุณภาพชีวิตต่ำ เชื่อมกับปัญหาสังคมและปัญหาด้านสุขภาพอนามัยนานาประการ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นการศึกษาที่สำคัญในการศึกษาวิจัยที่ดำเนินไปแล้วส่วนใหญ่เป็นการสำรวจปัญหาและความต้องการทั่วไป ซึ่งมีประเด็นปัญหาทางสังคมและสุขภาพอนามัยสอดแทรกอยู่ มีการศึกษาบางเรื่องเท่านั้นที่เจาะจงเฉพาะเรื่อง เช่น การคุมกำเนิด การตั้งสหภาพแรงงาน สุขภาพจิต โรคเอดส์ ยังไม่มีการศึกษาใดที่เน้นประเด็นทางสังคมและสาธารณสุขเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัญหาทางสังคมและสาธารณสุขไม่สามารถที่จะแยกออกมาศึกษาเป็นเอกเทศจากปัญหาอื่นๆ ได้ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวมีผลสืบเนื่องมาจากปัญหาอื่นๆ และส่งผลสืบเนื่องให้เกิดปัญหาอื่นๆ ได้ก็ตาม แต่เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของคนงานก่อสร้าง การศึกษาถึงสถานการณ์ปัจจุบันทางสังคมและสุขภาพอนามัยของคนงานก่อสร้างทุกกลุ่มก็จะทำให้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานด้านนี้

ในการศึกษาประเด็นทางสังคมและสุขภาพอนามัยที่ผ่านมา ข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจน คือเรื่องของกระบวนการทางสังคมที่ใช้อธิบายสาเหตุของปัญหา การคงอยู่ หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหาซึ่งจะนำไปสู่การหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาทั้งในเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการ ข้อมูลที่ควรศึกษาเพื่อให้ได้ภาพของกระบวนการทางสังคมนั้นควร ประกอบด้วย นโยบายและวิถีปฏิบัติของรัฐในอุตสาหกรรมก่อสร้าง สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม ที่ผลักดันให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ของคนในอุตสาหกรรมก่อสร้าง สัมพันธภาพระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง วัฒนธรรมของคนงานก่อสร้าง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะได้มาด้วยการศึกษาเชิงคุณภาพเท่านั้น ดังนั้น รายงานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องปัญหาสังคม และสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในประเทศไทยจึงเกิดขึ้นเพื่อให้ภาพของกระบวนการทางสังคมดังกล่าวให้ชัดเจนโดยสะท้อนจากวิถีชีวิตของคนงานก่อสร้าง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ออกแบบวิจัยในลักษณะของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์ (Phenomenological Study) เน้นการบรรยาย อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นตามการรับรู้ของคนใน (Emic Viewpoint) และตีความ ให้ความหมายของปรากฏการณ์ โดยในการดำเนินการวิจัยนั้นได้แบ่งทีมวิจัยออกเป็น 5 ทีม ศึกษาใน 6 จังหวัด ดังนี้

ทีมภาคกลาง ศึกษาในกรุงเทพมหานคร

ทีมภาคตะวันออก ศึกษาในจังหวัดชลบุรี

ทีมภาคเหนือ ศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

ทีมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาในจังหวัดขอนแก่น

ทีมภาคใต้ ศึกษาในจังหวัดภูเก็ต และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เหตุผลของการเลือก 6 จังหวัดดังกล่าวเป็นแหล่งศึกษา เนื่องจากทั้ง 6 จังหวัดเป็นจังหวัดหลักของแต่ละภูมิภาคที่มีการขยายตัวของธุรกิจก่อสร้างเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงปีพ.ศ. 2537-2538 มีสถานประกอบการก่อสร้างทั้งขนาดใหญ่ (มีพื้นที่ใช้สอยเมื่อสร้างเสร็จ 10,000 ตารางเมตรขึ้นไป) และขนาดเล็ก (น้อยกว่า 10,000 ตารางเมตร) จำนวนมาก

นักวิจัยทั้งหมดในทีมผ่านการศึกษาและมีประสบการณ์การวิจัยเชิงคุณภาพมาแล้ว ทุกทีมได้วางแผนกำหนดวิธีการศึกษา แหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันก่อนลงมือปฏิบัติงานภาคสนาม และในระหว่างการศึกษาวิเคราะห์และเขียนรายงานทุกทีมได้ประชุมร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เปรียบ

เทียบข้อค้นพบ และอภิปรายตีความ ให้ความหมายของปรากฏการณ์เป็นระยะๆ ร่วมกันทั้งระหว่างนักวิจัยในทีม และในระหว่างทีมทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกันในเชิงบริบท ดังนั้นการดำเนินงานวิจัยของแต่ละทีมจึงมีรายละเอียดที่แตกต่างกันบ้าง ซึ่งรายละเอียดดังกล่าวจะอยู่ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ของแต่ละภูมิภาค ในที่นี้ใคร่นำเสนอเฉพาะข้อมูลที่สำคัญอันเป็นภาพรวมของทั้ง 5 ภาค โดยนำเสนอในแต่ละส่วนดังนี้

3.1 ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย

ทุกทีมดำเนินการวิจัยในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2537-กันยายน 2538 โดยมีกิจกรรมหลักดังนี้

กรกฎาคม 2537 วางแผนการดำเนินงาน

สิงหาคม-กันยายน 2537 ประชุมร่วมกำหนดแนวทางการเก็บข้อมูล ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

ตุลาคม 2537-กุมภาพันธ์ 2538 ปฏิบัติงานภาคสนาม ประชุมร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และปรึกษาหารือระหว่างทีม

มีนาคม-กันยายน 2538 สรุปผลการวิเคราะห์ และเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

3.2 แหล่งข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นองค์รวม (Holistic) ครอบคลุมทุกแง่มุมในวิถีชีวิตของคนงานก่อสร้าง แหล่งข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จึงมีทั้งแหล่งข้อมูลด้านเอกสารและด้านบุคคล ด้านเอกสาร คือ ขอกฎหมาย พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง สัญญาว่าจ้าง และสถิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมก่อสร้าง ด้านบุคคลในแต่ละจังหวัดเป็นดังนี้

1) กรุงเทพมหานคร

ศึกษาในแหล่งก่อสร้างขนาดใหญ่ 5 แห่ง คือของเขตลาดกระบัง 2 แห่ง และเขตคลองเตย 3 แห่ง และศึกษาในแหล่งก่อสร้างขนาดเล็ก 4 แห่ง เขตละ 2 แห่ง มีจำนวนคนงานก่อสร้างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) 46 คน เป็นชาย 24 คน และหญิง 22 คน

2) จังหวัดชลบุรี

ศึกษาในแหล่งก่อสร้างขนาดใหญ่ 5 แห่ง และขนาดเล็ก 1 แห่ง ในเขตเทศบาลแหลมฉบัง มีจำนวนคนงานก่อสร้างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก 46 คน เป็นชาย 22 คน และหญิง 24 คน

3) จังหวัดเชียงใหม่

ศึกษาในแหล่งก่อสร้างขนาดใหญ่ 3 แห่ง และขนาดเล็ก 7 แห่ง ในเขตอำเภอ

เมือง มีผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

- ก. คนงานก่อสร้าง ชาย-หญิง จำนวน 90 คน
- ข. คนงานทุพพลภาพในหมู่บ้าน จำนวน 4 คน
- ค. ผู้จัดการโครงการ และหัวหน้าคนงาน จำนวน 8 คน

4) จังหวัดขอนแก่น

ศึกษาในแหล่งก่อสร้างขนาดใหญ่ 2 แห่ง และขนาดเล็ก 2 แห่ง ในเขตเทศบาล

มีผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

- ก. คนงานก่อสร้าง 106 คน เป็นชาย 61 คน หญิง 45 คน
- ข. ช่าง 10 คน
- ค. หัวหน้าคนงาน 5 คน
- ง. ผู้ควบคุมการก่อสร้าง 5 คน
- จ. ผู้รับเหมา 3 คน
- ฉ. เจ้าหน้าที่กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม 2 คน
- ช. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 2 คน

5) จังหวัดภูเก็ต และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ศึกษาในแหล่งก่อสร้างขนาดใหญ่ 2 แห่ง และขนาดเล็ก 1 แห่ง

สำหรับคนงานก่อสร้างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด มีข้อมูลลักษณะประชากรโดยทั่วไปโดยสรุปดังนี้

- ก. อายุระหว่าง 17-45 ปี
- ข. มีการศึกษาระดับประถมศึกษา
- ค. เป็นคนโสด และแต่งงานแล้วจำนวนเท่าๆ กัน
- ง. คนงานก่อสร้างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในแหล่งก่อสร้างที่วิจัยของกรุงเทพฯ และชลบุรี ทั้งหมดอาศัยอยู่ในที่พักที่เจ้าของผู้ประกอบการก่อสร้างจัดให้ ซึ่งมักเรียกกันในหมู่คนงานก่อสร้างว่า “แคมป์” ส่วนของจังหวัดเชียงใหม่ และขอนแก่น พักอยู่ในแคมป์ประมาณร้อยละ 70 ที่เหลือร้อยละ 30 มักอยู่ที่บ้านของตนเองในหมู่บ้าน
- จ. คนงานก่อสร้างในแหล่งก่อสร้างที่ศึกษาในกรุงเทพฯ ชลบุรี ขอนแก่น ภูเก็ต และหาดใหญ่ ส่วนใหญ่คือคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.3 วิธีเก็บข้อมูล

ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ ตอบคำถาม และสนองต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) ที่เกิดขึ้นจริงในสถานการณ์ธรรมชาติของคนงานก่อสร้าง และชีวิตคนงานก่อสร้าง ดังนั้น ข้อมูลทั้งหมดจึงเป็นเรื่องของสภาพการทำงาน การดำเนินชีวิต ความคิดเห็น และคำอธิบายที่เป็นเหตุผลของพฤติกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพฤติกรรมสังคม และพฤติกรรมอนามัย และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความจริง มีความหลากหลาย และสามารถตรวจสอบความเป็นจริงที่เชื่อถือได้ (Trustfulness) ผู้วิจัยจึงเลือกเก็บข้อมูลหลายแบบ หลายแหล่ง ในช่วงเวลาต่างๆ กัน วิธีเก็บข้อมูลที่เลือกใช้คือ การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม สาระสังเขปของการเก็บข้อมูลแต่ละวิธีเป็นดังนี้

1) การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม เฝ้าดูกิจวัตรประจำวันของคนงานก่อสร้าง ลักษณะงานก่อสร้างที่คนงานเข้าไปเกี่ยวข้อง สภาพทั่วไปของสถานที่ก่อสร้าง แคมป์ที่พัก สุขาภิบาล และความปลอดภัยในสถานที่ก่อสร้างและที่พักของคนงาน

2) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

ในระหว่างการสังเกต ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการพูดคุยตามธรรมชาติกับคนงานก่อสร้าง สมาชิกในครอบครัวของคนงาน หัวหน้างาน คนคุมงาน ตลอดจนแม่ค้า พ่อค้าที่เข้ามาค้าขายติดต่อกับคนงานในแคมป์ โดยมีเป้าหมายส่วนหนึ่งเพื่อการสร้างความคุ้นเคย ความเชื่อถือไว้วางใจ และความรู้สึกไม่ถูกคุกคามเมื่อถูกขอร้องให้พูดเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องของนายจ้าง เป้าหมายอีกส่วนหนึ่งคือ เพื่อตรวจสอบการตีความ การให้ความหมายของสิ่งของหรือพฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้วิจัยมองเห็น

3) การสนทนากลุ่ม

ใช้ข้อมูลที่เป็นทัศนะทั่วไป ความคิดเห็นต่อสถานการณ์ต่างๆ และประสบการณ์การทำงานก่อสร้างเป็นประเด็นสำคัญของการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในกลุ่มสนทนาซึ่งผู้วิจัยจัดขึ้น โดยใน 1 กลุ่มประกอบด้วยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นพิธีกร (Moderator) ในกลุ่ม มีคนงานก่อสร้างจำนวน 8-10 คนต่อกลุ่มเป็นสมาชิก และมีผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่บันทึกข้อมูลและช่วยบริหารจัดการสนทนาอีก 1 คน และเพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้สึกเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่และให้ข้อมูลในประเด็นต่างๆ ได้ดีที่สุด ผู้วิจัยจึงจัดสมาชิกกลุ่มแต่ละกลุ่มให้มีความคล้ายคลึงกันมากที่สุด มีลักษณะร่วมที่ไม่ทำให้ใครมีอำนาจเหนือใครจนทำให้เกิดความเกรงใจกันดังตัวอย่างเช่น กลุ่มสนทนาของทีมภาคเหนือ ซึ่งแบ่งเป็น 7 กลุ่มๆ ละ 5-8 คน

ประกอบด้วย

- ก. กลุ่มคนงานชายโสด 1 กลุ่ม
- ข. กลุ่มคนงานหญิงโสด 1 กลุ่ม
- ค. กลุ่มคนงานชายแต่งงาน 1 กลุ่ม
- ง. กลุ่มคนงานหญิงแต่งงาน 1 กลุ่ม
- จ. กลุ่มคนงานหญิงเลี้ยงลูกอยู่ในแคมป์ 1 กลุ่ม
- ฉ. กลุ่มคนงานไป-กลับ 2 กลุ่ม

และตัวอย่างของกลุ่มสนทนาของทีมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งต่อไปนี้จะ

ใช้คำว่า ภาคอีสาน ประกอบด้วย

- ก. กลุ่มภรรยาคนงานก่อสร้างที่เป็นคนภาคอีสาน 2 กลุ่ม
- ข. กลุ่มภรรยาคนงานก่อสร้างที่เป็นคนภาคอื่นๆ 1 กลุ่ม
- ค. กลุ่มคนงานก่อสร้างหญิงชาวอีสานที่ทำงานไป-กลับ 1 กลุ่ม
- ง. กลุ่มคนงานก่อสร้างชายชาวอีสานที่ทำงานไป-กลับ 1 กลุ่ม
- จ. กลุ่มคนงานก่อสร้างชายชาวอีสานที่พักในที่พัก 2 กลุ่ม
- ฉ. กลุ่มคนงานก่อสร้างหญิงชาวอีสานที่พักในที่พัก 1 กลุ่ม
- ช. กลุ่มคนงานก่อสร้างภาคอื่นที่พักในที่พัก 1 กลุ่ม

การสนทนากลุ่มแต่ละครั้งใช้เวลา $1\frac{1}{2}$ -2 ชั่วโมง ในช่วงเย็นหลังเลิกงาน (17.30-20.00 น.) บรรยากาศในการสนทนามีความเป็นกันเองและเปิดเผยมาก สมาชิกทุกคนร่วมให้ข้อมูลและแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นต่อการเป็นคนงานก่อสร้างอย่างกว้างขวาง คำสนทนาทั้งหมดถูกบันทึกลงในเทปบันทึกเสียง ส่วนพฤติกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจผู้บันทึกการสนทนาได้จดบันทึกไว้

4) การสัมภาษณ์เชิงลึก

ข้อมูลที่ลึกซึ่งจากผู้มีประสบการณ์ หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง เช่น คนงานก่อสร้างที่เคยมีอุบัติเหตุจากการทำงาน คนงาน และ/หรือภรรยาคนงานที่ติดเชื้อเอชไอวี ผู้คุมงาน หัวหน้าคนงาน ผู้รับเหมา เจ้าหน้าที่กรมแรงงาน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่คนงานก่อสร้างเกี่ยวข้องได้ถูกสัมภาษณ์เชิงลึก ถ้อยคำสัมภาษณ์ทั้งหมดบันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามซึ่งได้มาจากการสังเกต และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ข้อมูลในเทปบันทึกเสียงที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตีความและให้ความหมาย โดย

กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาได้เริ่มพร้อมกับการเริ่มเก็บข้อมูลและวิเคราะห์แล้วเสร็จ
ภายหลังเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

4. การนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้นำเสนอในรูปแบบการบรรยาย โดยกำหนดประเด็นการนำเสนอ
จากผลของการตีความและการให้ความหมาย ซึ่งทีมวิจัยแต่ละทีมได้นำเสนอเป็น
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์แยกต่างหาก แต่ในรายงานวิจัยซึ่งเป็นภาพรวมที่ได้จากวิธี
วิจัยเชิงคุณภาพของทั้ง 5 ทีมในฉบับนี้จะนำเสนอสาระสำคัญที่สุด 6 ประเด็นหลัก คือ

- 1) เส้นทางสู่การเป็นคนงานก่อสร้าง
- 2) ชุมชนก่อสร้าง
- 3) ความเป็นหญิงเป็นชายกับคนงานก่อสร้าง
- 4) สายสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับคนงานก่อสร้าง
- 5) กฎหมายแรงงาน การประกันสังคม และแรงงานสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคน
งานก่อสร้าง
- 6) ผลกระทบต่อวิถีแห่งการเป็นคนงานก่อสร้างต่อภาวะสุขภาพ การเจ็บป่วย
ความพิการ ความตาย และการใช้บริการสาธารณสุขของคนงานก่อสร้าง

อนึ่ง เนื่องจากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์นี้นำเสนอในปีพ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วง
เวลาของภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมไทย ภาวะเช่นนี้คาดว่าจะมี
ผลกระทบอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนงานก่อสร้าง ดังนั้น เพื่อให้รายงานวิจัยเชิง
คุณภาพฉบับสมบูรณ์เป็นประโยชน์ต่อคนงานก่อสร้างอย่างทันยุค มีข้อเสนอแนะที่อยู่
บนพื้นฐานของข้อมูลปัจจุบันร่วมด้วย ผู้วิจัยจึงได้เพิ่มประเด็นที่ 7 คือ ความเปลี่ยนแปลง
ของชีวิตคนงานก่อสร้างในปีพ.ศ. 2540 แยกไว้เป็นอีกบทหนึ่งต่างหาก

เส้นทางสู่การเป็น

คนงานก่อสร้าง

บทที่ 2

เส้นทางสู่การเป็น

คนงานก่อสร้าง

25

ภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างเริ่มต้นที่คำถามว่า ทำไมถึงเข้ามาสู่วงการ ทั้งๆ ที่คนงานทุกคนที่ร่วมในการศึกษาค้นคว้าเป็นเสียงเดียวกันว่า ไม่อยากเป็นคนงานก่อสร้างเพราะทั้ง “หนัก เหนื่อย และอันตราย” แต่เมื่อไม่มีทางเลือกอีกแล้ว หรือเมื่อหนทางนี้คือความหวังเดียวที่จะมีรายได้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ หรือเส้นทางนี้จะดีที่สุดเมื่อเทียบกับทางเลือกอื่น จึงตัดสินใจเข้าสู่เส้นทางการเป็นคนงานก่อสร้าง และต่อไปนี้เป็นคำตอบสำคัญที่พบ

1. ความล้มเหลวของภาคเกษตร

โดยที่พบว่าร้อยละ 78 ของคนงานก่อสร้างมีอาชีพเดิมเป็นเกษตรกร และร้อยละ 75 เป็นชาวเหนือและชาวอีสาน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่เด่นในเชิงเกษตรกรรมมากที่สุด (วีระศักดิ์, 2539) จึงมีคำถามว่า เพราะเหตุใดเกษตรกรชาวเหนือและชาวอีสานจำนวนมากจึงผันตัวเองเข้าสู่เส้นทางการเป็นคนงานก่อสร้าง คำตอบที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับคนงานก่อสร้างทั้งชาย-หญิงที่มีภูมิลำเนาเป็นเกษตรกรใน 2 ภูมิภาคนี้จะได้ภาพของความล้มเหลวของภาคเกษตร กล่าวคือ

- 1) ในภาคเหนือ เนื่องจากแบบแผนในการใช้ที่ดินได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จาก

เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรได้เปลี่ยนมาเป็นใช้เพื่อกิจกรรมเชิงธุรกิจ เช่น สร้างรีสอร์ท สนามกอล์ฟ บ้านจัดสรร ทำให้พื้นที่นาสวนน้อยลง โอกาสที่ผู้คนในชนบทจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ลดน้อยลงไปด้วย นอกจากนั้น รายได้จากผลผลิตการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ด้วยสาเหตุหลักดังกล่าวจึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง จากเกษตรกรเป็นคนงานก่อสร้าง

2) ในภาคอีสาน แม้ว่าแบบแผนการใช้ที่ดินจะมีการเปลี่ยนแปลงไปคล้ายกับในภาคเหนือ แต่เนื่องจากภาคอีสานมีพื้นที่กว้างใหญ่ ไม่อุดมสมบูรณ์เท่าภาคเหนือ ภูมิอากาศแห้งแล้งกว่า และทัศนียภาพก็ด้อยกว่า ทำให้การเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินไม่มากเท่าภาคเหนือ ที่ดินที่มีอยู่จำนวนมากยังใช้เป็นพื้นที่นาที่สวนได้มากมาย แต่ความแห้งแล้งของดินฟ้าอากาศทำให้งานภาคเกษตรซึ่งส่วนใหญ่พึ่งพาธรรมชาติให้ผลผลิตไม่เพียงพอ แม้ผลผลิตบางอย่างมีเพียงพอแต่ความอ่อนด้อยทางการตลาดก็ทำให้เกษตรกรจำนวนมากไม่สามารถยังชีพด้วยรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว “จากนามาเมือง” จึงเป็นเรื่องทั้ง “จำยอม” และ “จำเป็น” ดังสะท้อนจากคำพูดเหล่านี้

“ไม่มีที่ บ้านมีนาแค่ 4 ไร่ ให้น้องชายทำ หารับจ้างเขาก็ไม่ค่อยมีงาน ลูกก็กินเก่ง”
“อยากทำอย่างอื่น อยากค้าขาย แต่ก็ไม่มียุเงิน ไม่รู้จะทำอะไร”
“ก็เราไม่มีความรู้ ไม่มีฝีมือ ก็ต้องใช้แรงงาน ดีกว่าไปลักขโมยเขากิน”
“ช่วงฝนตกมาก็ได้ช่วยบ้านทำนา แต่ตอนแล้งก็ต้องหางานทำไป”
“รับจ้างเขาถางหญ้า ทำไร่ ทำนา วันละ 50 บาท ก็ไม่คุ้ม”
“ถ้าไม่ทำก็ไม่มีกิน มันเลือกไม่ได้ ถ้าจะให้เลือกไม่ทำงานก่อสร้างไปทำอะไรก็ได้ มันต้องลงทุนมาก จะหวังเงินทองไปทำบ้านก็จากที่นี่แหละ”
“ก็ทำไร่ ทำนาด้วย แต่ทำนาก็แค่พอได้กินไม่ได้ขาย”
“ทำนาก็ต้องยืมเงินเขามาลงทุน แต่ก่อสร้างนี้เราได้แต่แรงงาน ไม่ต้องลงทุน”
“ไม่ชอบก็จำเป็นละค่ะ ที่บ้านฉันไม่มีนา ถ้ามีนาก็ต้องทำนา นี่ถ้าเขาสั่งหยุดก็ต้องอยู่ที่นี่ ไม่ได้ไปไหน อยู่ประจำ กลับบ้านก็ไม่มีเงิน”

(อรุณ และคณะ, 2538)

คนงานก่อสร้างชาวอีสานที่ทำงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ ก็ให้เหตุผลของการเข้าสู่เส้นทางสายก่อสร้างที่สามารถนำมาสนับสนุนคำกล่าวของคนงานก่อสร้างชาวอีสานที่อยู่ในอีสานได้ ดังเช่นคำพูดต่อไปนี้

“ก็ทำนาหน้าแล้ง มีเพลี้ยกระโดด ข้าวก็ถูก ทำอะไรไม่ได้ ต้องลงทุนมาก หัก

ปัญหาสังคม

และสาธารณสุขของ

คนงานก่อสร้างไทย

(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

“แล้วก็ไม่เหลือ ใช้นี้ก็ไม่พอ ก็ต้องลงมากรุงเทพฯ นี่”

“แห้งแล้ง ทำไรก็เป็นหนี้เป็นสิน”

“แถวบ้านมันแล้ง ฝนไม่ตก มันแล้ง ทำอะไรไม่ได้เลย”

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

คำพูดของคนงานก่อสร้างชาวเหนือและชาวอีสานที่ทำงานก่อสร้างในจังหวัดชลบุรี ก็ยืนยันตรงกันว่า

“ทำอะไร ไม่ได้ทำอะไร ไม่พอกิน”

“ถ้าอยู่บ้านนอกเรานะ ถ้าเรามีเงินอยู่ 100 บาท นี่จะซื้ออะไรก็คิดแล้ว คิดอีก รายได้เราไม่มีนะ จะหาเงินลำบาก รายได้ไม่มี นาเราก็ไม่มีทำ”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

จะเห็นได้ว่าภาคเกษตรล้มเหลวในแง่ที่ไม่สามารถทำให้เกษตรกรดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว ทำให้ต้องเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าเมืองเพื่อความอยู่รอด และด้วยความหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาคเกษตรจะล้มเหลว แต่ชนบทซึ่งเป็นฐานของภาคเกษตรก็ยังคงเป็นที่พึ่งยามยากสำหรับคนงานก่อสร้าง คนงานชาวอีสานจำนวนไม่น้อยเดินทางเข้าสู่สถานที่ก่อสร้างพร้อมเสบียงอันมีข้าวสาร พริกแห้ง เกลือ หอม กระเทียม และปลาร้า ที่หอบหิ้วมาจากชนบท และเมื่อใดก็ตามที่มีเหตุไม่สามารถทำงานก่อสร้างได้ บ้านในชนบทและการเกษตรก็ยังพอเป็น “หลังพิง” ได้บ้าง

2. ด้อยการศึกษา

“พวกเรามันไม่มีอาชีพอื่นที่จะทำ เพราะความรู้ก็ไม่มีด้วย นอกจากงานก่อสร้าง”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

คำพูดทำนองนี้เป็นคำตอบของคนงานก่อสร้างทุกภาคที่ถูกถามถึงเหตุผลของการเลือกเส้นทางสายอาชีพนี้ โดยที่งานก่อสร้างในชั้นวางโครงสร้างส่วนใหญ่ใช้แรงงานไร้ฝีมือในการขุดดิน ปรับพื้นที่ ขนอิฐ ขนทราย หักปูน ผูกเหล็ก เป็นต้น ประกอบกับกระบวนการรับคนงานก่อสร้างก็ไม่ต้องใช้คุณสมบัติใดๆ เส้นทางสายนี้จึงสะดวกต่อการเข้ามาของผู้คนที่การศึกษาต่ำและไม่มีฝีมือ นอกจากนั้นการด้อยการศึกษายังส่งผลต่อเรื่องอื่นๆ ในชีวิตของการเป็นคนงานก่อสร้างซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

3. เส้นสายสัมพันธ์

การ “ถูกชวน” และ “ติดตาม” เป็นวิธีการเข้าสู่การเป็นคนงานก่อสร้างที่คนงานก่อสร้างกล่าวถึงมากที่สุด เช่น

“ก็แฟนพามากี่มา”

“มากับพ่อ”

“เพื่อนๆ กันชวนไป พี่ๆ เขาไปก่อน”

“ก็เพื่อนเขาพามากี่มากับเขา”

“เค้าแก่เขาไปรับมา มากันที 30-40 คน”

(เกื้อ และคณะ, 2539 หน้า 12)

“พี่สาวครับ”

“พ่อกับแม่เข้ามา”

“มีคนแนะนำมา ก็เป็น...น้องเมีย”

“เห็นเขามากี่มาด้วย บ้านของพวกเขาหนุมากันทั้งหมู่บ้าน”

“เพื่อนบ้านหนูเขามาก่อน แล้วชวนคนอื่นๆ มา”

“พ่อกับแม่เข้ามา แม่กับพ่อให้มา”

(วิพรรณ และคณะ, 2538 หน้า 155)

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

28

เมื่อวิเคราะห์จากข้อความดังกล่าว ร่วมกับข้อมูลอื่นๆ จากการสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่า กลุ่มคนที่เข้าสู่อาชีพคนงานก่อสร้าง และวิธีการเข้าสู่อาชีพเป็นดังนี้

กลุ่มคนที่เข้าสู่อาชีพคนงานก่อสร้าง

1) กลุ่มคนที่หมุนเวียนเคลื่อนย้าย จากการเป็นเกษตรกรในชนบทในฤดูเพาะปลูก เก็บเกี่ยว มาเป็นคนงานก่อสร้างในเมืองในช่วงฤดูอื่นๆ และจะหมุนเวียนกลับเข้าสู่การเกษตรอีกครั้งตามฤดูกาล

2) กลุ่มคนที่เคยเป็นเกษตรกร แต่เลิกไปเนื่องจากสาเหตุต่างๆ แล้วมาทำงานก่อสร้างอย่างเดียว

3) กลุ่มคนที่ไม่เคยทำงานในไร่นามาก่อน เมื่อเรียนจบประถมศึกษาบ้างก็เข้าเป็นคนงานก่อสร้างเลย บ้างก็เคยทำงานอื่นๆ มาก่อน เช่น ทำงานบ้าน เลี้ยงเด็ก ขายของหน้าร้าน เสิร์ฟอาหาร ขนของลงของ เป็นต้น คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นหลังๆ ที่รุ่นพ่อแม่ไม่มีที่นาอีกแล้ว หรือพ่อแม่ทำนาเช่า หรือเป็นแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตร

4) กลุ่มคนที่เคยเป็นเกษตรกร แล้วหันเหไปประกอบอาชีพอื่น แต่พบปัญหา เช่น ไปเป็นช่างเจียรไนพลอยซึ่งต้องใช้สายตามาก ในที่สุดมีปัญหาเรื่องสายตาจนทำงานไม่ได้ จึงหันมาเป็นคนงานก่อสร้างแม้จะรายได้ต่ำกว่าก็ต้องยอม

5) กลุ่มคนต่างชาติที่ไม่มียานพาหนะในถิ่นฐานของตน

วิธีการเข้าสู่อาชีพ

คนทั้ง 5 กลุ่มดังกล่าวได้เข้าสู่เส้นทางสายก่อสร้างด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดใน 5 วิธีต่อไปนี้

วิธีที่ 1 เพื่อน เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง แนะนำชักชวน คือ เพื่อนหรือญาติที่เข้าไปทำงานก่อสร้างก่อน เมื่อทราบว่าบริษัทต้องการคนเพิ่ม หรือทราบว่ามีการจ้างงานใหม่ ก็จะมาชักชวนเพื่อนหรือญาติให้ไปทำด้วยกัน

วิธีที่ 2 เจ้าแกล่ ผู้รับเหมา ผู้รับช่วงงานเข้าไปในหมู่บ้าน ถามหาคนที่มีความชำนาญ แล้วชวนไปร่วมงาน หรือบางครั้งก็เป็นช่างรับเหมา ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเอง เมื่อไปรับงานมาได้ก็จะมาชวนคนในหมู่บ้านไปร่วมงานด้วย

วิธีที่ 3 เดินทางตนเอง บางคนเมื่อไม่มีงานภาคเกษตรให้ทำแล้ว ก็เข้าเมืองดูแหล่งก่อสร้างต่างๆ แล้วสมัครเข้าทำงานด้วยตนเอง

วิธีที่ 4 คนขับรถรับ-ส่งคนงาน ทำหน้าที่เป็นนายหน้าหาคนเข้าทำงาน กล่าวคือ กลุ่มคนงานประเภทไป-กลับที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านห่างไกล มักจะมีการว่าจ้างรถรับ-ส่งเป็นประจำ คนขับรถรับส่งเหล่านี้จะต้องพยายามรักษาจำนวนผู้โดยสารของตนไว้ให้เต็มจำนวนเพื่อรายได้สูงสุด ฉะนั้นเขาจะเป็นผู้คอยหาข้อมูลว่าที่ไหนมีงานก่อสร้างแห่งใหม่ ที่ได้รับสมัครคนงานประเภทใด เพื่อมาส่งข่าวแก่คนว่างงานในหมู่บ้าน นับเป็นประโยชน์ร่วมกันของทั้ง 2 ฝ่าย

วิธีที่ 5 นายหน้าที่มีอาชีพจัดหาคนงานป้อนบริษัทโดยตรง และได้รับค่าตอบแทนจากบริษัท คนงานที่เข้าวงการด้วยวิธีนี้ส่วนใหญ่เป็นคนงานต่างชาติ เช่น ชาวเขา ชาวมอญ ชาวพม่า ชาวกะเหรี่ยง และชาวลาว เป็นต้น

ด้วยลักษณะของกลุ่มคนงานและที่มาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความเป็นญาติเป็นคนรู้จัก เป็นพรรคพวกเพื่อนฝูงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการเข้าสู่เส้นทางสายอาชีพนี้ และผลของที่มาเช่นนี้ทำให้ชุมชนก่อสร้างมีลักษณะโครงสร้างสายสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งจะกล่าวต่อไปในบทที่ 3

4. จากแรงงานฝีมือสู่ไร้ฝีมือ

โดยที่งานก่อสร้างหลายส่วนต้องการแรงงานที่ไม่ต้องมีทักษะใดๆ เป็นพิเศษ

ต้องการเพียงแรงกายที่สามารถปฏิบัติตามคำสั่งของผู้คุมงานเท่านั้น การเป็นคนงานก่อสร้างในระดับนี้จึงจัดเป็นแรงงานประเภทไร้ฝีมือ แต่ข้อมูลที่ถูกกล่าวถึงมาแต่ต้นว่า คนงานก่อสร้างส่วนใหญ่คือเกษตรกร ซึ่งโดยเนื้อแท้ของความเป็นเกษตรกรถือเป็นผู้มีทักษะ มีฝีมือในการเพาะปลูก ดูแลพืชพันธุ์ เก็บเกี่ยวผลผลิต หรือมีความรู้ความสามารถในการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทักษะเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดในวิถีชีวิตเกษตรกร และถูกสั่งสมจากประสบการณ์มาแรมปี นับเป็นต้นทุนธรรมชาติ และต้นทุนวัฒนธรรมที่มีค่า เกษตรกรจึงจัดเป็นแรงงานฝีมือที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถพิเศษ

ในขณะที่งานก่อสร้างชนิดที่ต้องใช้ฝีมืออันถือเป็นวิชาชีพ ส่วนใหญ่ได้มาจากการศึกษาในระบบการเรียนในสถาบันการศึกษา อย่างน้อยในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพขั้นสูงขึ้นไป ดังนั้น คนงานก่อสร้างที่ไม่ผ่านระบบการศึกษาดังกล่าวแม้จะมีประสบการณ์มากเพียงใดก็เป็นได้แต่ “ช่างพื้นบ้าน”

เมื่อเป็นคนงานก่อสร้าง “ธรรมดา” ก็เท่ากับไร้ฝีมือ การเข้าสู่เส้นทางสายก่อสร้างของเกษตรกรก็เท่ากับการผันตัวเองจากความเป็นผู้มีความรู้ทักษะพิเศษระดับช่างฝีมือไปสู่การเป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ ซึ่งนับเป็นการสูญเสียทางสังคมที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น และสูญเสียคุณค่าในตนเองของคนงานก่อสร้างเหล่านั้น

5. จากระายได้ที่ไม่แน่นอนมาสู่เงิน “วิก”

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าที่มาของคนงานก่อสร้างที่เหมือนกันทุกคนในทุกแห่งคือ ความยากจน ทั้งที่เป็นความยากจนจากไม่มีอะไรจะทำ หรือสิ่งที่ทำนั้นไม่เกิดรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต จากจำนวนรายได้ที่น้อย หรือไม่แน่นอน คนงานก่อสร้างทุกคนที่ร่วมศึกษาเห็นพ้องว่าถึงงานก่อสร้างจะเหนื่อย หนัก และมีอันตรายเพียงใด แต่ก็มีรายได้ที่แน่นอนชัดเจนตามวันทำงาน ทำมากวันมากเวลาก็มีรายได้มาก และโดยปกติก็จะได้รับค่าแรงเดือนละ 2 ครั้ง คือ 2 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง ซึ่งมีคำเรียกกันในธุรกิจก่อสร้างว่า “วิก” อันมาจากคำว่า week ในภาษาอังกฤษ

การรับเงินวิกเป็นประจำในจำนวนที่แน่นอนทำให้คนงานก่อสร้างรู้สึกมั่นใจ และมั่นคงในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในชีวิตของคนงานก่อสร้างหลายคนเคยถูกโกงค่าแรง แต่ความรู้สึกว่างานก่อสร้าง และการมีเงินวิก ก็ยังคงเป็นหลักประกันด้านเศรษฐกิจได้ดีกว่าการทำงานในไร่นา สวน ที่คนงานก่อสร้างหลายคนกล่าวว่าการทำงานไร่ ทำนา ทำสวนของตนนั้น ส่วนใหญ่คือ “ทำพอได้กิน ไม่พอได้ขาย” รายได้จริงๆ ที่เป็นเม็ดเงินนั้น คือ ค่าแรงจากงานก่อสร้าง

6. เข้า-ออกจากร่างก่อสร้าง

เส้นทางสายก่อสร้างมีผู้คน “เข้าๆ ออกๆ” ตลอดเวลา ในสถานก่อสร้างแห่งหนึ่งๆ โดยเฉพาะสถานก่อสร้างขนาดใหญ่ การเห็น “คนเก่าไป คนใหม่มา” ถือเป็นเรื่องธรรมดา จากการศึกษาพบว่า การ “เข้าๆ ออกๆ” ของคนงานมีเหตุผลที่สำคัญ เช่น

นายจ้างให้ย้ายไปทำงานที่สถานก่อสร้างอื่น

งานหมดถูกเลิกจ้าง

หยุดงานติดกันเกินเวลาถูกเลิกจ้าง

ไม่พอใจหัวหน้างาน ออกจากงาน

เจ็บป่วย ทำงานไม่ไหว

ได้รับอุบัติเหตุ พิกัด

นอกจากนั้นข้อมูลจากภาคสนามในทุกภาคสรุปได้ตรงกันว่าปัจจัยการเข้า-ออกจากร่างก่อสร้างของคนงานก่อสร้างเป็นดังนี้

ปัจจัยการเข้า

1) ความล้มเหลวของการพัฒนาชนบท

- ทำนาไม่ได้ผล/ทำได้ไม่คุ้มทุน
- ไม่มีงานทำในหมู่บ้าน

2) ใด้งานก่อสร้างที่มั่นคง

“เดิมทำก่อสร้างในหมู่บ้านและทำนาเข้า ได้ทำงานเป็นคนงานประจำของบริษัทก่อสร้าง จึงเลิกทำนาและทำงานก่อสร้างอย่างเดียว”

ปัจจัยการออกชั่วคราว

1) ครอบครัว

- ตั้งครรภ์
- คลอดลูก/ดูแลลูก

2) สุขภาพ เช่น

“สุขภาพไม่ดี ปวดหลัง ปวดเอว หมอบอกว่ากล้ามเนื้ออักเสบ หายแล้วไปทำไร่ข้าวโพดขาดทุน จึงกลับมาทำก่อสร้างอีก”

ปัจจัยการออกถาวร

1) ครอบครัว เช่น

“มีลูกจึงหยุดไป 3-4 ปี ไม่มีคนดูแลลูก จึงไม่กลับมาอีก”

“เลี้ยงลูก ไม่อยากอยู่ห่างจากลูก จึงเปลี่ยนงานโดยการทำอาหาร

บทที่ 2

เส้นทางสู่การเป็น

คนงานก่อสร้าง

บรรทุกรถมอเตอร์ไซด์เร่ขายตามหมู่บ้าน”

2) สุขภาพ เช่น

“อายุมาก เลิกทำ”

“ลูกหลายคนได้ทำงานแล้ว ส่งเงินมาให้ใช้”

“ทำงานหนัก เป็นไส้เลื่อน กลับไปบ้าน แล้วไม่กลับมาทำงานอีก”

“อุบัติเหตุจากการทำงาน ไหล่หลุด รักษาหายแล้วแต่ยังคงปวดอยู่ จึง
ออกไปขายกล้วยเดี่ยว”

“น้องชายเป็นช่างเชื่อม เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ หมอบอกว่าติดเชื้อวัณโรค
และเชื้อราในช่องปาก”

3) เปลี่ยนอาชีพ เช่น

“เลิกจากก่อสร้างไปขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างที่กรุงเทพฯ”

“ไปทำงานเป็นบ๋อยในร้านอาหาร”

“ไปเรียนซ่อมรถและทำงานอยู่ซ่อมรถมอเตอร์ไซด์”

“ไปเป็นคนขับรถให้ร้านขายของในตลาด”

“ออกไปตั้งร้านขายอาหารในหมู่บ้าน ขายเหล้า ลาบ เนื้อย่าง”

“ไปทำงานโรงงานในกรุงเทพฯ”

“ไปขับรถสองแถว”

โดยสรุป เส้นทางสู่การเป็นคนงานก่อสร้างเปิดกว้างสำหรับชายหญิงทุกคนที่มี
ร่างกายเพียงพอที่จะใช้งาน ระดับการศึกษาและความรู้ทักษะในงานก่อสร้างไม่เป็น
ข้อจำกัด งานกรรมกรก่อสร้างดูจะเป็นเส้นทางเลือก หรือทางออกสำหรับกลุ่มคนกลุ่ม
หนึ่งซึ่งการศึกษาต่ำ ไร้ฝีมือ และหมดหวังในการประกอบอาชีพอื่นให้หันมาเดินเพื่อ
ความอยู่รอด แต่เมื่อเข้ามาสู่สายอาชีพนี้แล้วคนงานก่อสร้างดำเนินชีวิตแบบใด และ
ทางสายนี้จะนำไปสู่อนาคตที่ดีกว่าดังที่คนงานหลายคนตั้งความหวังไว้หรือไม่ จะได้
กล่าวถึงรายละเอียดในบทถัดไป

ชุมชนก่อสร้าง

๑

ในช่วงปีพ.ศ. 2537-2538 ซึ่งเป็นช่วงที่ดำเนินการศึกษาเรื่องนี้ ธุรกิจการก่อสร้างอยู่ในยุคเฟื่องฟู มีการสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างใหญ่โตจำนวนมากในทุกเมืองใหญ่ในประเทศไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร เช่นเดียวกับมีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรจำนวนมากแทบจะทุกจังหวัดทั่วประเทศ ภาวะเช่นนี้ทำให้มีชุมชนก่อสร้างกระจายตัวกันอยู่ทั่วไป ในบทนี้มุ่งให้ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนงานก่อสร้างในชุมชนก่อสร้างที่ศึกษาใน 5 ภาคของประเทศ เพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาในภาพชีวิตนี้เข้าสู่สภาพการณ์ทางสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้าง

ที่จังหวัดขอนแก่น หนองคาย และเชียงใหม่ การเกิดและเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วของชุมชนก่อสร้างเป็นที่รับรู้ได้อย่างง่ายดายโดยไม่จำเป็นต้องตามไปดูถึงสถานที่ก่อสร้างแต่อย่างใด ชาวบ้านตามเขตชานเมืองและหมู่บ้านชนบทต่างรู้เห็นว่า ทุกเช้าตรู่เพื่อนบ้านหญิงชายนับแต่วัยฉกรรจ์ลงมาถึงวัยรุ่นที่เคยแบกจอบ แบกเสียมเดินเป็นทิวแถวไปไร่ไปนา นั่นได้เปลี่ยนเป็นสะพายย่ามซึ่งบรรจุก้อน คิม เกรียงปูน และกล่องอาหาร บ้างก็มีถุงมือ รองเท้ายาง บ้างก็มีหมวกกันแดด หมวกกันกระแทกหรือหมวกนิรภัย รวมกลุ่มยืนรอรถกระบะบ้าง รถหกล้อบ้าง มารับแล่นลี้วเข้าสู่ตัวเมือง แล้วเขาเหล่านี้ก็จะกลับคืนมาอีกครั้งในยามพลบค่ำด้วยท่าทีที่อดโรย

รถบรรทุกเหล่านึงชายที่การแต่งกายบ่งบอกว่าเป็นคนงานก่อสร้างเพิ่มส่วนแบ่งพื้นที่จราจรบนท้องถนน ทั้งทางหลวงและในตัวเมืองทุกค่าเข้า

ส่วนในกรุงเทพฯ ชลบุรี หาดใหญ่ และภูเก็ต คนงานก่อสร้างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในที่พักคนงาน เพราะเป็นผู้เคลื่อนย้ายมาจากที่ต่างๆ โดยเฉพาะจากอีสาน ดังตัวอย่างประวัติการทำงานของคนงานก่อสร้างเหล่านี้

นายสายลม อายุ 16 ปี

- บุรีรัมย์ (จบ ป.6 ทำสวน)
- ระยอง (คนงานก่อสร้าง 5 เดือน)
- นครราชสีมา (คนงานก่อสร้าง 6 เดือน)
- บุรีรัมย์ (ช่วง 1 ปี ไม่ได้ทำงาน)
- กรุงเทพฯ (คนงานก่อสร้าง ครึ่งเดือน)
- กาญจนบุรี (กรรมกรทำเหมือง 1 เดือน)
- บุรีรัมย์ (6 เดือน)
- ปทุมธานี (คนงานก่อสร้าง ครึ่งเดือน)
- ศรีราชา (ก่อสร้าง กรรมกรต่อท่อประปา)

นายกิมฮวย อายุ 25 ปี

- พิษณุโลก (บ้านเกิด)
- อุทัยธานี (ทำไร่ แต่งงาน)
- ระยอง (ก่อสร้าง)
- อุทัยธานี (ทำไร่)
- ฉะเชิงเทรา (ก่อสร้าง)
- ชลบุรี (ก่อสร้าง)

เด็กหญิงวราภรณ์ อายุ 13 ปี

- อุตรดิตถ์ (บ้านเกิด)
- หนองคาย (จบ ป.4)
- กรุงเทพฯ (คนงานก่อสร้าง 2 เดือน)
- หนองคาย (ทำไร่ทำนา 4-5 เดือน)
- นนทบุรี (ก่อสร้าง 1 เดือน)
- กรุงเทพฯ (ก่อสร้าง)
- หนองคาย (ทำไร่ทำนา 2 เดือน)
- ชลบุรี (คนงานก่อสร้าง)

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

นางกตติ อายุ 34 ปี

- พิษณุโลก (แต่งงาน ทำไร่ข้าวโพดไร่มัน)
- หนองคาย (ทำไร่มัน 3 ปี)
- กรุงเทพฯ (คว้านลำไยในโรงงานเครื่องกระป๋อง)
- สมุทรสาคร (ก่อสร้าง 6 เดือน)
- กรุงเทพฯ (คนงานก่อสร้าง)
- ศรีราชา ชลบุรี (คนงานก่อสร้าง)

(เกื้อ และคณะ, 2539)

คนงานก่อสร้างที่เคลื่อนย้ายถิ่นฐานเช่นนี้ไม่แสดงความรู้สึกว่าเป็นปัญหาต่อการเริ่มต้นชีวิตในชุมชนก่อสร้าง การใช้ชีวิตส่วนใหญ่จะอยู่ในแคมป์ อย่างไรก็ตาม คนงานก่อสร้างที่ไป-กลับ ระหว่างที่พักกับสถานที่ก่อสร้างก็มีกิจวัตรเกี่ยวข้องกับแคมป์

1. ก่อตั้งชุมชนก่อสร้าง

ชุมชนก่อสร้างโดยทั่วไปแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นบริเวณก่อสร้าง ส่วนที่เป็นสำนักงานติดต่อธุรการต่างๆ ซึ่งมักจะอยู่รวมกับสถานที่เก็บวัสดุอุปกรณ์สำคัญๆ ของการก่อสร้างด้วย และส่วนสุดท้ายคือส่วนที่พักคนงาน ทุกชุมชนเริ่มด้วยการปรับพื้นที่ให้โล่งกว้าง บ้างก็มีแนวรั้วกันอาณาเขต ต่อมามีการสร้างอาคารสำนักงานชั่วคราว ซึ่งมักจะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวหลังเล็ก ปูพื้นและผนังด้วยไม้อัด ดัดเครื่องปรับอากาศ ตั้งตู้เอกสาร โต๊ะทำงาน และกระดานสื่อสารข้อมูลกำกับงาน บริเวณใกล้เคียงสำนักงานสร้างเป็นอาคารเก็บวัสดุก่อสร้าง ทั้งหมดถือเป็นสถานที่ทำงานและถือเป็นเขตก่อสร้าง ซึ่งบางแห่งจะมีป้อมสำหรับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยกำกับการเข้าออกของผู้คน สถานที่พักอาศัยนั้นหากอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ก่อสร้างก็เห็นได้ชัดเจนด้วยเอกลักษณ์อันโดดเด่นเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน คือห้องแถวสังกะสีเก่าบ้าง ใหม่มาก หรือแซมด้วยไม้อัดเก่า แผ่นไม้กระดานอัด สร้างขึ้นเดี่ยวบ้าง สองชั้นบ้าง แบ่งซอยเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ 10-15 ตารางเมตร มีประตูเข้าออกด้านเดียว ไม่มีหน้าต่าง จำนวนห้องมากขึ้นขึ้นอยู่กับขนาดของโครงการ อาคารเหล่านี้ยังสร้างเพิ่มเติมได้ง่ายดายในทำเลที่สะดวกเมื่อจำนวนคนงานเพิ่มขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องลบล้างอาคารเดิม มีห้องส้วมสร้างเป็นแถวต่อกันไม่กี่ห้อง พร้อมด้วยลานซักล้าง ซึ่งถือเป็นห้องอาบน้ำกลางแจ้งด้วย มีก๊อกน้ำ โถง หรือปูนก่อเป็นที่เก็บน้ำขนาดเล็กๆ ส่วนของที่พักอาศัยเหล่านี้อาจอยู่ในอาณาเขตเดียวกับสถานที่ก่อสร้าง แต่ก็มีบางที่อยู่ห่างออก

บทที่ 3

ชุมชนก่อสร้าง

35

ไปจนถึงจัดรถรับส่งคนงานจากที่พักไปยังสถานที่ก่อสร้าง ชุมชนก่อสร้างเช่นนี้เห็นได้ทั่วไปในภาคอีสาน ภาคเหนือ ในบางแห่งของกรุงเทพฯ ชลบุรี ภูเก็ต และหาดใหญ่

ในกรณีที่บริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่ที่ดำเนินธุรกิจข้ามชาติ สถานที่ก่อสร้างของบริษัทเหล่านี้มักมีลักษณะสวยงามคงทน ส่วนที่พักคนงานมักจะสร้างด้วยวัสดุที่ทน มีสาธารณูปโภคเป็นสัดส่วน และมีความเป็นระเบียบสวยงาม แต่ก็มีที่พักคนงานลักษณะเช่นนี้น้อยมาก

ด้วยปัจจัยดังต้น คือ ที่พักพอหลบแดดหลบฝน อาหารและเครื่องนุ่งห่มที่ติดตัวมาจากถิ่นเดิม หรือสถานที่ก่อสร้างเดิม ชีวิตของชุมชนก่อสร้างก็เริ่มขึ้น และดำเนินไปเพื่อสร้างสรรค์สิ่งก่อสร้างนานาประเภท ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของความเจริญทางเศรษฐกิจของสังคมไทย แต่สำหรับคนงานก่อสร้างเองแล้วนี่คือสถานที่ทำงานเพื่อการยังชีพของพวกเขา

2. ผู้คนในชุมชน

ในสถานที่ก่อสร้างแต่ละแห่งจะประกอบด้วยบุคคลฝ่ายต่างๆ จำนวนมาก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของบริษัทผู้รับเหมา เจ้าของผู้รับเหมาช่วงงาน เช่น งานไม้ งานเหล็ก งานปูน งานสี ฯลฯ ผู้ควบคุมการก่อสร้าง หัวหน้าคนงานก่อสร้าง คนงานประเภทช่าง และกรรมกร มีทั้งคนงานผู้ที่อาศัยในบ้านของตนเองตามหมู่บ้านนอกเมือง เดินทางไปกลับทุกวัน และคนงานที่อพยพย้ายถิ่นมาพักในที่พักคนงานที่ได้เตรียมไว้ในสถานที่ก่อสร้าง ซึ่งอาจมีลูก ภรรยา หรือสามีมาพักอาศัยร่วมกันอยู่ในห้องแถว และไม่ว่างานก่อสร้างจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กเพียงไร จะมีอาชีพหนึ่งติดตามมาด้วยเสมอ คือคนขายอาหาร ในสถานที่ก่อสร้างที่เล็กมาก คนขายอาหารอาจหาบหรือเข็นรถเร่ขายอาหารมาสถานที่ก่อสร้างขนาดกลางและใหญ่ จะมีการตั้งร้านขายอาหารเป็นกิจจะลักษณะ และในสถานที่ก่อสร้างขนาดใหญ่ ร้านขายของจะไม่จำกัดเฉพาะอาหารกลางวัน หรืออาหารสำเร็จ หากแต่จะมีการขายของใช้ประจำวันด้วย เช่น สบู่ แชมพู ผงซักฟอก ยาสิฟฟัน อาหารสด ขนมเค้ก ฯลฯ และในชุมชนก่อสร้างทุกขนาดอาจมีผู้ที่มีฐานะการเงินที่มั่นคง ซึ่งอาจเป็นคนขายของก็ได้ เป็นผู้ออกเงินกู้ให้แก่คนงานด้วย

ฉะนั้น ในชุมชนก่อสร้างหนึ่งๆ จึงมีความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ มากมาย มีนายจ้าง-ลูกจ้าง หัวหน้า-ลูกน้อง สามี-ภรรยา พ่อ-แม่-ลูก เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน พ่อค้า-แม่ค้า-ลูกค้า เจ้าหนี้-ลูกหนี้ และญาติมิตร สำหรับผู้พักอาศัยอยู่ในที่พักคนงานนั้น หัวหน้าคนงานจะดูแลทุกข์สุขและความเรียบร้อยในที่พักอาศัยไปด้วยในตัว

เจ้าหน้าที่ของบริษัทผู้รับเหมาและเจ้าของผู้รับเหมาช่วงงานจะทำงานในเวลากลางวัน

และมักพักอยู่นอกสถานที่ก่อสร้าง ส่วนคนอื่นๆ นั้นมีทั้งไป-กลับ และพักอยู่ในสถานที่พักคนงานหรือแคมป์ เป็นที่น่าสังเกตว่าขณะที่คนงานก่อสร้างประเภทเข้าไป-เย็นกลับของคนท้องถิ่นภาคอีสาน และภาคเหนือ มักจะพักอยู่บ้านในชนบท แต่ถ้าเป็นคนงานก่อสร้างในภาคตะวันออก ภาคใต้ และกรุงเทพฯ ที่ไป-กลับก็มักจะเป็นไป-กลับระหว่างที่พักในชุมชนแออัดและสถานที่ก่อสร้าง จึงสรุปได้ว่าคนงานก่อสร้างในชุมชนก่อสร้างมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ

2.1 กลุ่มที่ใช้ชีวิตกิจวัตรประจำวัน 24 ชั่วโมงในชุมชนก่อสร้าง กลุ่มนี้จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นอย่างไม่ถาวร อยู่กันอย่างแออัด มีขยะ ของเสีย น้ำเน่าอยู่รอบตัว คนกลุ่มนี้แม้จะไม่พึงพอใจในที่อยู่ แต่ก็พออยู่ได้เนื่องจาก “มันไม่ใช่บ้าน” ขอให้มีงานมีรายได้ พวกเขายินดีอดทน

2.2 กลุ่มที่ใช้ชีวิตในงานประมาณวันละ 12 ชั่วโมงในสถานที่ก่อสร้าง อีก 2-3 ชั่วโมงบนผิวจราจร และ 9-10 ชั่วโมงที่บ้านในชนบท คนในกลุ่มนี้บอกว่าจะมีความสุขที่ได้อยู่กับบ้านในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย ไม่ต้องจากพ่อแม่ สามภรรยา หรือลูกๆ ใน 24 ชั่วโมงยังได้มีโอกาสพบกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติชนบท ซึ่งถึงแม้จะไม่สะดวกสบายเท่าใดนัก แต่ก็ยังดีกว่าสิ่งแวดล้อมในแคมป์

2.3 กลุ่มที่ใช้ชีวิตในการงานวันละ 12 ชั่วโมงในสถานที่ก่อสร้าง อีก 1-2 ชั่วโมงบนผิวจราจร และ 10-11 ชั่วโมงในที่พักในชุมชนแออัด สิ่งแวดล้อมในชีวิตของคนกลุ่มนี้คล้ายกับคนกลุ่มที่ 1 อยู่บ้าง เช่น อยู่ในสิ่งแวดล้อมไม่ดี และรู้สึกไม่พึงพอใจ แต่สิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดจะขาดความอบอุ่นเชิงเครือญาติมากกว่าคนงานที่อยู่ในแคมป์ซึ่งมักจะอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ตามสายสัมพันธ์เครือญาติ คนรู้จักหรือคน “บ้าน” เดียวกัน

กลุ่มคนทั้ง 3 กลุ่มนี้คือผู้คนจำนวนมากในชุมชนก่อสร้างแต่ละแห่ง และผู้คนในแต่ละกลุ่มก็มีวิถีชีวิตทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันตามเงื่อนไขของการทำงาน และตามเงื่อนไขชีวิตของแต่ละคน

3. กิจวัตรประจำวันของคนงานก่อสร้าง

งานก่อสร้างในสถานที่ก่อสร้างที่ศึกษาทุกจังหวัดส่วนใหญ่จะเริ่มงานเวลา 07.00 น. และเลิก 17.00 น. ในกรณีที่เร่งด่วน การก่อสร้างจะมีเวลาทำงานล่วงเวลาเริ่มตั้งแต่ 18.00 น. ถึง 21.00 น. หรือบางครั้งถึงเที่ยงคืน หรือถ้างานเร่งมากงานล่วงเวลาหรือ “โอที” จะเลยไปจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้น มีบางแห่งเริ่มทำงานเวลา 07.30 น. และเลิก 17.30 น. ส่วนโอทีเริ่ม 18.00 น. เป็นต้นไป จะทำงานล่วงเวลาไปกี่ชั่วโมงก็ขึ้นอยู่กับความเร่งด่วนของงานช่วงนั้นๆ ด้วย ทำให้คนงานก่อสร้างต้องปรับวิถีชีวิตตนเองให้สอดคล้อง

กับเวลางานดังกล่าว ข้อมูลจากการสังเกตและสนทนากลุ่มได้ภาพกิจวัตรประจำวัน
ของคนงานก่อสร้างดังนี้

3.1 กลุ่มคนงานก่อสร้างที่พักในแคมป์

05.30-07.00 น. ตื่นนอน ประกอบภารกิจส่วนตัว ถ้าเป็นสตรีมีครอบครัวอยู่ด้วย
ก็ต้องเตรียมอาหารให้สมาชิกในครอบครัว แต่ถ้าเป็นคนโสด บางครั้งก็ทำอาหารเข้าเอง
บางครั้งก็ซื้ออาหารถุงที่คนในแคมป์ทำขาย หรือแม่ค้า-พ่อค้านำมาขายที่หน้าแคมป์ หรือ
หน้าสถานที่ก่อสร้าง

07.00-12.00 น. ทำงานภาคเช้า

12.00-13.00 น. พักกินอาหารกลางวัน และนอนพักผ่อน

13.00-17.00 น. ทำงานภาคบ่าย

ถ้าต้องทำงานล่วงเวลาก็ต้องรีบกลับที่พักประกอบอาหาร หรือซื้ออาหารสำเร็จ
มากิน และเตรียมทำงานล่วงเวลาซึ่งจะเริ่มเมื่อ 18.00 น. ถ้าทำงานล่วงเวลาถึงเที่ยงคืน
เข้ามักจะทำงานต่อได้ แต่ถ้าทำงานล่วงเวลาถึงรุ่งเช้ามักจะต้องหยุดพัก

ในกรณีที่ไม่มีงานล่วงเวลา หลังเลิกงานสำหรับคนโสดจะเป็นเวลาผ่อนคลาย
คนงานก่อสร้างชายบางคนจับกลุ่มเตะตะกร้อ บ้างนอนพักเอาแรง ก่อนจะประกอบ
อาหารเย็นหรือหาซื้อมากิน ส่วนคนงานก่อสร้างหญิงโสดก็ถือเป็นเวลาพักผ่อนพูดคุย
พร้อมๆ กับกินอาหารเย็นในกลุ่มเพื่อนๆ หรือเครือญาติ ถ้าไม่ไหววันรับเงินค่าจ้าง ก็
มักจะเข้านอน 21.00-22.00 น. เพื่อเตรียมตัวสำหรับงานหนักในวันใหม่ต่อไป แต่ถ้าเป็น
วันรับเงินค่าจ้าง ประมาณวันที่ 16 และวันที่ 1 ของเดือน คืนวันนั้นมักจะมีกิจกรรม
สังคมพิเศษ เช่น ตั้งวงดื่มเหล้า ออกไปเที่ยว และวันรุ่งขึ้นจะไม่ทำงาน

หลังเวลาเลิกงานของคนงานก่อสร้างหญิงที่มีครอบครัวอยู่ด้วยจะยุ่งยากที่สุด
เพราะเป็นช่วงเวลาที่ต้องเตรียมอาหาร ซักเสื้อผ้า เก็บกวาดที่พัก และดูแลลูก ซึ่งบาง
คนต้องดูแลสามีด้วย ก่อนที่จะเข้านอนซึ่งก็ประมาณ 4 ทุ่มเช่นเดียวกัน

คนงานก่อสร้างชายจำนวนไม่น้อยใช้เวลาหลังเลิกงานออกไปจับปลา หากบ หก
เขียด หรือเก็บผักจากบริเวณใกล้เคียงสถานที่ก่อสร้างมาไว้ประกอบอาหาร ซึ่งคนงาน
ถือว่ากิจกรรมนี้มีส่วนลดรายจ่ายได้ไม่น้อย

เมื่อพิจารณากิจวัตรดังกล่าวจะเห็นภาพของการปรับประยุกต์วิถีชีวิตชนบทเข้ามา
ในชุมชนก่อสร้าง สิ่งที่ถูกปรับมากที่สุดคือ กำหนดเวลาทำงานที่ใช้เวลาสากลตามเข็มนาฬิกาเป็นหลัก ซึ่งถ้าเทียบกับงานในไร่แล้ว วิถีธรรมชาติ เช่น เวลาขึ้น เวลาตกของดวงอาทิตย์ แสงแดด หมอก ฝน จะเป็นตัวกำหนดเวลาทำงาน นอกจากนั้นก็คือความพึงพอใจ ความขยันหมั่นเพียร ส่วนกิจกรรมการทำงานก็เช่นกัน งานก่อสร้างเป็นงาน

ที่ต้องทำตามคำสั่ง ข้อกำหนดของผู้คุมงานอยู่ภายในกฎของเจ้าแกหรือบริษัท แต่กิจกรรมในไร่นานั้น ลักษณะธรรมชาติของพืชผลและสัตว์เลี้ยงเป็นตัวกำหนดกิจกรรม โดยผู้ปฏิบัติต้องควบคุมตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มีอิสระในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง ด้วยความแตกต่างเช่นนี้ คนงานก่อสร้างได้กล่าวถึงข้อดีของคนงานในไร่นาว่าเป็นอิสระ แต่คนงานก่อสร้างถูกควบคุมมาก ซึ่งไม่ดี ดังนั้นจึงมีปรากฏการณ์ของการทำงานก่อสร้างอย่าง เป็นอิสระเกิดขึ้น คือ วันไหนอยากทำก็ทำ วันไหนเกียจคร้านหรือไม่พอใจจะทำก็ไม่ทำ แม้จำนวนคนงานก่อสร้างที่ทำงานลักษณะนี้มีไม่มากนัก แต่ก็พบได้ทั่วไปในทุกสถานที่ก่อสร้าง

การกินอยู่ที่อิงธรรมชาติเป็นรูปแบบหนึ่งที่คนงานก่อสร้างที่อยู่ในแคมป์ได้ประยุกต์ชีวิตชนบทมาใช้ ภาพคนงานก่อสร้างบ้างถือส้ม บ้างแบกคันเบ็ด และบ้างหอบแหไปตามแหล่งน้ำต่างๆ ละแวกสถานที่ก่อสร้างหรือที่พัก จึงเป็นภาพที่เห็นได้ทั่วไปในสถานที่ก่อสร้างที่ศึกษาในทุกภาค

การใกล้ชิดและเกื้อกูลกันในระหว่างเครือญาติ หรือคน “บ้าน” เดียวกันเป็นอีกวิถีหนึ่งที่พบในกิจวัตรประจำวันของคนงานก่อสร้างในแคมป์ แม้ว่าแต่ละคนจะยากจน และต้องปากกัดตีนถีบช่วยเหลือตนเองเหมือนกัน แต่เมื่อใดที่มีเหตุทุกข์ร้อนก็จะช่วยเหลือกันเท่าที่จะทำได้ ดังเช่นคำบอกเล่าของคนงานก่อสร้างอีสานที่ทำงานในจังหวัดขอนแก่น ว่า

“ก็ช่วยเหลืออย่างเช่นเวลาเด็กไม่สบาย เช่น เวลาลูกเขาไม่สบายเราก็พยายามให้เวลาลูกเราไม่สบายเขาก็พยายามให้เรา”

“ไม่ได้ช่วยอะไรหรอก ตัวใครตัวมัน แต่ถ้าเป็นของใช้พวกสบู่ ยาสิฟัน ก็ใช้ด้วยกันอยู่”

“ได้ช่วยอยู่ เวลาไม่มีเงินก็กู้กัน...พอเงินวิกออกก็จ่ายเงิน”

“ช่วยครับ ครอบครัวเดียวกันก็ต้องช่วยกัน...เรื่องเงินทอง ซื้อข้าวซื้อน้ำ”

(อรุณ และคณะ, 2538)

สำหรับคนงานก่อสร้างที่ไม่มีญาติหรือคนบ้านเดียวกันทำงานด้วยนั้นจะต้องช่วยเหลือตัวเองมากที่สุด ดังเช่นคำพูดของคนงานก่อสร้างชายที่ทำงานในกรุงเทพฯ ดังนี้

“ไม่เคยขอความช่วยเหลือใคร เพราะว่ามันก็ต่างคนต่างมา แล้วก็ต่างคนต่างอดต่างคนต่างหากิน...ถ้าจะขอความช่วยเหลือก็คงได้จากคนที่มาจากภาคเดียวกัน”

“จะทำอย่างไรก็ไม่รู้จะปรึกษาใคร เพราะว่าทางบ้านก็อยู่อย่างนั้นอยู่แล้ว ความจริงแล้วไม่รู้จะไปปรึกษาใคร เดือดร้อนอะไรก็ต้องช่วยตัวเอง”

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

3.2 กลุ่มคนงานก่อสร้างที่ไป-กลับบ้านที่ชนบท

คนงานก่อสร้างกลุ่มนี้มีกิจวัตรประจำวันคล้ายกลุ่มแรก แต่ต้องตื่นเช้ากว่า (ประมาณตี 4 หรือตี 5) เพื่อขึ้นรถจากที่พักมาที่ทำงาน และถึงที่พักดึกกว่า เข้านอนดึกกว่า เนื่องจากต้องใช้เวลาเดินทาง ส่วนเวลาในระหว่างงานนั้นเช่นเดียวกับกลุ่มแรก

ชีวิตของคนกลุ่มนี้ก็ปรับเวลาการทำงานจากวิถีธรรมชาติเป็นตามระบบนาฬิกาแบบสากลเช่นเดียวกัน แม้ว่าคนงานก่อสร้างกลุ่มนี้จะพึงพอใจต่อการได้กลับบ้านอยู่ใกล้ครอบครัว แต่สิ่งหนึ่งที่ขาดหายไปคือเวลาที่ใช้กับสมาชิกในครอบครัว เพราะตื่นมาทำงานตั้งแต่คนอื่น ๆ ยังไม่ตื่น และกลับถึงที่พักก็เมื่อคนอื่น ๆ จะเข้านอน หรือนอนแล้ว คนงานก่อสร้างที่มีลูกพึงพอใจที่ได้เห็นลูกทุกวันและรู้ว่าลูกเป็นอยู่อย่างไร แต่เวลาที่พบปะ อุ้มชู พุดคุยกันกลับน้อยกว่าคนงานก่อสร้างกลุ่มที่ 1 ที่มีลูกอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม การได้อยู่ท่ามกลางเครือญาติ เพื่อนฝูงในบ้านที่สามารถพึ่งพากันได้ และรู้สึกไม่โดดเดี่ยวยังเป็นสิ่งที่คนงานก่อสร้างกลุ่มนี้ให้ความสำคัญ และเลือกที่จะเดินทางไป-กลับทุกวัน

3.3 กลุ่มคนงานก่อสร้างที่ไป-กลับ และมีที่พักในชุมชนแออัด

คนงานก่อสร้างกลุ่มนี้มีกิจวัตรเช่นเดียวกับกลุ่มที่ 2 การปรับชีวิตก็เป็นเช่นเดียวกัน แต่คนงานกลุ่มนี้จะอยู่ในสภาพที่สั่นคลอนและไม่แน่นอนที่สุด ทั้งในด้านการได้รับการเกื้อหนุนจากครอบครัว หรือการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม เพราะอยู่ในเมืองใหญ่ที่ผู้คนต่างแก่งแย่งแข่งขัน รายจ่ายมีมากกว่าทำงานในต่างจังหวัดหรือหัวเมือง และสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนแออัดนั้นมีความเสี่ยงเชิงอาชญากรรมสูงกว่าที่อื่น ๆ

4. ค่าจ้าง-รายจ่าย

ปัจจัยหลักของการเกิด การคงอยู่ และการสิ้นสุดของชุมชนก่อสร้าง คือ การจ้างงาน โดยที่การก่อสร้างเป็นงานที่มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ในสถานก่อสร้างแต่ละแห่งจะมีการเคลื่อนไหวของลักษณะงานก่อสร้างในระดับต่างๆ ในแต่ละช่วงตอนของงานก่อสร้างต้องการคนทำงานต่างประเภทต่างฝีมือกัน และการก่อสร้างแต่ละช่วงมีระยะเวลาสิ้นสุด แม้ระยะเวลาทั้งโครงการอาจยาวเป็นปี แต่มิได้หมายความว่าคนงานก่อสร้างทุกคน ทุกประเภทจะได้ทำงานตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ ดังนั้นโครงการก่อสร้างทุกโครงการจึงมีการจ้าง และเลิกจ้างคนงานตลอดเวลา คนงานก่อสร้างจึงมีการ "เข้าๆ ออกๆ" เป็นระยะตลอดโครงการ อย่างไรก็ตาม トラバドที่ยังมีการจ้างงาน และคนงานก่อสร้างได้รับค่าจ้าง ชุมชนก่อสร้างก็ยังคงอยู่

ตามกฎหมายแล้วการจ้างงานมีข้อกำหนดการบังคับใช้อัตราค่าจ้างขั้นต่ำมาตั้งแต่

ปีพ.ศ. 2516 และมีการปรับเป็นระยะๆ ให้สอดคล้องกับค่าครองชีพ ภาวะเงินเฟ้อ และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในระหว่างการวิจัยเรื่องนี้อัตราค่าจ้างขั้นต่ำมี 3 อัตรา (วิจิตร, 2537) คือ

- 1) วันละ 135 บาท ในพื้นที่กรุงเทพฯ นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี ภูเก็ต สมุทรปราการ และสมุทรสาคร
- 2) วันละ 118 บาท ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา พังงา ระนอง และสระบุรี
- 3) วันละ 110 บาท ในพื้นที่จังหวัดที่เหลือทั้งหมด

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เจาะลึกเรื่องค่าจ้างที่คนงานก่อสร้างได้รับนั้นมิได้เป็นไปตามกฎหมาย หากวิเคราะห์ได้ว่าเป็นไป “ตามฝีมือ” ของคนงาน และ “ตามใจ” ของนายจ้างหรือหัวหน้าคนงานมากกว่า โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าจ้างที่คนงานก่อสร้างจะได้รับจริงคือ เพศ ประเภทของงาน และคุณภาพของผลงาน นายจ้างหรือหัวหน้าคนงานใช้ปัจจัยเหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์ในการตีราคาค่าแรงได้อย่างอิสระ ดังสะท้อนจากคำพูดของคนงานก่อสร้างชายคนหนึ่งในสถานก่อสร้างขนาดใหญ่ที่ขอแน่ว่า

“ก็แล้วแต่ผลงานที่เราทำออกมา ไฟร์แมนเป็นคนประเมิน บางทีเราทำที่นี่ได้ 120-130 พอเราย้ายบริษัททำอาจจะได้ร้อยละเดียวก็ได้”

(อรุณ และคณะ, 2538)

เสียงสะท้อนอีกเสียงจากคนงานก่อสร้างหญิงจังหวัดชลบุรี

“มาญี่ปุ่นเขาก็ตีราคาให้เราวันละ 90 บาทก่อน ถ้าใครทำดีเขาก็ขึ้นให้อีก ก็ทำประมาณ 2-3 เดือน เขาก็ขึ้นให้จน 100 บาท จนถึงปีเขาก็ขึ้นให้อีก 10 บาท”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

นอกจากคนงานก่อสร้างจะได้รับค่าแรงต่ำกว่าที่ควรจะได้ตามกฎหมายแล้ว ในกระบวนการรับช่วงงานยังมีการ “ชัก” ค่าแรงของคนงานก่อสร้าง ดังคำสนทนาของคนงานชาย 2 คน

“ที่พอรู้ คิดว่าที่เขาให้เรา 120 บาทนี้ เขาต้องเขียนส่งบริษัทถึง 130 บาท”

“ถ้าเขาเขียนให้เรา 120 บาท มาจ่ายให้เรา 120 บาท แล้วเขาเขียนให้บริษัท 150 บาท ก็ได้นะ ที่เหลือเขาก็กิน”

คนงานหญิงอีกคนระบุว่า

“ตามบัญชี 90 บาท แต่รับจริง 85 บาท”

(อรุณ และคณะ, 2538)

ในโครงการขนาดใหญ่ที่การทำงานรีบเร่งมักจะมีการจ้างงานล่วงเวลา ซึ่งตามกฎหมายแล้วนายจ้างต้องจ่ายค่าล่วงเวลาให้ลูกจ้างไม่น้อยกว่า 1 เท่าครึ่งของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมง หรือต่อหน่วยในเวลาที่ทำงานปกติสำหรับเวลาหรือผลงานที่ทำเกิน (วิจิตรา, 2537) แต่ในความเป็นจริงพบว่าคนงานที่ทำงานล่วงเวลาจะได้รับค่าแรงเพิ่มสูงกว่าค่าแรงปกติแต่ไม่เกิน 1 เท่า

คนงานก่อสร้างทำงานรับค่าแรงรายวัน ดังนั้นรายได้ในแต่ละ “วิก” จะขึ้นกับจำนวนวันที่ทำ ถ้าทำงานล่วงเวลามากก็ได้รับค่าแรงมากขึ้น ในกรณีรายได้นี้คนงานก่อสร้างในทุกสถานที่ที่ศึกษากล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ลำพังค่าแรงในการทำงานปกติจะแค่พออยู่ได้ไปวันๆ เท่านั้น เหลือเก็บน้อยเต็มที ค่าแรงทำงานล่วงเวลาเป็นรายได้ที่สามารถเก็บส่งกลับไปบ้าน หรือสำหรับใช้จ่ายอื่นๆ พิเศษได้ ดังตัวอย่าง รายรับ-รายจ่ายโดยประมาณของคนงานก่อสร้างที่ได้ค่าแรงวันละ 100 บาท ที่จังหวัดเชียงใหม่ (อัญชลี และณัฐยา, 2539) ดังนี้

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

42

รายได้ต่อ 1 วิก (ทำงานล่วงเวลาทุกวัน)	= 3,000 บาท
รายจ่ายต่อ 1 วิก (โดยประมาณ)	
ค่าอาหาร 40 บาทต่อวัน	= 600 บาท
ค่าน้ำ-ค่าไฟ	= 20 บาท
ค่าเหล้า	= 100 บาท
ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด/เที่ยว	= 300 บาท
ค่าชำระหนี้สิน	= 430 บาท
ส่งให้ครอบครัว + เงินออม	= 1,500 บาท
รวมรายจ่าย	= 2,950 บาท

(อัญชลี และณัฐยา, 2539)

อีกตัวอย่างจากจังหวัดขอนแก่น ดังนี้

“ได้ค่าแรงวันละ 80 บาท จ่ายค่ากับข้าววันละ 50 บาท กินกัน 4 คน พ่อ-แม่-ลูก
ค่าขนมลูกวันละ 10-20 บาท เหลืออีกนิดหน่อยเอาไว้ใช้จ่ายจิปาถะรวมทั้งค่ายา
ค่าหมอด้วย”

(อรุณ และคณะ, 2539)

จะเห็นได้ว่าถ้าสถานการณ์การจ้างงานเป็นปกติดังที่กล่าวมา คนงานก่อสร้างก็ยังพอดำเนินชีวิตอยู่ได้ แต่ยังมี ความ “ปกติ” ของการจ้างงานที่เกิดขึ้นในทุกสถานที่ก่อสร้างที่ศึกษา คือ การจ่ายค่าแรงช้า จ่ายค่าแรงน้อยกว่าที่ตกลงกันได้ และไม่จ่ายค่าแรง หรือโกงค่าแรง ดังคำบอกเล่าของคนงานก่อสร้างต่อไปนี้

คนงานก่อสร้างที่ขอนแก่น

“ไม่ยอมจ่าย คือเขาเป็นผู้รับเหมาอยู่จากผู้รับเหมาใหญ่ ได้เงินมาเยอะ แต่ไม่ยอมจ่ายให้เรา เราก็ตามตัวเขาไม่ได้”

(อรุณ และคณะ, 2538)

คนงานก่อสร้างที่เชียงใหม่

“ทำล่วงเวลา 10 วัน แต่ให้เงินไม่เต็ม 10 วัน บางครั้งค่าจ้างก็ไม่ได้ ออกมาแล้ว ยังต้องตามไปเอาเงินอีกหลายรอบ”

“ค่าแรงน้อย บางครั้งก็ติดเงินคนงาน เช่น วิกหนึ่งได้ค่าแรง 1,500 บาท แต่จ่าย 1,000-1,200 บาท แล้วค้างจ่ายหลายครั้ง...”

(อัญชลี และณัฐยา, 2539)

บทที่ 3

ชุมชนก่อสร้าง

43

สถานการณ์เช่นนี้ทำให้คนงานก่อสร้างกล่าวถึงการ “ชักหน้าไม่ถึงหลัง” กันทุกคน เมื่อมีปัญหาทางการเงินก็ใช้วิธีหยิบยืมจากญาติหรือเพื่อน บ้างก็เบิกเงินล่วงหน้าจากหัวหน้า บ้างก็ซื้อของด้วยเงินเชื่อ ดังนั้นคนงานก่อสร้างจึงชินชากับการก่อหนี้ ใ้หนี้รับหนี้ แต่การหนี้นี้กลับมีน้อย เพราะเจ้าหนี้สามารถหักหนี้กับหัวหน้าคนงานโดยตรง หรือมารอรับหนี้ในวันเงินวิกออกได้เลย

5. วันเงินวิกออก

ประมาณวันที่ 1 และวันที่ 16 ของทุกเดือนถือเป็นวันสำคัญของชุมชนก่อสร้าง เนื่องจากเป็นวันจ่ายค่าแรง หรือที่เรียกกันว่ารับเงินวิก เมื่อถึงวันนั้นทันทีที่เลิกงาน หัวหน้าคนงานจะเอาบัญชีการทำงานของคนงานมาจ่ายที่บริเวณสำนักงาน เหล่าคนงานก่อสร้างและเจ้าหนี้ก็จะรอรับเงินกันอย่างพร้อมหน้า

เวลาค่าของวันเงินวิกออกดูเหมือนจะเป็นวันพิเศษ เพราะจะมีกิจกรรมพิเศษหลายอย่าง เช่น มีการตั้งวงสุราอาหารกันในระหว่างคนงานขายเป็นที่ครึกครื้น บ้างก็ออกไปดูหนัง และคนงานขายหลายคนก็ออกไป “เที่ยว” ที่สถานบริการ วงสุราอาจจะเลิกกลางดึก และหลายวงเลิกตอนรุ่งเช้า กลุ่มที่ไปเที่ยวก็กลับมาดึกเช่นกัน

วันรุ่งขึ้นจากวันเงินวีกออกมักจะไม่ค่อยมีคนงานทำงาน นอกจากโครงการก่อสร้างใหญ่ที่เร่งงาน เพราะวันนี้เป็นวันที่คนงานก่อสร้างหลายคนเรียกว่า “วันใช้เงิน” โดยบ้างออกไปจับจ่ายซื้อของ บ้างออกไปเดินเล่นตามศูนย์การค้า ตลาดนัด และบ้างก็กลับบ้านเอาเงินไปส่ง หรือไปเยี่ยมลูกๆ มีบางคนบอกว่าถือเป็นวันพักผ่อน ถ้าไม่ออกไปเที่ยวกินนอนทั้งวัน ตื่นก็ดูโทรทัศน์

6. สุข-ทุกข์ในชุมชนก่อสร้าง

ในชุมชนก่อสร้างขนาดใหญ่จะเป็นที่รวมของผู้คนจำนวนมากที่มาจากที่ต่างๆ แต่ก็ยังมีวงสังคมของการเป็นญาติกัน คนรู้จักกัน และคนบ้านเดียวกัน หรือภาคเดียวกันที่ยึดโยงสายสัมพันธ์กัน ส่วนในชุมชนก่อสร้างขนาดเล็กมักจะเป็นผู้คนที่คุ้นเคยกันเป็นส่วนใหญ่ สายสัมพันธ์จึงแน่นแฟ้นกว่า สุข-ทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้คนในชุมชนนี้มาจากปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการจ้างงาน หากรายได้แน่นอน นายจ้างจ่ายตรงเวลา และได้ค่าแรงตามที่ตกลง ผู้คนในชุมชนแห่งนี้ก็มีความสุข แม้ว่าจะต้องอยู่ท่ามกลางอุปกรณ์ก่อสร้าง ระเบิดระกะ หรือเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจจะเกิดจากอุบัติเหตุในงาน และอยู่ในที่พักที่คับแคบแออัดในสิ่งแวดล้อมที่สกปรกเพียงใดก็ตาม คนงานก่อสร้างก็สุขได้ เพราะเขาสามารถยังชีพอยู่ได้ มีเงินเลี้ยงครอบครัว และหวังว่าสักวันหนึ่งจะมีทุนไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่มั่นคง และรายได้ดีกว่านี้

ส่วนปัจจัยอื่นๆ เช่น ความปลอดภัย การทะเลาะเบาะแว้ง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนี้สุขหรือทุกข์มากขึ้น

โดยสรุป ชุมชนก่อสร้างเป็นชุมชนไม่ถาวรที่มีพลวัตสูงมาก เนื่องจากธรรมชาติของงานก่อสร้างที่มีขั้นตอนความต้องการแรงงานต่างกัน และธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการไฝหาความมั่นคงและชีวิตที่ดีกว่า ทำให้ชุมชนก่อสร้างมีสมาชิกที่ผลัดหน้ากันเข้า-ออกด้วยเหตุผลต่างๆ ตลอดเวลา เมื่อคนเก่าออกไป คนใหม่ก็เข้ามา หมุนเวียนกันไปเช่นนี้จนจบโครงการ แต่คนงานก่อสร้างต่างมีเครือข่ายทางสังคมในชุมชนก่อสร้าง เช่น ถ้าไม่เป็นญาติกันก็เพื่อนกันหรือคนบ้านเดียวกันที่ชักชวนหรือติดตามกันมา หรือบางคนถึงจะเดินเข้ามารับจ้างเพียงคนเดียว ไม่นานก็จะมีสายสัมพันธ์ของความเป็นภาคเดียวกัน ถิ่นเดียวกัน โครงสร้างของชุมชนนี้แม้ว่าจะหลวม แต่ก็ถูกยึดโยงไว้ด้วยเป้าหมายเดียวกัน และอยู่ในระบบอุปถัมภ์

คนงานก่อสร้างทุกคนในชุมชนมาจากความยากจน และอาจจะยังชีพตัวเองไม่ได้เนื่องจากมาสู่ชีวิตที่ยังคงยากจนอยู่ แต่ก็ยังพอเลี้ยงชีพตัวเองและครอบครัวไปได้ ด้วยความหวังว่าสักวันเขาจะลืมตาอ้าปากได้

ข้อค้นพบที่ได้ฉายภาพให้เห็นว่า ปัญหาทางสังคมที่มาพร้อมกับความล้มเหลวของภาคเกษตรกรรมได้นำเอาผู้คนชายหญิงวัยทำงานจำนวนมากเข้าสู่ธุรกิจก่อสร้างที่หวังแต่เพียงจะใช้แรงงานของผู้ด้อยโอกาสเหล่านั้นสร้างสรรค์ความร่ำรวย โดยปล่อยให้คนงานเผชิญกับการถูกเอารัดเอาเปรียบนานาประการ และมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย นับว่าคนงานก่อสร้างเหล่านี้ตกอยู่ในสถานการณ์ "หนีเสือปะจระเข้" อย่างแท้จริง แต่เมื่อยังไม่มีทางเลือกเขาก็ต้องต่อสู้ชีวิตต่อไป

๙

ความเป็นหญิงเป็นชาย กับงานก่อสร้าง

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

46

“แม้ว่ากฎหมายจะยึดหลักความเสมอภาคในสิทธิระหว่างหญิงและชายเป็นหลักเกณฑ์คุ้มครองการจ่ายค่าตอบแทนในการทำงาน โดยกำหนดว่านายจ้างต้องกำหนดค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา และค่าทำงานในวันหยุดเท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง สำหรับงานที่ลูกจ้างทำอันมีลักษณะและปริมาณอย่างเดียวกัน (วิจิตร, 2537) แต่ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ได้เป็นไปตามข้อกำหนดของกฎหมาย กล่าวคือ ในงานประเภทเดียวกัน ผลงานไม่ต่างกัน คนงานก่อสร้างหญิงได้ค่าแรงน้อยกว่าคนงานก่อสร้างชายประมาณ 5-20 บาทต่อวัน ซึ่งข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงปริมาณในเรื่องเดียวกันนี้พบว่า เมื่อเฉลี่ยค่าจ้างต่อเดือน คนงานชายในสถานก่อสร้างขนาดเล็กได้ค่าจ้าง 3,815 บาท ขนาดใหญ่ได้ 4,303 บาท ขณะที่คนงานหญิงในสถานก่อสร้างขนาดเล็กได้ 2,558 บาท และขนาดใหญ่ได้ 2,823 บาท (วีระศักดิ์, 2539) นอกจากนี้ ยังพบว่า ความเป็นหญิงเป็นชายและบทบาททางเพศได้เข้ามามีส่วนอย่างสำคัญในเส้นทางชีวิตการเป็นคนงานก่อสร้าง

1. อยู่ในบริบทเดียวกัน

เนื่องจากงานก่อสร้างเปิดกว้างสำหรับผู้คนทั่วไปที่ต้องการขายแรงงาน (คนงาน

ก่อสร้าง) และมีมือ (ช่าง) ดังนั้นคนงานหญิงขายในชุมชนก่อสร้างจึงมีสิทธิเท่าๆ กันที่จะถูกจ้างโดยไม่มีสัญญาจ้าง

นอกจากนั้นหญิงขายเหล่านี้ก็มาจากความยากจนและด้อยการศึกษาเหมือนกัน เมื่อมาอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสถานก่อสร้างก็ต้องเผชิญกับความอันตรายที่เกิดจากงานได้คล้ายๆ กันบางส่วน เช่น ไม่ถูกเข้มงวด และไม่เข้มงวดกับตัวเองในการใช้อุปกรณ์ป้องกันต่างๆ เช่น หมวกกันกระแทกหรือหมวกนิรภัย โดยคนงานได้ให้เหตุผลเหมือนกันทุกสถานที่ศึกษาว่าร้อน ปวดศีรษะ เพราะหมวกบีบ ทำงานไม่สะดวก และไม่มีจะใส่ถ้าบริษัทไม่ซื้อให้

เมื่อทำงานก็เผชิญกับสถานการณ์ “ถูกกิน” และ “ถูกโกง” ค่าแรงได้ไม่ต่างกัน ถูกเอารัดเอาเปรียบเรื่องการจ้างงานเหมือนกัน นอกจากนั้นคนงานทั้ง 2 เพศยังขาดความรู้เรื่องสิทธิแรงงาน และสิทธิอันพึงมีพึงได้เช่นเดียวกัน ทำให้ไร้ซึ่งพลังต่อรอง เมื่อต้องพักในแคมป์คนงานก็อยู่ในสภาพแวดล้อมอันแออัดผิดหลักสุขภาพอนามัยที่ดีเช่นกัน และเมื่อจะต้องออกจากงานก็ด้วยเหตุผลไม่ต่างกันนัก ยกเว้นคนงานหญิงที่ต้องแก้ต้องออกจากงานไปคลอดลูกและดูแลลูกซึ่งเป็นเหตุผลของการออกจากงานที่ต่างจากคนงานชาย

ด้วยบริบทเช่นนี้ คนงานก่อสร้างทั้งหญิงชายจึงถูกจัดว่าเป็นกลุ่มคนด้อยโอกาสและไร้พลังอำนาจต่อรองใดๆ ในสังคมไทย

2. ผลภัยในท้องถนนไม่ต่างกัน

ภาพที่ปรากฏทั่วไปทุกเช้าค่ำในท้องถนนของจังหวัดเชียงใหม่และขอนแก่นคือคนงานก่อสร้างชายหญิงสะพายย่ามบรรจุกล่องอาหาร กระติบข้าวเหนียว บ้างก็มีค้อน คีม และเกรียงปูน บ้างก็มีหมวกกันแดด หมวกนิรภัย รองเท้ายาง และถุงมือ บ้างนั่งบ้างยืนกันอย่างแออัดบนรถปิกอัพหรือรถสองแถว หรือซ้อนท้ายมอเตอร์ไซด์ เล่นเข้าสู่ตัวเมืองยามเช้าตรู่ และกลับคืนทางเดิมอีกครั้งยามพลบค่ำ

การที่คนขับรถรับ-ส่งคนงานต้องรับคนงานขึ้นรถให้มากที่สุดเท่าที่รถจะอำนวยให้ได้นั้น เพราะมันหมายถึงรายได้ของคนขับ ที่สำคัญคือต้องแข่งกับเวลาเพื่อให้ทันการเข้างาน ส่วนเมื่อออกงานแล้วก็ต้องรีบเร่งเพื่อจะได้พักผ่อน ส่วนผู้ที่ขี่มอเตอร์ไซด์ก็มักจะขับอย่างรีบเร่งลัดเลาะเพื่อให้ถึงที่หมายโดยเร็ว และเมื่อเกิดอุบัติเหตุแต่ละครั้งก็มักรุนแรงถึงขั้นสูญเสียชีวิตเป็นจำนวนไม่น้อย คนงานก่อสร้างทั้งชายหญิงที่เดินทางไป-กลับจึงเสี่ยงต่ออันตรายบนท้องถนนเพิ่มเติมจากอันตรายจากงานก่อสร้าง

3. หญิงทำงาน “เบา” ชายทำงาน “หนัก”

ความแตกต่างของงานหญิงงานชายมักสัมพันธ์กับบทบาททางเพศในสังคมดั้งเดิม โดยทั่วไปแล้วทุกสังคมผู้หญิงมักจะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลลูก ดูแลบ้าน และงานต่างๆ ที่อยู่บริเวณที่พักอาศัย ส่วนผู้ชายมักออกนอกบ้านหาอาหาร ป้องกันภัย สู้รบ รวมทั้งการก่อสร้างบ้านเรือน และอาคารต่างๆ ทั้งนี้อยู่บนแนวคิดพื้นฐานประการหนึ่งว่า ผู้หญิงคือเพศ “อ่อนแอ” ที่ต้องการการปกป้องดูแลจากเพศชายที่ “แข็งแรง” ดังนั้นแนวคิดนี้จึงมาเป็นตัวกำหนดงานชาย งานหญิง และค่าจ้างในงานก่อสร้าง

ข้อมูลจากการสังเกต สทนากลุ่ม และสัมภาษณ์คนงานก่อสร้างยืนยันตรงกันในทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษาว่า แม้จะไม่มีแบ่งอย่างเป็นทางการว่างานอะไรสำหรับคนงานหญิง และงานอะไรสำหรับคนงานชาย แต่ก็เป็นกรถือปฏิบัติเป็นประเพณีว่างานอะไรที่จัดว่า “เบา” เป็นงานสำหรับคนงานหญิง และงานอะไรที่จัดว่า “หนัก” และใช้ “ฝีมือ” เป็นงานชาย ส่วนงานที่ไม่หนักไม่เบาถือว่า “ปานกลาง” คนงานทั้งหญิงทั้งชายทำได้ด้วยกัน ดังตัวอย่างสรุปการแบ่งงานที่พบในภาคเหนือในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การแบ่งงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง

ประเภทงาน	ความเห็นของกลุ่มคนงานชายและหญิงร่วมกัน	หญิงหรือชายที่ทำงานประเภทนั้น ๆ
1. งานเก็บขยะ/เก็บกวาด	เบา,ง่าย	หญิง
2. ขนทราย หิน ดิน ไม้ และอื่นๆ	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
3. ผสมปูน	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
4. หิ้วปูน/ส่งปูน	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
5. เทปูนลงแบบ	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
6. ตัดเหล็ก (ใช้เครื่องมือ)	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
7. ตัดเหล็ก	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
8. มัดเหล็ก	ปานกลาง	หญิงส่วนใหญ่, ชาย
9. โบกปูน	ปานกลาง	ชาย, หญิงบางคน
10. ก่ออิฐ	ปานกลาง	ชาย, หญิงบางคน
11. ตีแบบ	ปานกลาง	ชาย
12. ตีฉัง	ปานกลาง	ชาย
13. ทำนั่งร้าน/ป็นนั่งร้าน	ปานกลาง	ชาย
14. แบกปูน	หนัก	ชาย, หญิง 2 คนต่อถุง
15. ชูดหลุมลงเสา	หนัก	ชาย, หญิงบางคน
16. ปูกระเบื้อง	ทักษะพิเศษ	ชาย, หญิงบางคน

ประเภทงาน	ความเห็นของกลุ่มคนงาน ชายและหญิงร่วมกัน	หญิงหรือชายที่ทำงาน ประเภทนั้น ๆ
17. มุงหลังคา	ทักษะพิเศษ	ชาย
18. ข้างประปา	ทักษะพิเศษ	ชาย
19. ข้างทาสี	ทักษะพิเศษ	ชาย
20. ข้างไม้	ทักษะพิเศษ	ชาย
21. ข้างเชื่อม	ทักษะพิเศษ	ชาย

ที่มา: ัญชลี และณัฐยา, 2539

ข้อสรุปดังกล่าวมีข้อมูลสนับสนุนจากการค้นพบในภาคอื่นๆ ดังนี้

ภาคอีสาน

งานผู้หญิง : หิ้วถังปูนที่ผสมแล้ว (ตามปูน) ไปให้ช่างฉาบ ผูกเหล็กเส้น ขนดิน ขนทราย โดยใช้กระบุงหิ้ว หรือใส่รถเข็น ทำความสะอาดพื้นที่ เช่น เก็บเศษไม้ เศษเหล็ก เก็บกวาด

งานผู้ชาย : ขุดดิน แยกหามต่างๆ เช่น ไม้ ปูน เหล็ก ผสมปูน (หน้าไม้) งาน ขนย้าย แยกหามในที่สูง

(อรุณ และคณะ, 2538)

กรุงเทพฯ

“งานที่เสี่ยงอันตรายเขาก็ให้ผู้ชายทำ ผู้หญิงเขาไม่ให้ทำ”

“งานเหล็ก งานก่ออิฐ งานฉาบปูน เป็นงานเบาสำหรับผู้หญิง งานไม้ไม่เหมาะกับผู้หญิง เพราะว่าช่างไม้ต้องปีนป่ายขึ้นที่สูง ต้องอาศัยความคล่องแคล่ว คล่องตัว ซึ่งผู้หญิงมีไม่มากเท่าผู้ชาย”

(วิพรรณ และคณะ, 2539)

ทัศนะที่ว่าหญิงทำงานเบาและเสี่ยงน้อย ชายทำงานหนักกว่าและเสี่ยงกว่าได้ปรากฏเป็นข้อยืนยันที่สะท้อนออกมาในกฎหมายแรงงานซึ่งบัญญัติเพื่อคุ้มครองแรงงานหญิงไว้ว่า ห้ามนายจ้างให้ลูกจ้างหญิงทำงานที่เกิดอันตรายหรือหนักมากเกินไป ได้แก่ งานที่ต้องทำบนนั่งร้านที่สูงกว่าพื้นดินตั้งแต่ 10 เมตรขึ้นไป และงานยก แบก หาม โยน ลาก เข็นของหนักเกินอัตราน้ำหนัก (วิจิตร, 2537) อย่างไรก็ตาม ในหลายสถานการณ์ คนงานหญิงก็ทำงานที่จัดว่าหนักและเสี่ยงไม่ต่างจากชาย เช่น คำบอกเล่าของคนงานหญิงที่แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี

“ผู้หญิงทำงานหนัก ขึ้นไปที่สูงผูกเหล็ก ผูกมัดเหมือนกัน”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

50

ข้อค้นพบดังกล่าวคล้ายกับจะให้ภาพว่า ถึงแม้ผู้หญิงต้องออกมาทำงานก่อสร้าง แต่ก็ยังได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแรงงาน และจากทัศนคติเรื่องความแข็งแรง ความอ่อนแอ ได้ส่งผลเสียถึงการจ้างงานเช่นกัน กล่าวคือ นายจ้างยินดีเลือกแรงงาน ชายมากกว่าแรงงานหญิง นอกจากนั้นยังมีผลไปถึงการจ่ายค่าตอบแทนด้วยทัศนคติที่ว่า งานเบาค่าแรงน้อย งานหนักค่าแรงมาก

กฎหมายกำหนดอัตราค่าแรงขั้นต่ำเท่ากันทั้งสำหรับแรงงานชายและแรงงานหญิง แต่ด้วยทัศนคติที่ว่าหญิงอ่อนแอทำได้แต่งานเบาๆ ส่วนชายแข็งแรงสามารถทำงานหนัก นายจ้างจึงจ่ายค่าจ้างของคนงานหญิงต่ำกว่าคนงานชาย แม้จะมีภาระหน้าที่อย่างเดียวกัน ความแตกต่างของอัตราค่าจ้างจะอยู่ที่ประมาณ 5-20 บาทต่อวัน เช่น หญิง 75-80 บาท ชายประมาณ 90-95 บาท ในการทำงานเป็นคนงานก่อสร้างผสมปูน หรือ แม้แต่เป็นช่างคนงานหญิงที่เป็นช่างปูนได้ค่าจ้าง 100 บาท แต่ชายจะได้ 130-145 บาท คนงานสามัคคีวิทยาคู่หนึ่งทำงานก่อสร้างในหน้าที่ทำความสะอาดบริเวณก่อสร้าง ให้บริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ทั้งคู่ทำงานหน้าที่เดียวกันแต่สามีได้ ค่าแรงวันละ 140 บาท ภรรยาได้ 135 บาท

ปฏิกิริยาของคนงานก่อสร้างทั้งชายและหญิงที่มีต่อกรณีความแตกต่างของค่าแรงนี้มีต่างๆ กันไป แต่ส่วนใหญ่ก็ยอมรับ ดังเช่นคำบอกเล่าต่อไปนี้

คนงานก่อสร้างที่ขอนแก่น

“ผู้ชายคล่องตัว ทำงานหนักๆ ได้ ผู้หญิงทำได้ก็ไม่ว่า”

“ผู้ชายทำงานได้เยอะกว่าผู้หญิง คล่องตัวกว่าผู้หญิง”

“ผู้หญิงทำงานเบากว่า น้อยกว่า ถือว่ายุติธรรมแล้ว”

คนงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ

“(ผู้ชาย) กำลังชาติ”

“(ผู้ชาย) แข็งแรงกว่า ห้าว (สติปัญญา) เขาก็ดีกว่า”

เป็นที่น่าสังเกตว่า คนงานก่อสร้างชายไม่มีปฏิกิริยาเชิงลบต่อความแตกต่างนี้ มีคนงานหญิงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่เห็นว่าค่าจ้างแรงงานไม่ยุติธรรม ดังเช่นคำพูดของคนงานก่อสร้างหญิงที่ขอนแก่น เธอให้เหตุผลว่า

“งานกรรมกรไม่ว่าอะไรก็หนักหมดทุกอย่าง ไม่ว่าชายหรือหญิง ควรได้ค่าแรงเท่ากัน”

“งานผู้หญิงก็หนัก หัวปูน หัวทราย หนักกว่างานผู้ชายก็ได้”

“ผู้ชายทำงานหนัก แต่มีเวลาพักมากกว่า อย่างเราแบกปูนมาผสมไม่ทัน หรือ
ขนไม่ทัน เขาก็พักรอได้ แต่เรา (ผู้หญิง) ได้พักบ้าง ก็เวลาช่างฉาบปูนเข้า
เท่านั้น แต่นานๆ ครั้ง”

ส่วนคนงานก่อสร้างหญิงที่กรุงเทพฯ บางคนก็เล่าว่า

“หนูว่าผู้ชายยังทำงานเบากว่าผู้หญิง ผู้หญิงต้องหัวปูนไปใช้ทุกอย่างเลย ผู้
ชายเอาไม้ดอกๆ งานเบามากเลย”

ข้อโต้แย้งเหล่านี้แม้ได้ถูกถ่ายทอดไปยังเจ้าแกหรือนายจ้างบ้าง แต่ทัศนคติที่ว่า ผู้
หญิงทำงานได้น้อยกว่าผู้ชาย ก็ทำให้คนงานก่อสร้างหญิงไม่มีโอกาสได้รับค่าจ้างเท่า
เทียมกับคนงานก่อสร้างชาย นอกจากนั้นการที่คนงานก่อสร้างหญิงจำนวนไม่น้อยแม้
ว่าจะไม่พอใจกับค่าแรงที่เห็นว่น้อย แต่ก็ไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองเสียเปรียบคนงานก่อสร้าง
ชาย เพราะเห็นว่างานหลายอย่างที่คนงานก่อสร้างชายทำ โดยเฉพาะงานแบกหามใน
ที่สูงตนเองทำไม่ได้ หรือถ้ารับค่าจ้างเท่ากันแล้วทำเหมือนกันไม่ได้ก็ไม่ดี ดังนั้น พลัง
ในการรวมตัวเพื่อต่อรองให้ได้ค่าแรงเท่าเทียมกันจึงไม่เพียงพอ แม้จำนวนคนงานก่อ
สร้างหญิงจะมีจำนวนมากก็ตาม

ด้วยค่าแรงงานที่ต่างกัน และจากทัศนคติที่ว่าแรงงานของคนงานก่อสร้างหญิงด้อย
กว่าคนงานก่อสร้างชาย ทำให้สถานภาพของคนงานก่อสร้างหญิงด้อยกว่าคนงานก่อ
สร้างชาย อย่างไรก็ตาม ในจำนวนสถานก่อสร้างที่ศึกษาทั้งหมดมีสถานก่อสร้างขนาดใหญ่
ใหญ่เพียงแห่งเดียวซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ที่จ่ายค่าแรงคนงานหญิงชายเท่ากัน โดยเริ่มต้น
ค่าจ้างที่ 135 บาทเท่ากัน และจ่ายให้ในอัตรานี้ตลอด ไม่มีการขึ้นค่าแรง ซึ่งแตกต่าง
จากการให้ค่าแรงในที่อื่นๆ ที่จ่ายค่าแรงเริ่มต้นแก่คนงานที่เข้าทำงานใหม่ต่ำกว่าค่าแรง
ขั้นต่ำตามกฎหมาย และขึ้นค่าแรงไปเรื่อยๆ ตามระยะเวลาที่อยู่ทำงานด้วย แต่ก็ไม่
สูงกว่าค่าแรงขั้นต่ำ

4. ผู้หญิงหัวอ่อน ผู้ชายหัวแข็ง

ทัศนคติที่ว่าหญิงอ่อนแอมีได้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมเฉพาะการแบ่งงานและค่า
จ้างแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างเท่านั้น ยังปรากฏในรูปของการปกครอง และการ
ควบคุมงานอีกด้วย

หัวหน้าคนงานก่อสร้าง หรือ “เจ้าแก” ล้วนเป็นชาย เพราะต้องเป็นหัวหน้า เป็น
ผู้นำ เป็นผู้หางาน นอกจากนั้นบางคนยังทำหน้าที่จ่ายงาน คุมงานเองอีกด้วย คนงาน
ก่อสร้างชายมักจะเห็นว่า คนงานก่อสร้างหญิงนั้น “พุดง่าย” และ “รักการรักงาน” มาก

กว่าผู้ชาย ดังนั้น จึงปกครองง่าย ขณะที่คนงานก่อสร้างหญิงเองก็ให้ทัศนะว่า ถ้าไม่นับว่าคนงานก่อสร้างหญิงทำงานในที่สูงลำบาก และแบกหามหนักๆ ได้น้อยกว่าคนงานก่อสร้างชายแล้ว นายจ้างต้องการคนงานก่อสร้างหญิงมากกว่าคนงานก่อสร้างชาย เนื่องจาก

“ผู้ชายใช้ทำอะไรก็ยาก ผู้หญิงพุดง่ายกว่า”

“ผู้หญิงพุดง่าย ใช้อะไรก็ได้”

“ค่าแรงผู้หญิงถูก ใช้ง่ายด้วย”

(อรุณ และคณะ, 2538)

อย่างไรก็ตาม คนงานก่อสร้างชายหลายคนก็แย้งว่า นายจ้างชอบคนงานก่อสร้างชายมากกว่าแม้ว่าคนงานก่อสร้างชายจะพุดยากกว่าก็ตาม เพราะคนงานก่อสร้างชายทำงานได้มากกว่า ความเห็นที่ขัดแย้งกันนี้เกิดเนื่องจากทั้งคนงานก่อสร้างหญิงและชายต่างเห็นว่า จุดเด่นของตนเองคือคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของนายจ้างหรือเจ้าแก๊งจึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า คนงานก่อสร้างชายพึงพอใจที่จะทำงานที่เห็นว่า “หนัก” และ “เสี่ยง” และไม่ชอบทำงานที่เป็น “งานผู้หญิง” เช่น เก็บกวาด ตามปูน ส่วนคนงานก่อสร้างหญิงยอมที่จะถูกเอาเปรียบค่าจ้างแรงงาน ไม่กล้าเอาเรื่องกับนายจ้าง เพราะกลัวว่าถ้า “หัวแข็ง” โวยวาย หรือต่อรองก็จะทำให้ตัวเองลำบาก ตกงาน หรือทำให้คนอื่นเดือดร้อนไปด้วย

การที่คนงานก่อสร้างชายจะได้เปรียบต่อรองกับนายจ้างหรือเจ้าแก๊งถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าเป็นคนงานก่อสร้างหญิงทำเช่นนั้นบ้าง ถือว่าเป็นเรื่องไม่ธรรมดาที่เกิดขึ้นนานๆ ครั้ง และเมื่อเกิดขึ้นแล้ว คนงานก่อสร้างหญิงที่ “หัวแข็ง” คนนั้นก็จะถูกจับตาเป็นพิเศษ ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับ “พิม” คนงานก่อสร้างสาวโสดอายุ 17 ปี ที่ทำงานในสถานที่ก่อสร้างที่ขอนแก่น เธอเล่าว่า

“ตอนนั้นค่าแรงวันละ 65 บาท เขา (นายจ้าง) แจ้งว่าจะเพิ่มให้ ก็ได้แต่พุด เวลาผ่านไปหลายวิกแล้วก็ยังไม่เพิ่มสักที ฉันก็เดินไปหาหัวหน้าบอกเขาว่า ขอค่าแรงขึ้นหน่อยได้ไหม งานมันหนัก หัวหนักก็ไม่พอใจเท่าไร แต่ไม่ว่าอะไร หลังจากนั้นอีก 2-3 วิก ค่าแรงก็เพิ่มเป็นวันละ 70 บาท แต่หัวหน้าก็ไม่ชอบหน้าฉัน ว่าฉันหัวแข็ง พอมิเรื่องร้องเรียนอะไรก็ว่าฉันก่อเรื่องทุกที”

(อรุณ และคณะ, 2538)

ด้วยทัศนะที่สะท้อนออกมาจากการสนทนาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าภาวะทวิมาตรฐาน (Double Standard) ที่ว่าพฤติกรรมเดียวกันถ้าเป็นชายแสดงออกสังคมยอมรับ

ได้ แต่ถ้าเป็นหญิงแสดงออกกลับถือว่าผิด ก็ปรากฏชัดเจนทั้งในชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวของคนงานก่อสร้างหญิง มาตรฐานที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศนี้เป็นตัวจำกัดพฤติกรรมคนงานก่อสร้างที่ต้องรู้เพื่อขอความเป็นธรรมจากนายจ้าง และจำกัดชีวิตส่วนตัวของหญิงให้เป็นอย่างเช่น “ข้าวสาร” หรือเพศที่อ่อนแอที่จะต้องเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองคอยดูแลเอาใจใส่ และย้ำภาพว่าผู้หญิงคือผู้อ่อนแออยู่รำไป แม้ว่าเธอผู้นั้นคือผู้แบกไม้ ขนทราย ขนปูน และเป็นพลังอันสำคัญที่ร่วมสร้างสรรค์สิ่งก่อสร้างหลากหลายในสังคม

5. โอกาสพัฒนาและเลื่อนระดับการทำงานต่างกัน

งานอาชีพก่อสร้างระดับที่ต่ำสุด คือ คนงานก่อสร้างที่ใช้แต่แรงงาน ทำตามคำสั่งอย่างเดียว สูงขึ้นไปก็คืองานช่าง เริ่มตั้งแต่ช่างปูน ช่างฉาบ ช่างเหล็ก ช่างกระเบื้อง ช่างสี และช่างไม้ ที่เรียกว่าสูงสุดคือ หัวหน้าช่าง คนคุมงาน ส่วนช่างไฟ และช่างประปา นั้นถือเป็นทักษะพิเศษที่มักแยกออกจากการก่อสร้าง

การเลื่อนระดับการทำงานเป็นความปรารถนาอย่างหนึ่งของคนงานก่อสร้าง เพราะเท่ากับเปลี่ยนสถานภาพจากคนงานก่อสร้างมาเป็นช่าง และการได้รับค่าแรงเพิ่ม ส่วนการเลื่อนระดับนั้นจะเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาฝีมือเท่านั้น ผลจากการศึกษาพบว่ากระบวนการพัฒนาฝีมือของคนงานก่อสร้างนั้นเป็นการพัฒนาที่เรียกว่า “ตามยถากรรม” หรือ “ตามมีตามเกิด” โดยพบว่าการพัฒนาฝีมือเกิดขึ้นด้วยวิธีดังนี้

1) คนงานอยากพัฒนาตัวเอง จึงขอเรียนรู้ และขอโอกาสฝึกจากช่างที่ทำอยู่ ถ้าช่างใจดีมองเห็น “แวว” ก็สอนให้แบบสอนไปใช้ไป ช่วยกันทำพร้อมๆ กับภาระประจำของคนงานนั้นๆ

2) อยากจะพัฒนาแต่ไม่มีคนสอน ใช้วิธี “ครูพักลักจำ” เช่น คำบอกเล่าว่า “ก็คล้ายๆ กับเราดูเขา ประสบการณ์ และหัดทำไปด้วย”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

3) มีพรสวรรค์ และตั้งใจหัดทำเอง ทำไปเรื่อย ๆ

วิธีการพัฒนาเช่นนี้จึงมีคนงานก่อสร้างชายจำนวนมากและคนงานก่อสร้างหญิงจำนวนหนึ่งสามารถเลื่อนระดับการทำงานได้ อย่างไรก็ตาม การที่มีคนงานหญิงเลื่อนระดับการทำงานน้อยกว่าชายก็เนื่องด้วยสาเหตุหนึ่งจากบทบาททางสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงต้องดูแลทุกข์สุข อาหารการกิน ความสะอาดของที่พักอาศัย และอื่นๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัว ดังนั้นโอกาสที่จะหาเวลามาฝึกหัดก็เป็นไปได้ยาก จึงพบว่าคนงานหญิงที่เป็นช่างนั้นมักมีสามีเป็นช่างด้วย และตัวสามีเป็นคนสอนงานช่างให้ภรรยา

ส่วนสาเหตุอื่นๆ เช่น ไม่คิดว่าจะยึดอาชีพนี้นานจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะพัฒนาฝีมือ คิดว่างานช่างไม่เหมาะกับผู้หญิง ฝึกไปก็ทำดีไม่เท่าช่างผู้ชาย คิดว่างานช่างต้องรับผิดชอบมาก ใช้ความคิดมาก งานช่างไม่ต้องทำงานบนชั้นที่สูง เป็นงานเสี่ยง เป็นต้น

การเปลี่ยนย้ายหน้าที่หรือเลื่อนระดับการทำงานจากคนงานก่อสร้างเป็นช่างมักจะเกิดขึ้นเมื่อย้ายที่ทำงาน คือเมื่อไปสมัครงานกับนายจ้างรายใหม่ คนงานก่อสร้างที่คิดว่าตนเองมีฝีมือบ้างแล้วก็สมัครในตำแหน่งช่างไปเลย และเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อคนงานก่อสร้างชายเลื่อนเป็นช่างจะได้รับเงินค่าจ้างเพิ่มขึ้นในระดับช่าง แต่ถ้าคนงานก่อสร้างหญิงเปลี่ยนเป็นช่าง แม้ว่าค่าแรงจะเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังได้เงินค่าแรงน้อยกว่าช่างชายอยู่นั่นเอง

โดยสรุป ความแตกต่างทางชีวภาพของชาย-หญิง และบทบาททางสังคมทำให้เกิดการแบ่งงานในสังคมอาชีพก่อสร้าง อาชีพคนงานก่อสร้างเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนัก ขาดหลักประกันด้านเศรษฐกิจ และความปลอดภัย ขาดระบบสนับสนุนที่จะพัฒนาความสามารถ หรือเลื่อนขั้นทางสังคม จึงถือว่าเป็นกลุ่มด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย ภายใต้การด้อยโอกาสนั้น ประเด็นด้านมนุษยเพศ (Gender) โดยเฉพาะในเรื่องความแตกต่างระหว่างชาย-หญิง บทบาททางเพศ ก็ทำให้เพศหญิงเป็นผู้ไร้โอกาสที่จะต่อรองและพัฒนาตัวเอง ในประเด็นความแตกต่างทางเพศนี้ สังคมทำให้คนงานก่อสร้างหญิงตกเป็น “เบี้ยล่าง” และด้อยคุณค่า ตกอยู่ในภาวะไร้โอกาสท่ามกลางกลุ่มคนงานก่อสร้างซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม

สายสัมพันธ์ทางสังคม

ของแรงงานก่อสร้าง

บทที่ 5
สายสัมพันธ์
ทางสังคมของ
แรงงานก่อสร้าง

55

เมื่อเดินอยู่ในเส้นทางสายอาชีพก่อสร้าง
คนงานก่อสร้างจำนวนไม่น้อยต้องทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดตระเวนไปตามแหล่งก่อสร้างต่างๆ
“ขึ้นเหนือ ล่องใต้” แล้วแต่บริษัทที่ทำงาน หรือหัวหน้า หรือเจ้าแก จะรับงานไว้ที่ใด
คนงานกลุ่มนี้จึงเป็นนักอพยพย้ายถิ่น ส่วนคนงานก่อสร้างที่พักอาศัยอยู่ในบ้านเดิมของ
ตนเดินทางไป-กลับระหว่างบ้านและที่ทำงานทุกวัน แม้จะไม่ใช่ผู้อพยพย้ายถิ่น แต่ก็
ย้ายสถานที่ทำงานเป็นระยะๆ ตามขั้นตอนของการก่อสร้าง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคน
งานก่อสร้างจะมีการย้ายถิ่น ย้ายที่ทำงาน เปลี่ยนนายจ้างไปมากมาย แต่เมื่อวิเคราะห์
สายสัมพันธ์ทางสังคมแล้วพบว่าไม่ได้กว้างขวางสัมพันธ์กับจำนวนสถานที่หรือจำนวน
ของผู้คนที่พบปะในเส้นทางสายอาชีพนี้เลย หรืออาจกล่าวได้ว่าอยู่ในแวดวงที่จำกัด
และอาจจะจำกัดยิ่งกว่าการที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในเส้นทางเกษตรกรรมอีกด้วย

ในเส้นทางสายเกษตรกรรมนั้น เกษตรกรจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในไร่นา หรือคอก
สัตว์ ในชีวิตประจำวันจะสื่อสารกับผู้คนจำนวนจำกัด เช่น บุคคลในครอบครัว เพื่อน
บ้านใกล้เคียง พังข่าวสารทางวิทยุบ้าง โทรศัพท์บ้าง แต่เมื่อมีงานประเพณี หรือกิจ-
กรรมใดๆ ในชุมชน หมู่บ้านที่อาศัย หรือหมู่บ้านใกล้เคียง เกษตรกรส่วนใหญ่ก็จะไป
ร่วมงานพบปะสังสรรค์กับผู้คนจำนวนมาก ในวิถีชีวิตเช่นนี้เกษตรกรมีสายสัมพันธ์ที่ยึด

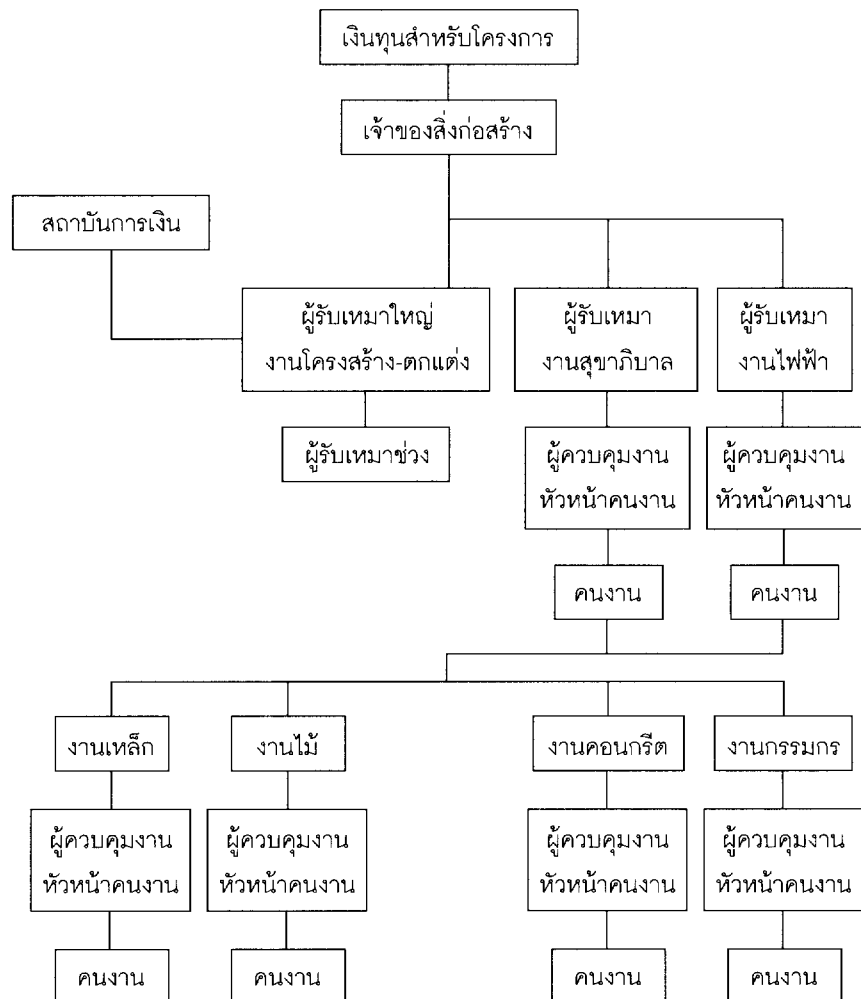
โยงแน่นอยู่กับครอบครัวและชุมชน โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงสังคมมากที่สุด รองลงมาคือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้นมีน้อยมาก

ส่วนการใช้ชีวิตในเส้นทางก่อสร้างนั้น แม้จะมีโอกาสได้พบปะผู้คนแปลกหน้าจำนวนมากมาย ได้ใช้ชีวิตในเมืองใหญ่หลายเมือง แต่สายสัมพันธ์ทางสังคมของคนงานก่อสร้างกลับแคบ สั้น และห่างเหินกว่าที่เคย จากผลการศึกษาโครงสร้างทางสังคม และสัมพันธ์ภาพทางสังคมของคนงานก่อสร้างทุกภาค ได้ผลตรงกันว่าคนงานก่อสร้างมีลักษณะของสัมพันธ์ภาพที่เกี่ยวข้องกับการทำงานก่อสร้าง 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องในระบบงาน และความสัมพันธ์นอกระบบงานดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ในระบบงาน

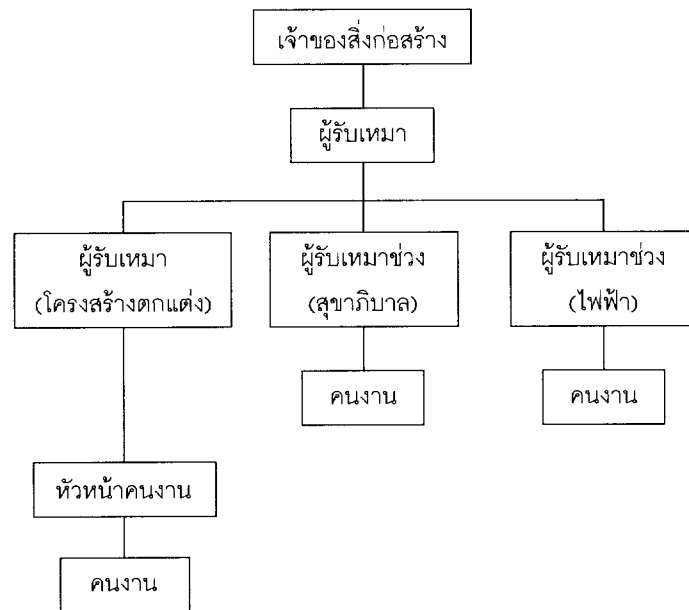
แผนภูมิที่ 1 ผังการดำเนินการก่อสร้างขนาดใหญ่

ที่มา: ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม พ.ศ. 2538

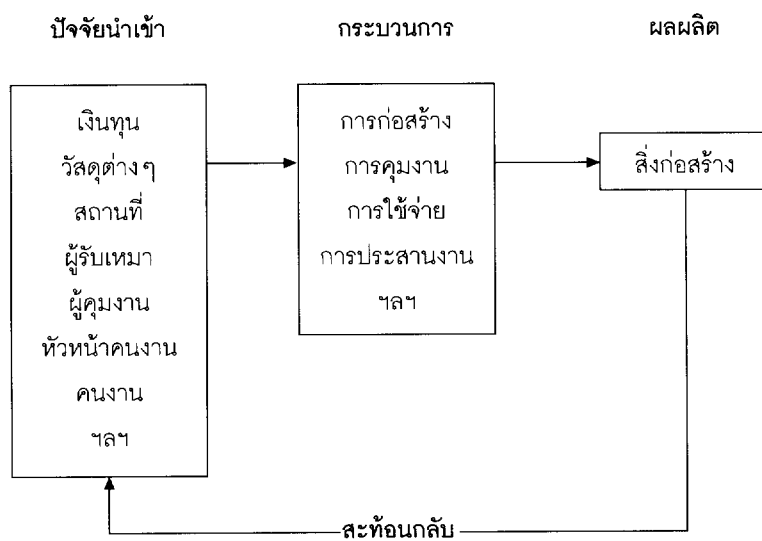
แผนภูมิที่ 2 ผังการดำเนินการก่อสร้างขนาดเล็ก

ที่มา: ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม พ.ศ. 2538

แผนภูมิที่ 3 ระบบการดำเนินการก่อสร้าง

ที่มา: ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม พ.ศ. 2538

เมื่อพิจารณาโครงสร้างผังการดำเนินการก่อสร้างขนาดใหญ่ (แผนภูมิที่ 1) และ ผังงานก่อสร้างขนาดเล็ก (แผนภูมิที่ 2) สามารถสรุปออกมาเป็นระบบการดำเนินการก่อสร้างสั้นๆ ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 3 และยังพบว่าคนงานก่อสร้างจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ควบคุมงานและหัวหน้าคนงานเท่านั้น ส่วนคนอื่นๆ นั้นอาจเป็นแค่ "เคย

บทที่ 5

สายสัมพันธ์
ทางสังคมของ
คนงานก่อสร้าง

57

เห็นหน้า” หรือ “ไม่เคยรู้จัก” เลยก็ได้ อย่างไรก็ตาม ทั้งผู้คุมงาน หัวหน้าคนงาน หรือคนอื่นๆ ที่อาจจะเคย หรือไม่เคยเห็นหน้านั้นต่างก็มีอิทธิพลต่อคนงานในระดับต่างๆ กัน กล่าวคือ

1) เจ้าของสิ่งก่อสร้างหรือผู้บริโภคนเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ กำหนดวงเงินสำหรับให้ผู้รับเหมานำไปปฏิบัติ ในระดับนี้หากผู้บริโภคนับสนุนคุณภาพชีวิตคนงาน ก่อสร้างก็จะเพิ่มวงเงินต้นทุนให้รวมทั้งเรื่องคนงานด้วย พร้อมทั้งมีกฎเกณฑ์ให้ผู้รับเหมปฏิบัติต่อคนงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

2) เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง ถ้าดำเนินการควบคุมตรวจสอบให้ผู้รับเหมปฏิบัติต่อคนงานก่อสร้างตามกฎหมายแรงงานอย่างเคร่งครัด ก็จะช่วยคนงานก่อสร้างได้มาก

3) ผู้รับเหมาก่อสร้าง หากปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กฎหมายอย่างจริงจังก็จะทำให้ชีวิตคนงานก่อสร้างมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

4) หัวหน้าคนงาน เป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานโดยตรงกับคนงาน คอยเข้มงวดเรื่องการทำงาน การพัก ดูแลคุณภาพของงาน ประเมินงาน จ่ายค่าจ้าง และอื่นๆ

จะเห็นว่าในสภาพการทำงานทั่วไปของบุคคลในข้อ 1-3 อาจไม่พบหรือเกี่ยวข้องกับคนงานก่อสร้างโดยตรง โดยเฉพาะถ้าเป็นโครงการใหญ่ คนงานก่อสร้างจะไม่รู้จักเลย แต่ถ้าเป็นโครงการเล็ก คนงานก่อสร้างบางคนจะรู้จักเจ้าของสิ่งก่อสร้างและผู้รับเหมา อย่างไรก็ตาม บุคคลดังกล่าวยังคงมีอิทธิพลในระดับสูงต่อคนงานในแง่ของเป็นผู้กำหนดโครงสร้างเบื้องต้นสำหรับการทำงาน คนงานจะมีที่พักอาศัยที่ดีอย่างไร มีสวัสดิการอย่างไร มีวัสดุอุปกรณ์ป้องกันอันตรายมากน้อยเพียงใด ถูกเข้มงวดเรื่องความปลอดภัยในการทำงานเพียงใด และจะได้รับค่าแรงสม่เสมอถูกต้องอย่างไรขึ้นอยู่กับบุคคลเหล่านี้ ส่วนหัวหน้าคนงานเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยตรงกับคนงานก่อสร้าง เนื่องจากเป็นผู้รับสมัครคนงานตัดสินใจจะรับหรือไม่ จะจ่ายค่าแรงเท่าไรอย่างไร จะให้ทำงานอะไร จะเพิ่มเงินค่าแรงเท่าไร เมื่อใด ล้วนแต่เป็นการพิจารณาของหัวหน้าคนงานทั้งสิ้น นอกจากนั้น การลาออก ลางาน ก็ต้องแจ้งหัวหน้าคนงานเช่นกัน หัวหน้าคนงานจึงเป็นผู้ควบคุมคนงานก่อสร้างในทุกๆ ด้าน

สำหรับบริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่ที่มีระบบประกันสังคม และมีการจ้างคนงานระยะยาว หัวหน้าคนงานจะเป็นผู้รับผิดชอบในการขอทำบัตรประกันสังคมให้แก่คนงานเมื่อคนงานได้ทำงานกับบริษัทนี้ติดต่อกันไม่ต่ำกว่า 90 วัน

ภายหลังการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในระบบงานก่อสร้างแล้วพบว่า คนงานก่อสร้างเป็นผู้อยู่ล่างสุดของสายอำนาจ ถูกกำหนด ถูกควบคุมจากผู้ที่อยู่เหนือกว่า ใน

ระบบงานก่อสร้างซึ่งถือว่าผลผลิตสำคัญคือสิ่งก่อสร้างที่สำเร็จเรียบร้อย ดังนั้นทราบ
ได้ที่สิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นตามเป้าหมาย และเป็นที่พอใจของเจ้าของสิ่งก่อสร้างนั้นๆ แม้ว่า
ผู้อยู่เบื้องหลังจะทุกข์ยากอย่างไร ก็ถือว่าระบบงานก่อสร้างดำเนินไปได้บรรลุเป้าหมาย
ที่ต้องการ ผลจากการศึกษากล่าวได้ว่า เจ้าของกิจการ หัวหน้าคนงาน และเจ้าแก่งต่าง
เอาเปรียบแรงงาน และไม่ได้คำนึงถึงภาวะทางสังคมและสุขภาพของคนงาน ดังเช่น
พฤติกรรมต่อไปนี้ของนายจ้าง

1) ไม่จัดที่พักที่ถูกสุขลักษณะให้ เพียงแต่จัดที่ให้ไปสร้างที่พักกันเองตามมีตาม
เกิด ไม่มีสาธารณูปโภคที่เหมาะสมอย่างพอเพียง เช่น ที่พักที่มีคนนอนอาศัยถึง 300
คน แต่มีส้วมเพียง 5 ที่เท่านั้น ที่พักไม่มีที่ระบายน้ำเสีย ไม่มีที่กำจัดของเสีย เหล่านี้
เป็นต้น

2) จ่ายค่าแรงให้น้อยกว่าที่ควรจะเป็น นายจ้างบางรายไม่จ่ายค่าแรงตามกำหนด
เวลา และบางรายไม่จ่ายค่าแรงให้

3) ไม่จัดแหล่งช่วยเหลือเกื้อกูลให้กรรมกรก่อสร้างทำงานได้ดียิ่งขึ้น เช่น ให้
กรรมกรซื้อหมวก รองเท้า ถุงมือเองถ้าต้องการป้องกันอันตรายจากการทำงาน ไม่มี
สถานที่รับเลี้ยงดูแลเด็กๆ ก่อนวัยเรียน ลูกคนงาน หรือสำหรับเด็กวัยเรียนก็ไม่มี
บริการจัดที่เรียนให้

4) ไม่จัดระบบการดูแลสุขภาพอนามัยของคนงานอย่างจริงจัง เมื่อมีการ
เจ็บป่วยที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำงาน นายจ้างก็ละเลย

นอกจากนั้น หากพิจารณาผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ การแจกจ่าย
อุปกรณ์นิรภัย และการจัดอบรมในสถานก่อสร้าง (ดังปรากฏในตารางที่ 2) ยิ่งยืนยัน
ให้เห็นว่าคนงานก่อสร้างในสถานประกอบการมากกว่าครึ่ง โดยเฉพาะในสถานก่อสร้าง
ขนาดเล็กถูกละเลยเรื่องสุขภาพและความปลอดภัย

ตารางที่ 2 ร้อยละของการแจกจ่ายอุปกรณ์นิรภัย การจัดอบรมในสถานก่อสร้างขนาดเล็ก (N=110)
และขนาดใหญ่ (N=74)

การป้องกันและอุปกรณ์นิรภัยที่แจกจ่าย	ขนาดเล็ก (%)	ขนาดใหญ่ (%)
หมวกนิรภัย	29.4	56.8
แว่นตานิรภัย	22.0	40.5
รองเท้านิรภัย	33.9	48.6
ถุงมือ	40.4	52.7
เข็มขัดนิรภัยสำหรับการทำงานที่สูง	12.8	31.1
การอบรมเรื่องความปลอดภัยสำหรับคนงาน	25.7	48.6

การป้องกันและอุปการณ์ภัยที่แจกจ่าย	ขนาดเล็ก (%)	ขนาดใหญ่ (%)
การอบรมเรื่องความปลอดภัยสำหรับหัวหน้าคนงาน	26.6	60.3
ป้ายเตือนเรื่องความปลอดภัย	13.6	43.2
กันรั้วรอบบริเวณที่อันตราย	26.4	66.2
มีชุดปฐมพยาบาล	60.0	86.5

ที่มา: วีระศักดิ์, 2539

2. ความสัมพันธ์นอกระบบงาน

เมื่ออยู่นอกระบบงานก่อสร้าง คนงานก่อสร้างมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล 4 กลุ่ม คือ กับหัวหน้าคนงาน กับกลุ่มคนงานและผู้คนในชุมชนก่อสร้าง กับครอบครัว เครือญาติ และกับชุมชนนอกเขตก่อสร้าง ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์กับแต่ละกลุ่มเป็นดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์กับหัวหน้าคนงาน

เนื่องจากหัวหน้าคนงานเป็นตัวกลางระหว่างผู้รับเหมากับคนงานก่อสร้าง เป็นผู้ทำงานก่อสร้างดำเนินไปตามเป้าหมาย ขณะเดียวกันก็ต้องดูแลให้คนงานก่อสร้างทำงานและได้รับค่าตอบแทนตามข้อตกลง หากพิจารณาตามสิ่งที่ควรจะเป็นแล้ว หัวหน้าคนงานต้องพิทักษ์ผลประโยชน์ของทั้ง 2 ฝ่าย แต่จากผลการวิจัยพบว่าหัวหน้าคนงานโน้มเอียงที่จะพิทักษ์ผลประโยชน์ของนายจ้าง เก้าแก่ หรือผู้รับเหมา มากกว่าที่จะเห็นใจหรือเข้าข้างคนงาน อย่างไรก็ตาม การที่หัวหน้าคนงานสามารถให้คุณให้โทษแก่คนงานก่อสร้างได้ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าคนงานกับคนงานจึงมีทั้งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ โดยที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะปรากฏในระบบงาน ส่วนความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จะอยู่ทั้งในและนอกระบบงาน

คนงานก่อสร้างในทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษามีความรู้สึกผูกพันกับหัวหน้าคนงานในฐานะที่เป็น “ผู้มีคุณ” เพราะทำให้ได้งานทำ ได้เลื่อนฐานะ ได้เพิ่มค่าแรง หรือได้รับความช่วยเหลือในกรณีที่เดือดร้อนจากการเจ็บป่วย ไม่มีเงินใช้ หรือต้องการความช่วยเหลืออื่นๆ คนงานก่อสร้างจึง “เกรงใจ” หัวหน้าคนงาน ทำให้หัวหน้าคนงานใช้ความรู้สึกที่ดีของคนงานนี้เอาเปรียบคนงาน เช่น จ่ายค่าแรงไม่ตรงเวลา จ่ายไม่เต็มตามอัตรา และไม่เอาใจใส่ที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนงานดีขึ้น แต่กลับมาเรียกร้องความดีความชอบที่ช่วยเหลือให้คนงานเบิกเงินล่วงหน้าได้เมื่อเดือดร้อน อย่างไรก็ตาม

มิใช่ว่าคนงานก่อสร้างจะ “ยอม” หัวหน้าคนงานในทุกกรณี ถ้าหัวหน้าคนงานใดปฏิบัติไม่ดีก็ไม่อยู่ด้วย สิ่งที่ไม่ดีที่คนงานกล่าวถึงดังตัวอย่างต่อไปนี้

ที่ขอนแก่น: “ดูดำ เป็นเหี้ย เป็นสัตว์ เป็นควาย”

“แรงงาน”

“จู้จี้ ไม่มีน้ำใจ”

ที่ชลบุรี: “บ่นมาก จู้จี้”

ที่กรุงเทพฯ: “เบี้ยวค่าแรง เอาค่าแรงคนงานหนีไป”

คนงานก่อสร้างจะ “ไม่ยอม” ก็ต่อเมื่อเกิดเหตุการณ์บ่อยๆ จนทนไม่ได้ บางทีก็แก้ไขด้วยการ “ร้องทุกข์” กับผู้รับเหมา ก่อน ขอให้ย้ายไปอยู่ที่อื่น กรณีที่ร้องทุกข์ไม่เป็นผลก็จะย้ายตัวเองคือ ลาออก

ในขณะที่คนงานก่อสร้างมักรู้สึกผูกพันเชิงวัฒนธรรมกับนายจ้าง มองนายจ้างเป็น “ผู้มีคุณ” “ผู้ใหญ่” “ผู้มีอำนาจเหนือ” เป็นบุคคลที่คนงานจะ “เกรงใจ” “กลัว” “อ่อนน้อม” “ยอมตาม” แต่ในส่วนของคนงาน มักจะยึดความสัมพันธ์แบบเป็นทางการใช้กฎระเบียบเข้มงวดในการควบคุมเวลางาน เวลาพัก คุณภาพงาน การใช้วัสดุและอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ของนายจ้าง แต่หากเป็นกฎระเบียบที่เป็นประโยชน์ต่อลูกจ้างมักปฏิบัติหย่อน เช่น การไม่จ่ายค่าจ้างตามอัตรา ไม่จ่ายตามเวลา ไม่บังคับเข้มงวดเรื่องการป้องกันอุบัติเหตุของคนงาน นายจ้างไม่ได้กระทำหรือแสดงออกถึงความ “อาทร” ต่อคุณภาพชีวิตของคนงาน เห็นได้จากสภาพที่พัก ห้องน้ำ ห้องส้วม และสวัสดิการรักษาพยาบาล สิ่งที่ฝ่ายนายจ้างแสดงออกถึงความเห็นใจในความเดือดร้อนของคนงานก็คือ การยอมให้เบิกเงินล่วงหน้าเมื่อเงินหมด ซึ่งบางครั้งเป็นเพราะนายจ้างจ่ายเงินวิกิแลกตัวเองด้วยซ้ำ แต่สิ่งนี้กลับกลายเป็น “คะแนนบวก” สำหรับนายจ้างที่ดีไป

ด้วยแนวคิดพื้นฐานที่แตกต่างแต่เอื้อให้เกิดความสงบเรียบร้อยเช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างจึงเป็นไปด้วยความราบรื่น แม้ห่างเหินแต่ก็มีมิตรภาพอยู่บนความเสียเปรียบของคนงาน

หัวหน้าคนงานกับคนงานก่อสร้างที่เป็นคน “บ้าน” เดียวกัน หรือเป็นเครือญาติกันจะเอื้อเพื่ออุปถัมภ์กันเป็นพิเศษ เช่น เมื่อคนงานมีปัญหาสุขภาพก็ขอให้หัวหน้าคนงานพาไปโรงพยาบาล หรือมีปัญหาทะเลาะวิวาท ก็จะทำให้หัวหน้าคนงานดักเตือน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเมื่ออยู่นอกระบบงาน คนงานก่อสร้างเปรียบเสมือนผู้อยู่ในความอุปถัมภ์ของหัวหน้าคนงาน

2.2 ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนงานและผู้คนในชุมชนก่อสร้าง

ในโครงการก่อสร้างขนาดเล็ก กลุ่มคนงานมักเป็นเครือญาติ เพื่อนฝูงซึ่งรู้จักกันดีอยู่แล้ว เมื่อมาทำงานด้วยกันก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะพี่น้อง ส่วนในโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ คนงานก่อสร้างมาด้วยกันเป็นกลุ่มๆ ตามสายเครือญาติบ้าง สายเพื่อนฝูง คนบ้านเดียวกันบ้าง และสายที่มาเองโดดเดี่ยวบ้าง แม้จะมาต่างกลุ่มต่างสายกัน แต่ความสัมพันธ์ในแง่จิตใจที่มาจากอยู่ในสภาพเดียวกัน การเป็นคนงานก่อสร้างเหมือนกัน ทำให้ทุกกลุ่ม “อยู่กันได้” ส่วนการพักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ นั้นก็จะมีความผูกพันกันดังเช่นอยู่บ้านเดิม มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของญาติพี่น้องที่อยู่บ้านเดิมให้แก่กันและกัน เมื่อมีใครได้กลับไปเยี่ยมบ้านก็จะฝากเงินฝากของไปให้ญาติของตนที่บ้าน และเมื่อกลับมาก็มีข่าวคราว ข่าวของจากบ้านเดิมมาให้ เหล่านี้เป็นต้น

กลุ่มคนงานด้วยกันจึงมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ช่วยเหลือกันและกัน เมื่อมีปัญหาในทุกเรื่องก็จะช่วยเหลือกันได้ จะมีการช่วยเหลือกันน้อยก็เฉพาะเรื่องเงินเพราะทุกคนก็ตกอยู่ในภาวะขาดแคลนเงินทองเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจเป็นความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนก่อสร้าง เนื่องจากคนงานก่อสร้างมีข้อจำกัดในการช่วยเหลือด้านเงินทองแก่กันและกัน จึงเป็นช่องทางให้เกิดความสัมพันธ์เชิงธุรกิจขึ้นในชุมชน ดังเช่นครอบครัวของผู้รับเหมาหรือหัวหน้าคนงานมักเปิดร้านขายอาหาร ของใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งบุหรี่ยุติยาสูบขึ้นในชุมชน ให้บริการซื้อขายทั้งเงินสด เงินแท่ง และบางแห่งยังให้เงินกู้ยืมอีกด้วย นอกจากนั้นในแหล่งก่อสร้างใหญ่ๆ ที่คนงานต้องอยู่ทำงานในระยะยาว จะมีธุรกิจซื้อขายสินค้าเงินผ่อน เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เสื้อผ้า ของเล่นเด็ก และอื่นๆ

2.3 ความสัมพันธ์กับครอบครัว/เครือญาติ

สำหรับคนงานก่อสร้างที่ทำงานแบบไป-กลับ ต้องทำงานแต่เช้ากลับถึงบ้านค่ำ ทุกวันนั้น ความใกล้ชิดทางกายภาพกับครอบครัวและเครือญาติจะลดน้อยลง แต่ทางด้านจิตใจ และการช่วยเหลือทางสังคมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะได้รับรู้เรื่องราวของกันและกันทุกวัน

ส่วนคนงานก่อสร้างที่พักอยู่ในแคมป์แม้ต้องแยกมาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนใหม่ แต่ก็ยังติดต่อสัมพันธ์กับครอบครัว หรืออยู่ในสภาพ “บ้านแตก สาแหรกไม่ขาด” จากการศึกษาค้นคว้าพบข้อสรุปเหมือนกับสถานการณ์ของคนงานก่อสร้างที่ขอนแก่นที่ว่า

“คนงานกลุ่มอพยพเข้าอยู่อาศัยในที่พักคนงาน นอกจากหนุ่มสาวที่เป็นโสด ก็มักเป็นคู่สามีภรรยาที่ทำงานก่อสร้างทั้งคู่ ครั้นเมื่อเริ่มมีลูกสภาพครอบครัวจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือหากคนงานหญิงตั้งครรภ์แก่ มักจะหยุดงานกลับไปคลอดลูกที่บ้าน

เลี้ยงลูกอ่อนระยะหนึ่งแล้วทิ้งเด็กไว้กับตายายของเด็ก ตัวคนงานหญิงกลับมาทำงาน ก่อสร้างอยู่กับสามี สำหรับกลุ่มที่เป็น “นักร้อง” มากขึ้นอีกหน่อย เมื่อฝ่ายหญิง ครรภ์แก่ก็จะไม่กลับบ้าน แต่จะหยุดงานคลอดลูก แล้วอยู่เลี้ยงลูกในที่พักคนงานนั่นเอง จนลูกโตถึงวัยเข้าโรงเรียน ก็ส่งลูกกลับไปอยู่กับปู่ย่า หรือตายาย หรือพี่น้องคนอื่น เพื่อให้เด็กได้เข้าเรียนหนังสือ”

ยังมีครอบครัวอพยพอีกลักษณะหนึ่ง คือ ฝ่ายชายเท่านั้นที่อพยพไปทำงานก่อสร้างตามจังหวัดต่างๆ ส่วนภรรยายังคงอยู่เลี้ยงลูกที่บ้านเดิม อาจรับจ้างทำไร่ ทำนา ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว สำหรับกลุ่มนี้เหตุผลของการแยกกันอยู่ ก็คือ ให้ฝ่ายหญิงดูแลลูก บ้านเรือน และทรัพย์สินอยู่ทางบ้าน

ตัวอย่างกลุ่มคนงานชายที่จังหวัดขอนแก่นหลายคนที่เป็นกบฏกร่าง แสดง ความรู้สึกต่อการที่ต้องแยกจากลูกและภรรยาว่า

“คิดถึงเขา”

“ห่วงลูก ห่วงเมีย แต่ถ้าไป-กลับก็เสียค่าใช้จ่ายเยอะ”

“อยู่ที่ไหนมันก็ไม่เหมือนอยู่กับพ่อแม่ แต่จำเป็น ถ้าเราไม่มาเขาก็ไม่มีเงินเรียน ก็มาหาเงินให้เขาเรียนด้วย ใช้จ่ายในครอบครัวบ้าง ก็จำเป็น”

“ก็ห่วงทุกอย่างครับ ป่านนี้ลูกจะกินหรือยัง นอนหรือยัง วันนี้เราได้กินอาหารดีๆ ลูกได้กินเหมือนเราไหม ตอนนี้อยากเจอหรือเปล่า เขาคิดถึงพ่อหรือเปล่า มัน ทุกอย่าง”

“ทางโน้นก็คอยเหมือนกัน เมื่อไหร่พ่อจะกลับ แม่จะกลับ”

“ถึงจะห่วงแต่ก็ยังไม่ทำงานไปอยู่กับลูก เพราะยายเขาก็รัก ถ้ายายเสียแล้วผมก็ คิดจะไปอยู่กับลูก”

(อรุณ และคณะ, 2538)

จะเห็นได้ว่าครอบครัวคนงานก่อสร้างเกาะเกี่ยวกันด้วยสายสัมพันธ์ทางใจกับ บทบาทหน้าที่ทางกายคือ หาให้อยู่ ให้กิน ให้ได้เรียน ให้ได้นุ่มนวล แต่ต้องสูญเสีย บทบาทในเชิงปฏิสัมพันธ์ เช่น การปกป้อง ให้ความอบอุ่น ความใกล้ชิดสนิทสนม การ ขัดเกลาอบรมบ่มนิสัยลูก และการปรึกษาหารือ ซึ่งก็เป็นหน้าที่สำคัญมากอีกส่วนหนึ่งของครอบครัว มีการผ่อนเพลานี้ปัญหานี้อยู่บ้างด้วยการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านในวันหยุดหลังจากรับเงินค่าจ้าง อัตราที่น้อยขึ้นอยู่กับระยะทาง เช่น หากบ้านอยู่ต่าง อำเภอมาทำงานในจังหวัดก็จะกลับบ้านทุก 2 สัปดาห์ แต่หากบ้านอยู่ใกล้ เช่น บุรีรัมย์ สุรินทร์ พิษณุโลกอาจต้องกลับบ้าน 2 เดือน หรือ 3 เดือนต่อครั้ง ใช้เวลาอยู่บ้าน 1-2

บทที่ 5

สายสัมพันธ์

ทางสังคมของ

คนงานก่อสร้าง

วัน แล้วกลับมาทำงานต่อ

นอกจากนั้นคนงานก่อสร้างจากชนบทจะมีความผูกพันกับจารีตประเพณี ท้องถิ่น เป็นอย่างยิ่ง คนงานเหล่านี้จึงมักกลับไปเยี่ยมบ้านในโอกาสต่างๆ เสมอเพื่อร่วมใน ประเพณีต่างๆ เช่น ทำบุญสงกรานต์ เข้าพรรษา ทำบุญกฐิน ร่วมกิจกรรมของครอบครัวในโอกาสต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น ด้วยการติดต่อไปมาหาสู่เป็น ระยะๆ ดังกล่าว ทำให้คนงานก่อสร้างยังคงรักษาความเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนเดิมของตนไว้ได้อย่างดี และด้วยสายสัมพันธ์ที่โยงใยคนงานกับบ้านเดิมนี้เองก็เป็นสื่อที่คอย เกื้อกูลสนับสนุนให้คนงานก่อสร้างมีที่พักพิง พึ่งพา เมื่อไม่มีงานก่อสร้างให้ทำ หรือ เมื่อทำงานก่อสร้างไม่ได้แล้วด้วยสาเหตุใดก็ตาม หรือแม้แต่ในขณะที่ยังทำงานก่อสร้างอยู่ ส่วนทรัพยากรจากบ้านเดิมอันได้แก่ ข้าวสาร เกลือ พริกแห้ง หอม กระเทียม และปลาร้าที่คนงานก่อสร้างนำกลับมาจากการเยี่ยมบ้านทุกครั้ง ก็ช่วยให้คนงานก่อสร้างดำรงชีวิตอยู่ในที่พักคนงานได้อย่างไม่แร้นแค้นเกินไปนัก

2.4 ความสัมพันธ์กับชุมชนนอกเขตก่อสร้าง

เนื่องจากชุมชนก่อสร้างเป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นด้วยเหตุผลเฉพาะกิจ และด้วยเหตุที่ เขตก่อสร้างเป็นสถานที่ที่หวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคนใน เขตก่อสร้างเองต่างก็มีภาระหน้าที่ จึงทำให้ชุมชนก่อสร้างเป็นเขตที่ “คนในไม่มีเวลา ออก คนนอกเข้าไม่ได้” ชุมชนก่อสร้างจึงเป็นชุมชนที่แยกตัวออกจากชุมชนอื่นๆ แม้ว่าเขตก่อสร้างนั้นจะอยู่กลางใจเมือง หรือในกรณีที่พักของคนงานอยู่แยกจากเขตก่อสร้างออกไปมากก็ตาม สถานที่นั้นก็มักเป็นเขตส่วนบุคคลที่ผู้ไม่มีกิจไม่ควรเข้าไปอยู่นั้นเอง ด้วยลักษณะเช่นนี้คนงานก่อสร้างจึงมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้คนในชุมชน ที่อยู่รอบๆ เขตก่อสร้างน้อยมาก วิถีชีวิตก็ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมือง และใช้ บริการทางสังคมที่มีอยู่ในเมืองที่เขตก่อสร้างนั้นตั้งอยู่น้อยมาก

ด้วยเหตุที่คนงานก่อสร้างเป็นคนแปลกหน้าในชุมชนเมือง และผู้คนในชุมชนเมือง มักได้รับข่าวสารของคนงานก่อสร้างจากสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ในทางลบ เช่น ชีวิตที่ถูกบีบคั้น ถูกเอารัดเอาเปรียบ การก่ออาชญากรรม การทะเลาะวิวาท และความรุนแรงต่างๆ ทำให้คนในเมืองให้ภาพคนงานก่อสร้างในทางลบมากกว่าทางบวก แม้ว่า จะมีความเห็นใจอยู่บ้างก็ตาม จึงมักมีปรากฏการณ์เสมอว่า เมื่อชุมชนใดมีอาชญากรรมหรือการลักขโมยเกิดขึ้น ถ้าชุมชนนั้นกำลังมีการก่อสร้าง มีที่พักของคนงานก่อสร้าง หรืออยู่ใกล้กับสถานที่ที่คนงานก่อสร้างพักอาศัย บุคคลที่จะถูกเพ่งเล็งว่าเป็นผู้ ประกอบอาชญากรรมหรือสร้างปัญหาให้ชุมชนก็คือ คนงานก่อสร้าง นอกจากนั้นคนทั่วไปก็มักจะไม่ไปติดต่อดูแลกับกลุ่มคนงานก่อสร้าง พฤติกรรมเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า

คนภายนอกมีอคติต่อคนงานก่อสร้าง โดยเฉพาะกับคนงานก่อสร้างชาย ด้วยเห็นว่าคนงานก่อสร้างไม่น่าไว้วางใจ และจะเป็นผู้สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นได้เสมอ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา คนงานก่อสร้างจึงมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนนอกเขตก่อสร้างอย่างฉาบฉวยเฉพาะเมื่อจะไปจับจ่ายซื้อของหรือเดินเล่นตามตลาดนัด ศูนย์การค้า หรือแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในวันหลังรับเงินวีก หรือสำหรับคนงานก่อสร้างชายบางคนก็จะไปเที่ยวตามสถานบริการทางเพศเป็นครั้งคราว

โดยสรุป เมื่อพิจารณาข้อมูลความสัมพันธ์ทางสังคมของคนงานก่อสร้างดังที่กล่าวมาแล้วพบว่า ในเส้นทางชีวิตการประกอบอาชีพคนงานก่อสร้างนั้น คนงานตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเชิงอุปถัมภ์ของหัวหน้าคนงาน เจ้าแก่ ผู้รับเหมา และภายใต้ความสัมพันธ์นั้นคนงานก่อสร้างไม่มีพลังอำนาจในการต่อรอง เมื่อภาพของคนงานก่อสร้างคือผู้ชายแรงงานที่ไม่มีพลังอำนาจในการต่อรอง เจ้าแก่ หัวหน้าคนงาน และเจ้าของกิจการก็สามารถเอาเปรียบแรงงาน และไม่อำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพให้แก่คนงานก่อสร้าง

เมื่อภาพลักษณ์คนงานก่อสร้างคือ ความรุนแรง ความไม่น่าไว้วางใจ ส่วนคนงานก่อสร้างเองก็รู้สึกที่ตนเองไม่มีความสำคัญ และมีคุณค่าน้อย คนงานก่อสร้างและคนทั่วไปจึงต่างแยกออกจากกัน ด้วยเหตุนี้สิ่งเลวร้ายหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดกับคนงานก่อสร้างจึงถูกสื่อให้คนภายนอกรับรู้บางส่วน และเป็นส่วนที่ทำให้เกิดภาพลบกับคนงานมากกว่าภาพบวก ทำให้คนงานก่อสร้างขาดแนวร่วมจากคนภายนอกที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาในต้นตอหรือในระดับสูง คนงานก่อสร้างต้องเผชิญกับการเอาเปรียบค่าแรงงาน การขาดสวัสดิการ และการขาดโอกาสที่จะพัฒนาตัวเอง ทั้งต้องต่อสู้ด้วยพลังอันน้อยนิดตามลำพัง ซึ่งเป็นการต่อสู้ที่ไม่มีวันชนะถ้าขาดการสนับสนุนจากสังคมโดยรวม

กฎหมายแรงงาน

การประกันสังคม และแรงงาน สัมพันธ์กับชีวิตคนงานก่อสร้าง

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

66

จากข้อมูล ณ การสำรวจพบว่า คนงานก่อสร้างจำนวนไม่ถึงหนึ่งในสี่ที่บอกว่าตนรู้เรื่องกฎหมายแรงงานในด้านต่างๆ รวมทั้งการประกันสังคม และค่าแรงขั้นต่ำ (วีระศักดิ์, 2539) จึงเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาเจาะลึกกว่า เพราะเหตุใดจึงเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ และสถานการณ์นี้ส่งผลดีผลเสียอย่างไรต่อการทำงานก่อสร้าง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนงานก่อสร้าง ผู้รับเหมา และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสนทนากลุ่มกับคนงานก่อสร้างในทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษาพบว่าสถานการณ์ด้านกฎหมายแรงงาน การประกันสังคม และแรงงานสัมพันธ์มีลักษณะเหมือนกัน ดังต่อไปนี้

1. กฎหมายแรงงานกับคนงานก่อสร้าง

กฎหมายแรงงานไทยมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

- 1) สัญญาจ้างแรงงานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
- 2) กฎหมายคุ้มครองแรงงาน ซึ่งได้แก่ ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 และประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่อง การคุ้มครองแรงงาน รวมทั้งเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายฉบับ

3) กฎหมายแรงงานสัมพันธ์ ได้แก่ พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์

4) กฎหมายวิธี

เมื่อพิจารณากฎหมายทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่า หากคนงานก่อสร้างเข้าอยู่ในระบบแรงงานอย่างเป็นทางการ ผู้ประกอบการมีความจริงจัง และปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ผู้บังคับใช้กฎหมายเข้มงวดตรวจสอบและเอาผิดผู้ฝ่าฝืน ร่มเงาของกฎหมายแรงงานก็สามารถคุ้มครองและให้ความเป็นธรรมแก่คนงานก่อสร้างได้อย่างดี แต่จากการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับคนงานก่อสร้าง การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้รับเหมา ตลอดจนผู้ประกอบการก็พบว่า คนงานก่อสร้างเกือบทั้งหมดคือลูกจ้างรายวัน ไม่ได้อยู่ภายใต้ร่มเงาของกฎหมายแรงงาน กลับถูกผู้ประกอบการ นายจ้างเอารัดเอาเปรียบ และผู้บังคับใช้กฎหมายก็ละเลยที่จะตรวจสอบ และเข้มงวดต่อสถานก่อสร้างต่างๆ ทำให้เกิดผลเสียนานาประการต่อคนงานก่อสร้าง

ในกรณีสัญญาจ้าง พบว่าคนงานก่อสร้างทำงานโดยไม่มีสัญญาจ้างเป็นส่วนใหญ่ว่าตอบแทนที่ได้รับก็เป็นการตกลงกันด้วยวาจา ส่วนสวัสดิการอื่นๆ นั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ประกอบการ หรือหัวหน้าคนงานที่จะจัดระบบให้ จึงกล่าวได้ว่าการจ้างงาน และการจ่ายค่าตอบแทนนั้นทำ “ตามใจ” นายจ้าง ส่วนสวัสดิการต่างๆ นั้นถือว่าเป็นแบบ “ตามมีตามเกิด” มิได้เป็นพันธสัญญาที่เป็นทางการแต่อย่างใด จากการจ้างงานโดยไม่มีสัญญาจ้างเช่นนี้ ส่งผลต่อการได้รับค่าจ้างและสวัสดิการต่างๆ ดังนี้

1.1 ค่าจ้าง

โดยที่ค่าจ้างตามกฎหมายแรงงานหมายถึงเงิน หรือเงินและสิ่งของที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างเป็นการตอบแทนการทำงานในเวลาทำงานปกติของวันทำงาน หรือจ่ายให้โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้ และรวมถึงเงิน หรือเงินและสิ่งของที่จ่ายให้ในวันหยุดซึ่งลูกจ้างไม่ได้ทำงาน และในวันลาด้วย แต่จากการศึกษาค่าจ้างที่คนงานก่อสร้างซึ่งเป็นลูกจ้างรายวันได้รับนั้น จะได้รับตามวันที่ทำงาน ทำมากวันก็ได้ค่าแรงมาก ทำน้อยวันก็ได้ค่าแรงน้อย นอกจากนั้นค่าแรงงานรายวันยังต่ำกว่าอัตราค่าจ้างที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

กรุงเทพมหานคร: ค่าแรงตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำควรเป็น 135 บาทต่อวัน แต่ตามข้อเท็จจริง คนงานหญิงได้รับ 75-135 บาท คนที่ได้รับ 135 บาทจะเป็นกลุ่มที่ต้องใช้ฝีมือบ้าง เช่น ช่างปูน หรือทำงานหนัก ส่วนคนงานชายถ้าทำงานไม่ต้องใช้ฝีมือก็รับค่าแรงระหว่าง 100-140 บาท ถ้าเป็นช่างไม้ ช่างปูน ช่างเหล็ก จะได้รับค่าแรง 110-200 บาท โดยพวกที่ได้รับ 200 บาท และมากกว่าคือหัวหน้าช่าง ข้อเท็จจริง

บทที่ 6

กฎหมายแรงงาน

การประกันสังคม

และแรงงานสัมพันธ์

กับชีวิตคนงานก่อสร้าง

ดังกล่าวยืนยันจากคำบอกเล่าของคนงานก่อสร้างดังนี้

คนงานหญิงอายุ 29 ปี ทำงานส่งกระบี่

“เริ่มทำงานได้ค่าจ้าง 70 บาท ต่อมาอีก 1 ปีได้ขึ้นมามาก 5 บาท แฟน (สามี)
เป็นช่างไม้ได้ค่าแรง 125 บาท”

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

จังหวัดชลบุรี และเชียงใหม่: ค่าแรงตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำควรจะเป็น 118 บาทต่อวัน แต่การศึกษาที่ชลบุรีพบว่าคนงานหญิงได้รับค่าแรงรายวันอยู่ระหว่าง 70-120 บาท ขณะที่คนงานชายได้รับค่าแรงรายวันอยู่ระหว่าง 100-250 บาท ส่วนที่จังหวัดเชียงใหม่ คนงานหญิงได้ค่าแรง 70-80 บาทต่อวัน ส่วนคนงานชายได้ 90-100 บาทต่อวัน แต่ถ้าเป็นช่างซึ่งเป็นชายทั้งหมดจะได้รับค่าแรงระหว่าง 100-200 บาทต่อวัน ส่วนหัวหน้าช่างจะได้รับค่าแรง 200-250 บาทต่อวัน

จังหวัดขอนแก่น: ค่าแรงตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำควรจะเป็น 110 บาทต่อวัน แต่สถานการณ์ที่เป็นจริงคือให้ตามฝีมือ ในกรณีที่เป็นอย่างให้ “ตามใจ” หัวหน้าคนงาน โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นการกรมกรหรือคนงานเข้าใหม่ทุกคน ดังเช่นสถานการณ์ต่อไปนี้

คนงานหญิง “หนูได้ 75 บาท เขาบอกว่าทำไปแล้วเขาจะขึ้นให้ นี่ก็ 3 วิกแล้ว
เขายังเฉยๆ อยู่เลย แต่หนูก็ไม่พูด เพราะบางคนอยู่มาก่อนหนูยัง
ได้ 70 บาทอยู่ก็มี”

คนงานชาย “โฟร์แมนเป็นคนประเมิน (ค่าแรง) บางทีเราทำที่นี้ 120-130 พอ
เราย้ายบริษัทเขาอาจจะให้ร้อยละเดียวก็ได้”

(อรุณ และคณะ, 2538)

เมื่อพิจารณาค่าแรงของคนงานก่อสร้างในทุกภาคที่ศึกษาพบว่า เป็นมาตรฐานเดียวกันหมดทั้งในเมืองใหญ่เมืองเล็ก กล่าวคือ ถ้าเป็นคนงานก่อสร้างหญิงจะได้รับค่าแรงเริ่มต้น 70-75 บาท ส่วนคนงานก่อสร้างชายเริ่มต้นที่ 90-100 บาท ทั้งๆ ที่โดยเจตนาของกฎหมายแล้ว เมืองเล็กเมืองใหญ่ค่าครองชีพต่างกัน คนงานก็ควรได้รับค่าจ้างที่ต่างกันไปด้วย ซึ่งในทางปฏิบัติจริงมิได้เป็นเช่นนั้น นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายก็ไม่มีกระบวนการตรวจสอบใดๆ ที่จะช่วยพิทักษ์สิทธิให้กับคนงานก่อสร้าง และในความรู้สึกของคนงานเองก็เห็นว่าฝ่ายนายจ้างและเจ้าหน้าที่เป็น “พวกเดียวกัน”

เมื่อคนงานก่อสร้างไม่รู้สึกรู้ว่าเจ้าหน้าที่จะเป็นที่พึ่งได้ ประกอบกับการร้องเรียน

ต้องเสียเวลาเสียค่าใช้จ่าย ทำให้คนงานก่อสร้างที่ถูก “โกง” ค่าแรง กล่าวคือ ได้รับค่าแรงล่าช้ามาก ไม่ได้รับค่าแรงตามที่ได้ตกลงกันไว้ หรือไม่ได้รับค่าแรงเลย จะไม่เข้าหาเจ้าหน้าที่เพื่อขอความช่วยเหลือ ยกเว้นแต่จะมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีเพื่อน ๆ หลายคนไปด้วยกัน พร้อมด้วยความคิดว่า “ลองดู เมื่อจะได้”

เรื่องการจ่ายและการรับเงินค่าแรงนั้น พบจากการศึกษาในทุกสถานก่อสร้างว่ามีระบบเดียวกัน กล่าวคือ บริษัทก่อสร้างหรือผู้รับเหมาจะจ่ายเงินค่าแรงเป็นงวดๆ ละ 15 วัน หรือที่เรียกว่าเป็น “วิก” แต่คนงานจะได้รับเงินค่าแรงหลังจากตัดวิกแล้ว 2-5 วัน แล้วแต่ว่าบริษัทจะยุ่งมากขนาดไหน หรือมีปัญหาการเงินมากน้อยเพียงใด แต่ถ้าเป็นโอกาสเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา วันปีใหม่ บริษัทมักจะตัดเงินวิกเร็วกว่าปกติ คือประมาณ 1-2 วัน จึงเห็นได้ว่าการจ่ายค่าแรงแก่คนงานมีกำหนดไม่ค่อยแน่นอน ทำให้เกิดปัญหาการใช้จ่ายเงินแก่คนงาน คนงานไม่สามารถส่งเงินกลับบ้านตามกำหนดที่แน่นอนได้ นอกจากนั้นค่ากินอยู่ในชีวิตประจำวันที่ต้องใช้ต้องจ่ายทุกวันก็ไม่แน่นอนไปด้วย เงินมักหมดก่อนวันเงินวิกออกเสมอ ทำให้คนงานต้องซื้อเชื้ออาหารและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ในชีวิตประจำวันจากร้านค้าด้วยราคาเงินเชื่อซึ่งมักจะราคาสูงกว่าปกติโดยภาวะจำยอม

ปัญหาการจ่ายเงินค่าแรงของคนงานก่อสร้างเป็นปัญหาสำคัญที่ยังไม่มีมาตรการแก้ไขจากผู้ที่เกี่ยวข้องใดๆ ทั้งสิ้น คนงานต้องช่วยตัวเอง และช่วยกันเอง สถานการณ์ของการจ่ายค่าแรงที่มีปัญหาสะท้อนให้เห็นจากสถานการณ์ตัวอย่าง ดังนี้

ภาคเหนือ

กรณีที่ 1 คนงานหญิงคนหนึ่งกับสามี ซึ่งเคยทำงานอยู่กับผู้รับเหมา ได้เงินค่าจ้างไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เช่น “ทำล่วงเวลา 10 วัน แต่ให้เงินไม่เต็ม 10 วัน บางครั้งค่าจ้างก็ไม่ได้ ออกมาแล้วยังตามไปเอาเงินอีกหลายรอบ”

กรณีที่ 2 คนงานกลุ่มหนึ่งมีทั้งชายและหญิงเป็นชาวเชียงรายและพะเยาให้เหตุผลถึงการเปลี่ยนงานว่าเพราะ “ค่าแรงน้อย บางครั้งก็ติดเงินคนงาน เช่น วิกหนึ่งได้ค่าแรง 1,500 บาท แต่จ่าย 1,000-1,200 บาท แล้วค้างจ่ายหลายครั้งคนงานก็ไม่อยากอยู่”

กรณีที่ 3 บางคนบอกว่า “เจ้านายนิสัยไม่ดี ชอบเอารัดเอาเปรียบเงินค่าจ้างใช้งานเกินเวลาทำงานโดยไม่จ่ายค่าล่วงเวลา และพูดจาหยาบค้าย ดุด่า เจ้านายบางคน (ผู้รับเหมา) เอาเท้าชี้ให้ทำโน่นทำนี่ คนงานจึงไม่ชอบ ถือว่าดูถูกกันเกินไป”

กรณีที่ 4 คนงานหญิงจากจังหวัดพะเยาและแม่ฮ่องสอน กล่าวว่า “ชอบบริษัทที่ทำอยู่ในขณะนี้เพราะไม่มีปัญหาเรื่องเงิน ถึงจะช้าหน่อยแต่ก็จ่ายทุกครั้ง ที่ไม่ชอบ

บทที่ 6

กฎหมายแรงงาน

การประกันสังคม

และแรงงานสัมพันธ์

กับชีวิตคนงานก่อสร้าง

คือ ค่าแรงน้อย เพื่อนๆ บอกว่าที่โครงการสร้างสนามกีฬาให้ค่าแรงสูงกว่า อยากจะ
ไปทำที่สนามกีฬา แต่ยังไม่รู้จักใคร”

(อัญชลี และณัฐยา, 2539)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การ “โกง” ค่าจ้างคนงานสะท้อนจากบทสนทนา ดังนี้

คนงาน 1 : โกงค่าแรง

คนงาน 2 : ไม่ยอมจ่าย คือเขาเป็นผู้รับเหมาจ่าย ต่อจากผู้รับเหมาใหญ่ได้
เงินมาเยอะ แต่ไม่ยอมจ่ายให้เรา เราก็ตามตัวเขาไม่ได้

คนงาน 1 : เลื่อนวันจ่ายเงิน

คนงาน 2 : ผมเคยตามค่าแรง นั่งรถมาก็ต้องเสียเงินค่ารถฟรีๆ นานเข้าก็
เบื่อเลยไม่เอา ปล่อยทิ้งก็มี

(อรุณ และคณะ, 2538)

ปัญหาสังคม

และสาธารณสุขของ

คนงานก่อสร้างไทย

(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

70

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นค่าจ้างรายวันในเวลาทำงานปกติ ซึ่งงานก่อสร้าง
เป็นงานที่ไม่มีวันหยุด ยกเว้นแต่บริษัทประกาศหยุด เช่น วันแรงงาน วันหยุดนักขัต-
ฤกษ์ต่างๆ หรือหัวหน้าคนงานสั่งหยุดงาน หรือคนงานหยุดเองด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น
หยุดหลังวันเงินวิกออก หยุดไปเยี่ยมบ้าน หยุดเพราะป่วย หยุดเพราะอยากพัก ใน
กรณีหยุดเพราะหัวหน้าคนงานสั่งและหยุดเอง คนงานจะไม่ได้รับค่าจ้างแรงงาน
เนื่องจากตามระบบการจ้างงานแบบลูกจ้างรายวันในอุตสาหกรรมก่อสร้าง คนงานไม่มี
สิทธิในการหยุดพักผ่อนโดยได้รับค่าจ้าง ยกเว้นแต่วันแรงงานเท่านั้นจึงถือว่าเป็นวัน
หยุด ถ้าใครทำงานจะได้รับค่าแรงเป็น 2 เท่า แต่ถ้าไม่ได้ทำก็ไม่ได้รับค่าจ้าง

เงินค่าจ้างรายวันเป็นฐานในการคิดค่าแรงการทำงานในวันแรงงานและค่าแรง
การทำงานล่วงเวลา โดยค่าแรงโอทีจะเป็น 2 เท่าของค่าแรงปกติ และคนงานก่อสร้าง
ก็พอใจที่จะทำงานล่วงเวลาเนื่องจากจะได้รับรายได้เพิ่มขึ้น

1.2 สวัสดิการ

โดยที่สวัสดิการอุตสาหกรรมแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ประการแรก เป็น
สวัสดิการตามกฎหมาย ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและสุขภาพอนามัยในการ
ทำงาน สภาพการทำงาน ความสะดวกสบาย ค่าทดแทน การประกันสังคม ประการ
ต่อมา คือสวัสดิการทางเศรษฐกิจ เช่น เงินกู้ เงินโบนัส การจ่ายเสื้อผ้าชุดทำงาน การ
เลี้ยงอาหาร การจัดรถรับส่ง และประการสุดท้าย คือสวัสดิการสังคมที่อยู่ในรูปของ
บริการ เช่น สันทนาการ การทัศนอาจร และการส่งเสริมความรู้ จากการศึกษาพบว่า

คนงานก่อสร้างได้รับสวัสดิการในประการแรก และประการที่ 2 เป็นบางเรื่อง ส่วนประการที่ 3 พบน้อยมาก ดังนี้

1) ความปลอดภัย

โดยที่กฎหมายความปลอดภัยในการทำงานมีทั้งหมด 16 ฉบับ ว่าด้วยความปลอดภัยในการทำงานเรื่องต่างๆ ดังนี้ (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2537)

- เครื่องจักร
- ภาวะแวดล้อม
- ภาวะแวดล้อม (สารเคมี)
- ภาวะแวดล้อม (ประตุน้ำ)
- ไฟฟ้า
- ก่อสร้างลิฟต์ขนส่งวัสดุชั่วคราว
- ก่อสร้างว่าด้วยนั่งร้าน
- การทำงานของลูกจ้าง
- ก่อสร้างว่าด้วยเขตก่อสร้าง
- บันจัน
- การตอกเสาเข็ม
- การทำงานในสถานที่อับอากาศ
- สารเคมีอันตราย
- หม้อน้ำ
- สถานที่ที่มีอันตรายจากการตกจากที่สูง วัสดุกระเด็น ตกหล่น และพังทลาย
- ป้องกัน และระงับอัคคีภัยในสถานที่ประกอบการ เพื่อความปลอดภัยในการทำงานสำหรับลูกจ้าง

ตามกฎหมายดังกล่าว ผู้ประกอบการมีหน้าที่จะต้องจัดสวัสดิการ ควบคุมดูแลให้ลูกจ้างหรือคนงานทำงานอย่างปลอดภัย แต่ในเส้นทางสายก่อสร้างนี้ ข้อมูลจากการวิจัยระบุว่า ผู้ประกอบการไม่ได้ปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานก่อสร้างขนาดเล็ก หรือแม้แต่ในสถานก่อสร้างขนาดใหญ่หลายแห่งก็ไม่มีมาตรการควบคุมเรื่องความปลอดภัยอย่างเข้มงวดประการใด ในที่นี้ไคร่ยกตัวอย่างสาระสำคัญของประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องความปลอดภัยในการทำงานในสถานที่ที่มีอันตรายจากการตกจากที่สูง วัสดุกระเด็น ตกหล่น และการพังทลาย พร้อมทั้งยกสภาพการณ์เป็นจริงที่พบจากผลการวิจัย ดังนี้

บทที่ 6

กฎหมายแรงงาน

การประกันสังคม

และแรงงานสัมพันธ์

กับชีวิตคนงานก่อสร้าง

เจตนารมณ์ของกฎหมาย

1. เพื่อป้องกันมิให้ลูกจ้างตกจากที่สูงทุกรูปแบบ เช่น การทำงานบนหลังคา ขอบระเบียงด้านนอก ช่องเปิดต่างๆ รวมทั้งการทำงานในลักษณะโดดเดี่ยวต่างๆ
2. เพื่อป้องกันการตกหล่นจากการทำงานหรือขึ้นไปบนทางลาดชัน
3. เพื่อป้องกันการตกหล่นลงไปในภาชนะเก็บหรือรองรับวัสดุต่างๆ เช่น บ่อกรวย ถัง
4. เพื่อป้องกันการพังทลายของหิน ดิน ทราวย หรือวัสดุต่างๆ จากที่สูง เช่น การทำงานในท่อ ช่อง โพรง อุโมงค์ ถ้ำ บ่อ รวมทั้งการก่อสร้าง และการโยนขนส่งลำเลียงวัสดุจากที่สูง

ขอบเขตของกฎหมาย และการบังคับใช้

ใช้บังคับกับสถานประกอบการทุกประเภทที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป

สาระสำคัญของกฎหมาย

ก. กฎหมายให้นายจ้างมีหน้าที่ต้องป้องกันมิให้ลูกจ้างตกหล่นจากที่สูง และการทำงานที่อาจตกหล่นลงไปในภาชนะต่างๆ โดยกำหนดทางเลือกไว้หลายประการ ตั้งแต่การจัดทำราวปิดกั้น นั่งร้าน ตาข่าย หรือเข็มขัดนิรภัย ตลอดจนห้ามลูกจ้างทำงานในขณะที่มีพายุ ลมแรง ฝนตก

ข. กำหนดให้นายจ้างต้องป้องกันมิให้ลูกจ้างที่ทำงานบนทางหรือพื้นลาดชันเกิน 15-30 องศาจากแนวราบตกหล่นลงมา โดยต้องจัดให้มีนั่งร้าน หรือเข็มขัดนิรภัยพร้อมสายช่วยชีวิตหรืออุปกรณ์อันใดที่สามารถป้องกันได้ นอกจากนี้ยังกำหนดสภาพของบันไดต่างๆ ขาหยั่ง หรือม้ายืนปฏิบัติงาน และวิธีการใช้ด้วย

ค. กำหนดการป้องกันการพังทลาย วัสดุกระเด็นตกหล่นจากที่สูง โดยกำหนดให้ทำไหล่เฉียงเป็นมุมที่ไม่พังทลาย ทำผนัง ค้ำยัน ฝ้าใบ แผ่นกัน หรือที่รองรับ เป็นต้น การลำเลียงของจากที่สูงต้องปิดกั้น กำหนดเขต และใช้ราง ปล่อย หรือวิธีที่ปลอดภัย และมีผู้ควบคุมจนกว่างานจะเสร็จ

ง. กำหนดให้จัดหมวกแข็งป้องกันศีรษะสำหรับกรณีที่มีสิ่งของตกจากที่สูง

(กรมสวัสดิการ และคุ้มครองแรงงาน, 2537)

จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพบว่า ไม่มีสถานก่อสร้างขนาดเล็กแห่งใดมีราวปิดกั้น ตาข่าย หรือเข็มขัดนิรภัย ทั้งที่สิ่งก่อสร้างนั้นสูงเกิน 7 เมตร และไม่มีสิ่งรองรับ

ปัญหาสังคม

และสาธารณสุขของ

คนงานก่อสร้างไทย

(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

วัสดุที่อาจตกมาจากที่สูง หรือไม่มีกำหนดวิธีใช้อุปกรณ์บันได ขาหยั่ง ม้ายืนใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนในสถานก่อสร้างขนาดใหญ่ นั้น ถ้าสิ่งก่อสร้างไม่ได้อยู่กลางเมือง หรือตั้งอยู่ติดถนนที่มีผู้คนสัญจรไปมาจำนวนมาก ก็จะไม่เสี่ยงป้องกันอันตรายใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งกับลูกจ้าง คนงาน หรือผู้คนที่สัญจรไปมา ส่วนการบังคับให้หมวกแข็งป้องกันศีรษะนั้น ไม่มีเลยในการก่อสร้างขนาดเล็ก ส่วนสถานก่อสร้างขนาดใหญ่ก็ไม่เข้มงวดให้มีการป้องกันแต่อย่างใด จึงไม่น่าแปลกใจที่คนงานก่อสร้างจะพบกับอุบัติเหตุวัสดุตกหล่นใส่ หรือเหยียบเศษวัสดุที่ตกลงมาในที่นั้นจนได้รับบาดเจ็บ ซึ่งถือเป็นเรื่อง “ธรรมดา” ในชีวิตประจำวัน และเมื่อใดที่เกิดอุบัติเหตุขึ้น คนงานก่อสร้างคนนั้นก็มักถูกกล่าวโทษว่าไม่ระวังตัวเอง ส่วนผลของความปลอดภัยที่มีต่อคนงานก่อสร้างจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

2) บริการด้านสุขภาพอนามัยในการทำงาน

หากถือว่าการแจกจ่ายอุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากการก่อสร้างเป็นบริการด้านสุขภาพอนามัยในการทำงาน ผลจากการศึกษาพบว่า มีสถานก่อสร้างขนาดใหญ่บางแห่งเท่านั้นที่มีบริการนี้ ส่วนใหญ่ไม่มี คนงานก่อสร้างต้องซื้อหมวกนิรภัยหรือหมวกแข็งกันกระแทก ถุงมือ รองเท้ายางไว้ใช้เอง ซึ่งก็เป็นภาระหนักสำหรับผู้ที่มีรายได้ไม่ถึงร้อยหรือไม่เกินสองร้อยบาทต่อวันเช่นนี้

บริการด้านสุขภาพอนามัยที่พบจากการสังเกตและสัมภาษณ์ คือ ในสถานก่อสร้างขนาดใหญ่มีตู้ยาเล็กๆ ใส่ยาสามัญประจำบ้าน โดยเฉพาะยาใส่แผลสด และชุดทำแผลมีมากเป็นพิเศษ แต่ถ้าคนงานเจ็บป่วยมากก็ต้องรักษาตนเองแม้จะอยู่ในเวลาทำงานก็ตาม แต่ถ้าการเจ็บป่วยนั้นไม่เกี่ยวข้องกับงานก็ถือว่าเป็นความรับผิดชอบส่วนตัว

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเจ็บป่วยที่เกิดจากการทำงานก่อสร้างนั้นสามารถป้องกันได้ทั้งสิ้น และการทำงานก่อสร้างต้องอาศัยการมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคน่าจะเป็นบริการด้านสุขภาพอนามัยที่จำเป็นอย่างยิ่งในสถานก่อสร้าง แต่ข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งหมดที่พบคือ ไม่มีบริการเหล่านี้ในสถานก่อสร้างแม้แต่แห่งเดียว บริการสุขภาพอนามัยที่ผู้ประกอบการมีให้ก็ต้องเกี่ยวข้องกับการทำงาน ซึ่งก็มีให้เพียงเล็กน้อย ขณะที่หน่วยงานอื่นๆ ไม่ได้จัดบริการนี้เข้าไปในสถานที่ก่อสร้างเลย

3) ความสุขสบาย

อาจจะกล่าวได้ว่าสวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับความสุขสบายในสถานก่อสร้างทั้งที่เป็นส่วนบริเวณทำงาน หรือบริเวณที่พักอาศัยมีน้อยมาก หรือไม่มีเลย

ในบริเวณทำงานเต็มไปด้วยวัสดุต่างๆ วางไว้ระเกะระกะ ขยะจากการก่อสร้าง

บทที่ 6

กฎหมายแรงงาน

การประกันสังคม

และแรงงานสัมพันธ์

กับชีวิตคนงานก่อสร้าง

ทั้งอย่างไม่เป็นระเบียบทั่วบริเวณ ล้วนเป็นเหตุของความทุกข์กาย และทุกข์ใจ ทุกข์กายจากการเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ ความเจ็บป่วย ทุกข์ใจจากความเครียด และการไม่มีความสุนทรีย์ในสิ่งแวดล้อม

เมื่อพักกลางวัน สถานที่กินอาหารก็ไม่มีที่เฉพาะ คนงานสามารถเลือกสถานที่วางจานอาหาร กระติบข้าว กล่องอาหาร และน้ำในมุมใดที่คิดว่าสะดวก กินอาหารเสร็จก็หามุมหรือร่มไม้ชายคาใกล้เคียง “จิบ” พักผ่อนก่อนเริ่มงานช่วงบ่าย หากต้องการไปสุภาพลดทุกข์ ห้องสุขาก็สร้างอย่างขอไปทีพอบังสายตาผู้คน ภายในเป็นเพียงส้วมหลุมบนพื้นดินเฉอะแฉะ หรือพื้นซีเมนต์หยาบสกปรก ชื้นแฉะ กลิ่นรุนแรง จนต้องกลั้นหายใจ จนคนงานชายบางคนต้องใช้วิธีสูบบุหรี่ดับกลิ่นขณะปลดทุกข์

สำหรับคนงานที่พักอยู่ในที่พัก หรือแคมป์ที่ผู้ประกอบการจัดให้ดูจะได้ประโยชน์ในเรื่องของการมีที่พักฟรี ไม่ต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้มาก เมื่อเทียบกับคนงานไป-กลับที่ได้รับค่าแรงเท่ากัน แต่ต้องเสียเงินค่ารถรับ-ส่ง ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าที่พักเอง แต่สภาพของสถานที่พักนั้นห่างจากคำว่า “สุขสบาย” อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามคนงานก่อสร้างก็ปรับตัวอยู่ได้ด้วยความคิดว่า “ไม่ใช่บ้าน” และ “อยู่ชั่วคราว”

มีบริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่บางแห่งในกรุงเทพฯ จัดที่พัก และเรียกเก็บเงินค่าที่พักจากคนงาน โดยไม่อนุญาตให้คนที่ไม่ใช่คนงานพักอยู่ด้วย แต่อนุโลมให้ลูกอยู่ด้วยได้ สภาพของที่พักนั้นคนงานกล่าวว่า “ดีกว่าที่อื่น” แต่ด้วยมีคนอยู่มาก ทำให้ไม่สะดวกบางประการ เช่น การอาบน้ำ ดังคำสนทนาดังนี้

คนงาน 1 : คนงาน 4-500 คน

คนงาน 2 : มีอ่างน้ำ คนเยอะไป

คนงาน 3 : เวลาเลิกงานมานะ แย่งกันอาบน้ำ

นักวิจัย : อ่างยาว อาบได้ที่ละกี่คน

คนงาน 3 : โอ้โห อาบกันเต็มหมดสองฟากข้าง

นักวิจัย : อ้อ แย่งกันอาบน้ำ แต่น้ำมีพอ

คนงาน 2 : บางวันก็พอ บางวันก็ไม่พอ

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

4) สันทนาการ

จากการศึกษาพบสวัสดิการด้านนี้น้อยมาก มีเพียงบริษัทใหญ่บางแห่งในกรุงเทพฯ เท่านั้นที่มีการจัดไปทัศนจาร ทำบุญ และจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างคน

งานก่อสร้าง ซึ่งก็เป็น “นานๆ ที” ไม่ประจำดังคำสนทนาต่อไปนี้

นักวิจัย : มีเลียงอะไรบ้างไหมคะ

คนงาน 1 : นานๆ มีที

คนงาน 2 : ทำบุญ งานทำบุญเลียงพระ

นักวิจัย : มีทำบุญด้วยหรือคะ เนื่องในโอกาสอะไร

คนงาน 3 : ก็ทำบุญให้โชตังงาน

นักวิจัย : แล้วเขาให้เรามาร่วมด้วยไหม

คนงาน 2 : ทำบุญร่วมกันมีของเลียงเพียบทุกอย่าง

คนงาน 1 : แล้วเห็นว่าวันที่ 5 หรือวันที่ 3 นี้จะจัดรถไปเที่ยวมั่ง

คนงาน 2 : หัวหิน แล้วเขาให้หยุดหมดเลยวันหนึ่ง

คนงาน 3 : เขาจ่ายค่าแรง

คนงาน 1 : เขาเลื่อนวันที่ 5 มาเป็นวันที่ 3 ถ้าเราไปก็ได้แรงหนึ่ง ถ้าไม่ไปก็ได้แรงหนึ่ง

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

บทที่ 6

กฎหมายแรงงาน

การประกันสังคม

และแรงงานสัมพันธ์

กับชีวิตคนงานก่อสร้าง

75

ส่วนสถานก่อสร้างอื่นๆ ทั้งขนาดใหญ่ ทั้งขนาดเล็กไม่มีสวัสดิการด้านนี้ คนงานก่อสร้างหาความสุขให้ตัวเองด้วยการนอนหลับ ดูโทรทัศน์ เดินเล่นตามชายหาด หรือตามศูนย์การค้า สวนสาธารณะ บ้างเล่นกีฬาตะกร้อ ฟุตบอล

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นว่ากฎหมายแรงงานที่มีอยู่ไม่ได้ถูกบังคับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อลูกจ้างหรือคนงานก่อสร้างเท่าที่ควร คนงานบางคนกล่าวถึงกฎหมายแรงงานว่า “กฎหมายเขาก็เขียนแต่ในกระดาษเท่านั้นแหละ” คนงานก่อสร้างบางคนเคยได้ยินแต่คำว่า กฎหมายแรงงาน แต่ไม่รู้ว่าคืออะไร เกี่ยวอะไรกับเขาบ้าง เขารับรู้ว่าทราบใดที่ผู้ประกอบการ นายจ้าง หรือหัวหน้าคนงานจ่ายเงินวิกให้เขา แม้ว่าจะเข้าไปบ้าง คนงานก็ยังถือว่านายจ้างทำตามกฎหมาย

2. การประกันสังคมในคนงานก่อสร้าง

คนงานก่อสร้างที่ศึกษามี 2 สถานภาพคือ คนงานที่มีสถานภาพเป็นลูกจ้างของบริษัท และคนงานของผู้รับเหมาช่วง โดยที่คนงานที่เป็นลูกจ้างของบริษัทขนาดใหญ่ และลูกจ้างของบริษัทข้ามชาติจะมีสวัสดิการด้านประกันสังคม ส่วนคนงานอื่นๆ ไม่มีประกันสังคม

การประกันสังคมเป็นสวัสดิการอีกรูปแบบหนึ่ง เริ่มใช้ตามพระราชบัญญัติประกัน

สังคมตั้งแต่ปีพ.ศ. 2533 ให้นายจ้างออกเงินสมทบกองทุนร่วมกับลูกจ้างและรัฐบาล โดยมีผู้รับประโยชน์กับลูกจ้าง ประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมถึงการคลอดบุตร การสงเคราะห์บุตร การเจ็บป่วย การพิการหรือทุพพลภาพ การฌาปนกิจ การชราภาพ การประกันสุขภาพ และการว่างงาน

บริษัทขนาดใหญ่ที่ทำประกันสังคมให้คนงานนั้นจะทำเมื่อคนงานทำงานกับบริษัทครบ 90 วัน โดยหัวหน้าคนงานจะนำใบสมัครมาให้กรอก แต่คนงานจะได้บัตรประกันสังคมเมื่อใดนั้นขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพระหว่างหัวหน้าคนงานกับคนงาน จากการศึกษาจึงพบสถานการณ์ ดังนี้

“มีแต่หักเงิน แล้วก็ไม่มีบัตรมาให้”

“หักค่าประกันสังคมเท่านั้นเท่านี้ แล้วก็บัตรไม่มี”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

“ตอนเข้ามาทำงานใหม่ๆ เขาขอบัตรประชาชนว่าจะเอาไปทำประกันสังคมให้ เขาวางั้น เขาจะทำหรือไม่ทำเราไม่รู้กับเขา”

(อรุณ และคณะ, 2538)

ปัญหาสังคม

และสาธารณสุขของ

คนงานก่อสร้างไทย

(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

76

ส่วนในภาคเหนือคนงานบางคนทำงานกับบริษัทมานานเกิน 90 วัน แต่ยังไม่มีการให้กรอกใบสมัครประกันสังคม ไม่สามารถบอกได้ว่าจะได้กรอกใบสมัครหรือไม่ หรือได้เมื่อไร โดยคนงานบอกว่า “แล้วแต่หัวหน้าคนงาน” ทั้งที่ถูกหักเงินประกันสังคมไปแล้วตั้งแต่เริ่มทำงานใหม่ๆ นอกจากนั้นยังพบว่าคนงานส่วนใหญ่ไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการประกันสังคม รู้เพียงว่าตนเองถูกหักค่าแรงทุกงวดตั้งแต่เริ่มทำงาน หักเงินจำนวนเท่าใดก็ไม่ทราบแน่ชัด ผู้ประกอบการ หัวหน้าคนงานไม่เคยให้ข้อมูลทั้งเรื่องเงินที่หัก และเรื่องการประกันสังคม

ผู้ประกอบการก่อสร้างขนาดเล็กมักไม่ทำประกันสังคมให้ลูกจ้าง เนื่องจากไม่ต้องการบริการ และไม่มีเจ้าหน้าที่มาดูแลเข้มงวด อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการก่อสร้างขนาดเล็กในกรุงเทพฯ เริ่มทำประกันสังคมให้ลูกจ้างบ้างแล้ว แต่ก็พบน้อยมาก และคนงานก็ไม่ทราบเรื่องการประกันสังคม แม้แต่บางคนยังไม่ทราบว่าบัตรประกันสังคมของตนนั้นจะเริ่มมีผลตั้งแต่เมื่อใด ดังคำสนทนาต่อไปนี้

“เขา (เจ้าแก) ทำ (ประกันสังคม) ไว้แล้ว แต่จะใช้ได้เมื่อไหร่ไม่รู้”

“ตอนนี้บริษัทเขาทำ (ประกันสังคม) ให้ แต่ยังไม่ได้ เขายกเวลาไปโรงพยาบาลก็ไม่เสียสตางค์ แต่ของผมเป็นบัตรของรัฐบาล”

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

จะเห็นได้ว่าการประกันสังคมนี้คนงานก่อสร้างได้วางภาระให้กับนายจ้างร้อยละแปดสิบ โดยไม่มีการทวงถามหรือสอบถามรายละเอียดใดๆ “แล้วแต่เขาจะทำให้” เป็นประโยคที่คนงานสรุปในเรื่องนี้ จึงไม่น่าประหลาดใจประการใดที่ถึงแม้คนงานบางคนจะมีบัตรประกันตน แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ได้เต็มที่จากบัตรนี้ เนื่องจากความไม่รู้ในสิทธิที่พึงมีพึงได้ของตนเอง

3. แรงงานสัมพันธ์

แรงงานสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างโดยที่นายจ้างมีหน้าที่ให้ค่าตอบแทนในงานที่ลูกจ้างทำให้ตนตามที่ตกลงกัน ขณะที่ลูกจ้างมีหน้าที่ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หรือที่เรียกว่าปัญหาแรงงานสัมพันธ์นั้น มักเกิดจากการไม่คำนึงถึงสิทธิที่อีกฝ่ายหนึ่งพึงได้รับตามที่กำหนดไว้ตามข้อตกลงว่าจ้าง และการได้รับประโยชน์อย่างไม่เต็มที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น เพื่อเป็นการพิทักษ์สิทธิของทั้งสองฝ่าย และเป็นการคุ้มครองลูกจ้างรัฐบาลจึงออกกฎหมายข้อบังคับเพื่อสนับสนุนให้แรงงานสัมพันธ์มีคุณภาพ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าคนงานก่อสร้างที่ร่วมในงานวิจัยเรื่องนี้ ส่วนใหญ่คือลูกจ้างรายวันที่ทำงานโดยไม่มีสัญญาจ้าง มีเพียงข้อตกลงด้วยวาจากับหัวหน้าคนงานเท่านั้นว่าทำงานอะไร ค่าแรงวันละเท่าใด และจะจ่ายเมื่อใด ดังนั้น เมื่อมีปัญหาว่าไม่ได้รับค่าแรงตามที่ตกลงกันไว้ก็ยากที่จะร้องเรียน ประกอบกับความไม่รู้กฎหมายแรงงานหรือรู้น้อย ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจยืนยันได้ว่า คนงานก่อสร้างจำนวนมากรับรู้ว่าคุณเองไม่รู้เรื่องสิทธิของผู้ใช้แรงงานตามกฎหมาย โดยเฉพาะคนงานก่อสร้างหญิงมีจำนวนที่บอกว่ารู้น้อยกว่าคนงานชายมาก ดังปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ร้อยละของคนงานที่ประเมินว่ามีความรู้เรื่องสิทธิของผู้ใช้แรงงานตามกฎหมายจำแนกตามขนาดสถานก่อสร้าง

เรื่อง	ขนาดเล็ก		ขนาดใหญ่	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
รู้สิทธิตามกฎหมาย	16.5	9.2	19.8	15.4
รู้เรื่องการประกันสังคม	18.3	11.1	28.6	23.4
รู้เรื่องค่าแรงขั้นต่ำ	28.0	17.0	30.2	19.2
นายจ้างปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน	37.0	38.7	29.3	25.5

ที่มา: วีระศักดิ์, 2539

สภาพเช่นนี้ทำให้คนงานก่อสร้างถูกเอาเปรียบจากนายจ้างที่โดยธรรมชาติแล้วต้องการประกอบกิจการให้ได้กำไรมากที่สุดด้วยต้นทุนต่ำที่สุด การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานและพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ทุกอย่างย่อมทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ดังนั้นนายจ้างจึงหลีกเลี่ยงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนั้นเมื่อพบปัญหานายจ้างไม่ทำตามสัญญา หรือต้องการค่าตอบแทนเพิ่มขึ้น หรือต้องการสวัสดิการใดๆ คนงานก็ไร้พลังอำนาจการต่อรอง ซึ่งรายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับคนงานก่อสร้างที่พบในการศึกษาครั้งนี้ได้กล่าวไว้อย่างละเอียดแล้วในบทที่ 5

โดยสรุป กล่าวได้ว่ากฎหมายแรงงานที่มีอยู่มิได้ให้ความคุ้มครองแก่คนงานก่อสร้างซึ่งเป็นลูกจ้างรายวันในอุตสาหกรรมก่อสร้างเท่าที่ควร การที่คนงานไม่รู้กฎหมายขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ ขาดอำนาจการต่อรอง สิทธิประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ก็หายไป ทำให้คนงานก่อสร้างตกอยู่ในภาวะที่เป็นเบี้ยล่างในทุกกรณี ทั้งๆที่โดยพื้นฐานแล้วความสำเร็จของสิ่งก่อสร้างจะเกิดขึ้นได้นั้น คนงานก่อสร้างเป็นฟันเฟืองที่สำคัญอย่างยิ่งของความสำเร็จ คนงาน และนายจ้างน่าจะสัมพันธ์กันแบบ “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” แต่ฟันเฟืองจักรนี้กลับถูกนายจ้างละเลยอย่างจงใจ กลายเป็นความสัมพันธ์แบบ “น้ำเอาเปรียบเรือ เสือรังแกป่า” นอกจากนั้นยังถูกมองข้ามความสำคัญจากผู้บังคับใช้กฎหมายด้วยเหตุผลว่า “คนไม่พอ” ที่จะดูแล คนงานก่อสร้างจึงเดินทางอย่างเดียวดายบนถนนสายอาชีพนี้

ภาวะสุขภาพ และ

การใช้บริการสาธารณสุข

บทที่ 7

ภาวะสุขภาพ
และการใช้บริการ
สาธารณสุข

79

จากวิถีชีวิตบนเส้นทางของอาชีพคนงานก่อสร้าง คนงานทุกคนทำงานหนักเหนื่อย อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย จำนวนไม่น้อยต้องพักอยู่ในสถานที่พักที่ไม่ถูกอนามัย และจำนวนไม่น้อยต้องแยกจากครอบครัว ถิ่นฐานบ้านเดิม ย้ายที่ทำงานและที่พักไปเรื่อยๆ กฎหมายแรงงานไม่สามารถให้ความคุ้มครองใดๆ ได้ สถานการณ์เช่นนี้ถือเป็นความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพอนามัย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนงานก่อสร้างส่วนใหญ่คือคนวัยฉกรรจ์ที่ร่างกายแข็งแรง จึงทนทานต่องานหนักได้เป็นอย่างดี ไม่เจ็บป่วยจากการทำงานหนัก ซึ่งจากผลการสำรวจยืนยันได้ว่า การเจ็บป่วยส่วนใหญ่ที่ทำให้คนงานก่อสร้างถึงกับต้องหยุดทำงานคือการป่วยเนื่องจากการบาดเจ็บระหว่างการก่อสร้าง ส่วนการป่วยอื่นๆ เช่น เป็นไข้หวัด ปวดศีรษะ ท้องเสีย เป็นโรคผิวหนัง และตาแดง ก็พบได้บ่อย แต่คนงานก่อสร้างเองถือเป็นเรื่องธรรมดาที่ “คนเราก็ต้องเจ็บป่วยกันบ้าง” ประเด็นสำคัญที่พบจากการศึกษาครั้งนี้คือ การเสี่ยงต่อภาวะสุขภาพที่เหมือนกันและต่างกันของคนงานก่อสร้างหญิงชาย และการต้อง “ช่วยตัวเอง” และ “ช่วยกันเอง” เมื่อมีปัญหาสุขภาพ ในบทนี้จึงได้เสนอภาพภาวะสุขภาพของคนงานก่อสร้างตามบริบทของการทำงานอาชีพก่อสร้าง ตลอดจนพฤติกรรมสุขภาพ และการใช้บริการสาธารณสุขต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จาก

1. พฤติกรรมเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพ

ข้อมูลภาคสนามจากทุกแหล่งก่อสร้างที่นักวิจัยทั้ง 5 ทีมเข้าไปศึกษารายงานตรงกันว่า คนงานก่อสร้างมีพฤติกรรมทั้งที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและพฤติกรรมเฉพาะเพศที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพคล้ายคลึงกันในทุกภาค ส่วนที่แตกต่างก็มีบ้าง ซึ่งความแตกต่างมักจะสัมพันธ์กับพื้นที่ที่คนงานทำงาน พฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ มีดังนี้

1.1 พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน

1) ไม่เข้มงวดในการใช้อุปกรณ์ป้องกันภัยให้ตนเอง

หมวกแข็งกันกระแทกหรือหมวกนิรภัย ถุงมือ รองเท้ายางเป็นอุปกรณ์ป้องกันตนเองพื้นฐานสำหรับคนงานก่อสร้าง แต่จากการศึกษาพบว่า นายจ้างหรือผู้รับเหมาส่วนมากไม่ได้ให้อุปกรณ์ป้องกันภัยแก่คนงาน ไม่เข้มงวดที่จะบังคับให้คนงานทุกคนใช้ มีเพียงสถานก่อสร้างขนาดใหญ่ที่แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี และภูเก็ต ซึ่งผู้รับเหมาเป็นบริษัทข้ามชาติที่มีอุปกรณ์พื้นฐานให้คนงานใช้ และยังเข้มงวดกวดขันให้คนงานปฏิบัติตัวเพื่อความปลอดภัยในการทำงาน เช่น ให้สวมหมวก รองเท้าหุ้มส้น แวนตา และสวมถุงมือในเวลาทำงาน เมื่อขึ้นที่สูงต้องใส่เข็มขัดนิรภัย ห้ามดื่มสุราขณะปฏิบัติงาน เป็นต้น

ภาพโดยรวมกล่าวได้ว่า คนงานก่อสร้างละเลยการป้องกันภัยตนเอง บวกกับการไม่เข้มงวดของหัวหน้าคนงาน จึงทำให้คนงานก่อสร้างจำนวนมากทำงานโดยไม่สวมหมวกแข็งกันกระแทก ไม่สวมถุงมือ ไม่ใส่รองเท้าฟองน้ำ ผลก็คือทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษา คนงานก่อสร้างกล่าวว่า การถูกตะปูตำเท้า ถูกไฟเบอร์กลาสบาด ถูกของจากที่สูงตกใส่เป็นเรื่องปกติ และการรับรู้ว่าเป็นเรื่องปกตินี้เองที่ทำให้คนงานไม่รวมการบาดเจ็บเล็กๆ น้อยๆ จากการทำงานเป็น “อุบัติเหตุ” เพราะสำหรับคนงานแล้ว คำว่า “อุบัติเหตุ” หมายถึง การตกจากที่สูง ถูกครนยกของหล่นทับ ถูกฝังในดิน ถูกโครงหรือหลังคาพังทับ เป็นต้น ซึ่งผลจากอุบัติเหตุตามการรับรู้ของคนงานมักมีผลถึงความพิการ หรือเสียชีวิตไปเลย

คนงานก่อสร้างเข้าใจดีว่าอุปกรณ์ป้องกันภัยช่วยลดความรุนแรงของอุบัติเหตุต่างๆ ได้ แต่หลายคนก็สมัครใจที่จะไม่ใช้แม้ว่าจะมีให้ใช้ฟรี ยิ่งสำหรับผู้ที่จะต้องซื้อใช้เองแล้ว คนงานจะเลือกที่จะไม่ใช้มากกว่าถ้าไม่มีการบังคับเข้มงวด เหตุผลที่คนงานอ้างสำหรับการไม่ใช้หมวกแข็งกันกระแทกคล้ายกันในทุกที่คือ บีบขมับ ปวดศีรษะ ร้อนอบ ไม่สบาย ก้มๆ เงยๆ หมวกไม่กระชับทำให้ทำงานลำบาก เป็นต้น ส่วนเหตุผล

ของการไม่ใส่ถุงมือ แวนตา และรองเท้ายางก็เพราะไม่สะดวก ไม่เคยชิน การรักความสะดวกสบายมากกว่าการมีสำนึกของการป้องกันภัยให้แก่ตนเองทำให้คนงานก่อสร้างมีพฤติกรรมการทำงานที่เสี่ยงต่อการได้รับบาดเจ็บ หรือได้รับอันตรายจากสิ่งที่ป้องกันได้

2) ทำงานล่วงเวลาบ่อยๆ ต้องใช้ยากระตุ้น

ในสถานก่อสร้างที่ต้องเร่งรัดให้งานเสร็จตามเวลาจะขอให้คนงานก่อสร้างทำงานล่วงเวลา ซึ่งคนงานก็ยินดี เพราะหมายถึงรายได้เพิ่มขึ้น การต้องทำงานล่วงเวลาบ่อยๆ ทำให้คนงานเหนื่อยล้าจึงต้องใช้ยากระตุ้น จึงมีคนงานก่อสร้างให้ข้อมูลว่าต้องกินยาบ้า ยาขยันบ้าง แต่ไม่ประจำ บางคนเล่าว่า ถึงไม่กินเองหัวหน้าคนงานก็เอายาขยันละลายน้ำให้ดื่ม ตัวอย่างดังคำบอกเล่าของคนงานที่ขออนุญาตว่า

"บางทีเขาใส่ยาม้าในน้ำดื่มให้กิน เวลาทำโอที ถ้า่วงนอนก็ต้องกิน ที่รู้ว่าใส่ยาม้า เพราะว่ามันขม คอแห้ง ไข้เหล่าแกก็หาย"

"ผสมกระทิ้งแดงกับเหล้าขาว กินตอนเหนื่อยๆ กินแล้วไม่่วงนอน"

"ห่มใจกินรวมกับกระทิ้งแดง กินแล้วกระชุ่มกระชวยดี"

"ลิโพดื่มเวลาทำโอที วันละขวด"

(อรุณ และคณะ, 2538)

บทที่ 7

ภาวะสุขภาพ
และการใช้บริการ
สาธารณสุข

81

คนงานก่อสร้างตระหนักดีว่ายาบ้า ยาขยันเป็นอันตรายต่อสุขภาพ จึงใช้ยาประเภทนี้เมื่อจำเป็นเท่านั้น แต่คนงานจำนวนมากกล่าวตรงกันว่าดื่มเครื่องดื่มชูกำลังเป็นประจำเพื่อให้ร่างกายสดชื่น และ "มีแรง" พฤติกรรมการใช้สิ่งกระตุ้นเหล่านี้ถือเป็นพฤติกรรมเสี่ยงให้เกิดปัญหาสุขภาพได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ยาบ้า

3) เพิ่มรายได้ ทำงานมากจนพักผ่อนไม่พอ

เนื่องจากรายได้จากการทำงานในเวลาปกติไม่พอสำหรับการส่งเงินกลับบ้าน หรือการนำไปสานฝันต่างๆ เช่น ปลูกบ้าน ลงทุนค้าขาย ทำให้คนงานพร้อมที่จะทำงานล่วงเวลาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ บางคนทำงานถึงวันละ 18-20 ชั่วโมงติดต่อกันหลายๆ วัน เวลานอนพักผ่อนน้อยมากทำให้ร่างกายอิดโรย อ่อนเพลีย ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้เสี่ยงต่อการได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานเพิ่มขึ้น

4) ปวดเมื่อยต้องใช้ยาแก้ปวดเป็นประจำ

ความไม่สบายที่มีผลมาจากทำงานก่อสร้างประการหนึ่งที่คนงานก่อสร้างร่วมในการศึกษากล่าวถึงมากคือ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เนื่องจากการออกแรงมาก ยกของหนัก หรือเดินขึ้น-ลงตึกหลายชั้นวันละหลายๆ รอบ สิ่งที่คนงานใช้เพื่อบรรเทา

การปวดเมื่อย คือยาแก้ปวด ซึ่งมีส่วนผสมของสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อเยื่อกระดูกเพาะอาหาร และมีสารกระตุ้นประสาท คนงานหลายคนกล่าวว่า ถ้าวันไหนไม่ได้กินยาแก้ปวดจะทำงานไม่ได้ บางคนถึงกับบอกว่าลูกไม่ขึ้นถ้าไม่ได้กินยา ส่วนการกินยาที่ไม่ค่อยคำนึงว่าต้องดื่มน้ำตามมากๆ พฤติกรรมการใช้ยาแก้ปวดอย่างไม่ถูกต้องเช่นนี้ก็นำมาซึ่งโรคแผลในกระเพาะอาหาร และอื่นๆ ได้อีก

5) ซื้ออาหารที่ไม่แน่ใจว่าสะอาดเพียงพอกินเป็นประจำ

คนงานก่อสร้างจำนวนมากโดยเฉพาะคนงานที่ไม่มีภรรยาอยู่ด้วยมักจะซื้ออาหารกิน เนื่องจาก “เหนื่อยเกินไปที่จะทำเอง” หรือ “ซื้อเขากินก็สะดวกดี” ผู้ประกอบอาหารขายก็จะเป็นคนในชุมชนก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ ในบางสถานก่อสร้างก็มีแม่ค้าพ่อค้านอกสถานก่อสร้างนำอาหารมาขาย โดยที่สถานก่อสร้างหรือที่พักคนงานก็มีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เต็มไปด้วยขยะ แผลงวันมากอยู่แล้ว จากข้อมูลการสังเกตทุกสถานก่อสร้างศึกษารายงานตรงกันว่า อาหารที่วางขายจะมีแมลงวันตอมจำนวนมาก ผู้ขายก็ใช้มือที่ไม่ค่อยสะอาดนักหยิบจับอาหารให้ลูกค้า ผลก็คือทำให้ลูกค้าได้อาหารที่ไม่สะอาดไปกิน พฤติกรรมการกินอาหารที่ไม่สะอาดเช่นนี้นำมาซึ่งการป่วย ท้องเสีย มีพยาธิ และอื่นๆ

6) พักอาศัยในที่ๆ ผิดสุขลักษณะ

เนื่องจากความจำเป็นบังคับให้คนงานก่อสร้างพักในที่พักคนงานซึ่งสะดวกเพราะใกล้ที่ทำงาน ไม่ต้องเสียค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ แต่สภาพที่พักที่จัดว่า “แย่” ดังที่กล่าวในบทที่ผ่านมา ทำให้คนงานก่อสร้างหายใจเอาอากาศที่เต็มไปด้วยฝุ่นละอองอยู่ท่ามกลางกลิ่นเหม็นของน้ำเน่า และขยะ ใช้ห้องน้ำ ห้องส้วมที่สกปรกจึงมีโอกาสนี้จะป่วยด้วยโรคติดเชื้อที่ระบบทางเดินหายใจ และระบบทางเดินอาหารได้ตลอดเวลา

7) เดินทางด้วยยานพาหนะที่ไม่ปลอดภัย

ในกรณีที่พักห่างจากสถานก่อสร้างมาก คนงานก่อสร้างจะต้องเดินทางออกจากที่พักแต่เช้าตรู่ และกลับบ้านพลบค่ำ ดังเช่นในภาคเหนือและภาคอีสาน คนงานเหล่านี้จะนั่งและยืนอัดแน่นอยู่บนรถปิกอัพซึ่งแล่นด้วยความเร็วสูง บ้างก็ใช้รถอีแต่น บ้างใช้รถจักรยานยนต์ ซึ่งขับด้วยความเร็วสูงเช่นกัน จึงมักปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์บ่อยครั้งสำหรับอุบัติเหตุที่เกิดกับรถบรรทุกทุกคนงานก่อสร้าง และแต่ละครั้งก็มักจะมีผู้เสียชีวิต พฤติกรรมการใช้ยานพาหนะเช่นนี้จึงเสี่ยงต่อการได้รับบาดเจ็บ พิการ หรือเสียชีวิตจากอุบัติเหตุบนท้องถนน

8) เครียดจากความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต

คนงานก่อสร้างทั้งชายและหญิงรับรู้ว่าการทำงานก่อสร้างไม่มีอนาคตในเชิง

พัฒนาตนเอง ถ้าโชคดีอาจจะเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งเพื่อใช้เป็นทุนสำหรับการประกอบอาชีพใหม่ หรือเอาไปสร้างบ้าน สร้างหลักฐาน แต่หากโชคร้ายก็อาจจะถูกโกงค่าแรง หรือได้รับอุบัติเหตุจนพิการทำงานไม่ได้ ชีวิตก็จะไม่เหลืออะไรให้หวัง การทำงานไปวันๆ ด้วยความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตเป็นเหตุของความเครียด ความไม่สุขสบายใจเรื้อรัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคนงานที่ต้องแยกจากครอบครัวจะต้องมีห่วง ทำให้เครียดมากขึ้น ดังตัวอย่างคำบอกเล่าต่อไปนี้

นายขุนทอง (นามสมมติ) คนงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ

“เรื่องกลุ่มใจถ้าอยู่ที่บ้านนะ กลุ่มใจเรื่องทำอะไรทำนา ปีนี้มันจะประจวบเหมาะหรือเปล่า มันจะได้อะไรหรือเปล่า จะได้สมความตั้งใจของเราไหมกับที่เราลงทุนลงแรงไปไหม ก็คิดข้อนี้ ถ้ามาอย่างนี้ก็คิดหลายอย่างเลย คิดเรื่องลูกจะอยู่อย่างไร หน้าหนาวอย่างนี้จะทำอะไร ปู่ย่า ทางปู่ย่าท่านก็รักของท่านเหมือนกันแหละนะ ไม่แพ้พ่อแม่เหมือนกัน แต่ว่ากลัวลูกจะขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่อะไรอย่างนี้เพราะไม่เห็นอยู่กับพ่อแม่ คิด คิดถึงลูกซะส่วนใหญ่ กลุ่มใจเรื่องลูก แล้วกลุ่มใจเรื่อง...ก็เรื่องเงินสำคัญที่สุด ก็เป็นหนี้เขามากก็กลุ่มใจ เรื่องกลุ่มใจมันเยอะ มันเยอะจัด ไม่รู้จะเอาเรื่องอะไร”

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

นางคีนิง (นามสมมติ) คนงานก่อสร้างในจังหวัดชลบุรี

“อยู่ที่นี่ (สถานก่อสร้าง) ลำบาก ต้องปรับตัวเป็นเดือนถึงจะชิน ต้องทนเพราะถ้าไม่ทนก็ไม่มีเงิน อยู่บ้านอิสระ จะตื่นหกโมงก็ได้ เจ็ดโมงก็ได้ มาอยู่ที่นี่ก็ต้องลุกขึ้นมาทำกับข้าว แล้วก็รีบอาบน้ำไปทำงาน กลัวไม่ทันเขาเราต้องตื่นแต่เช้า แล้วกลับมาจากทำงานตอนเย็นนี้ก็ต้องรีบกินข้าว แล้วไปออกโอที ออกโอทีมาแล้วเราก็ต้องมาซักผ้า ซักแล้วไม่มีเวลาซักผ้า แบบมันรีบไปหมดนะอยู่อย่างนี้”

(เกื้อ และคณะ, 2539)

บทที่ 7

ภาวะสุขภาพ

และการใช้บริการ

สาธารณสุข

83

1.2 พฤติกรรมเสี่ยงเฉพาะเพศ

1) พฤติกรรมเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพในคนงานก่อสร้างหญิง

งานของคนงานก่อสร้างหญิงส่วนใหญ่ คือ หิ้วปูน เก็บกวาด ผูกเหล็ก โยกดิน ส่วนคนที่แข็งแรงก็แบกปูน แบกไม้ ผสมปูน และทำงานอื่นๆ เหมือนคนงานก่อสร้างชาย เนื่องด้วยการทำงานก่อสร้างเป็นการทำงานที่ต้องใช้แรงงานค่อนข้างหนัก สำหรับคนงานหญิงจะบอกเล่าถึงอาการผิดปกติที่เกิดขึ้นกับร่างกายบางส่วนว่า มาจากการ

ทำงานแบกหามสิ่งของที่มีน้ำหนักมาก เช่น อาการเจ็บปวดบริเวณท้องน้อย มดลูก
ปัญหาประจำเดือนมาไม่ปกติ เจ็บปวดบริเวณหน้าอก ทั้งนี้ได้ให้เหตุผลว่า ถ้ายกของ
หนักจะทำให้รู้สึกปวดเกร็งบริเวณหน้าอก ท้องน้อยเป็นประจำ วิธีการรักษาโดยทั่วไป
ไปทำโดยคนงานซื้อยาจากร้านขายยามากินเอง เรียกว่า “ยาชุดมดลูก” ชุดหนึ่งกิน 3
วัน และเล่าว่าส่วนใหญ่จะหายเป็นปกติเมื่อกินยาชุดครบ 3 วันแล้ว

คนงานหญิงมักจะไม่ถูกใช้ให้ทำงานในที่สูงนอกอาคาร เนื่องจากไม่มีทักษะ
เพียงพอ ทำให้คนงานหญิงไม่ค่อยได้รับอุบัติเหตุจากที่สูงบ่อยครั้งเท่าคนงานชาย แต่
ก็พบได้ดังเช่นตัวอย่างกรณีศึกษาของคนงานก่อสร้างในภาคอีสาน ดังนี้

“อร คือคนงานสาวโสดวัย 22 ปี หน้าตาดี ทำงานก่อสร้างมาแล้ว 5 ปี
สุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่เคยเป็นลมวิงเวียนหน้ามืด เคยชินกับงานในที่สูงมา
แล้ว แต่ต้องมีประสบการณ์ชีวิตเฉียดความตายจากการตกตึกชั้นที่ 6

วันที่ 13 พฤศจิกายน 2537 อรทำงานตามปกติ เวลา 15 นาฬิกา ทำหน้าที่
ฉาบปูนอยู่นอกตึก ลูกพี่ฉาบบันได อรส่งปูนให้ โดยรับปูนที่มากับลิฟต์ทีละ 2 ถัง
อรยืนบนนั่งร้าน พอลิฟต์มาถึง อรจะยื่นมือหนึ่งจับสายลิฟต์ อีกมือหัวถึงปูน ปกติแล้ว
คนขับลิฟต์จะล็อกลิฟต์ไว้จนกว่าจะเอาถังปูนออกหมด แต่วันนั้นคนขับคงไม่ได้ล็อก
ลิฟต์ ลิฟต์จึงกระตุกพาเอาตัวอรดึงตามลงมาอย่างรวดเร็ว

ใครๆ บอกว่ามีเสียงอรร้อง แต่เจ้าตัวนั้นไม่รู้ตัว ไปพื้นที่โรงพยาบาลหลังจาก
หมดสติไปหลายวัน ใครๆ คิดว่าอรต้องตายแน่ แต่เหมือนปาฏิหาริย์ อรรอดชีวิตมา
ได้แต่หมอบบอกว่ากระดูกขากระดูกกรอหัก กะโหลกร้าวเล็กน้อย สมองไม่กระทบกระ-
เทือน ระหว่างรักษาตัวในโรงพยาบาลมีอาการปวดบวมแทรกซ้อนบ้างเล็กน้อย

อรได้รับการผ่าตัดครั้งแรกเพื่อยึดกระดูกไว้ ครั้งที่ 2 เพื่อเอาเครื่องยึดออกเมื่อ
กระดูกงูรูปแล้ว รักษาอยู่ที่โรงพยาบาล 1 เดือน 4 วันก็ออกมาพักฟื้นที่บ้าน ซึ่งอยู่ใน
หมู่บ้านชนเมือง ขณะนี้อรมีพื้นบนเหลือ 4 ซี พื้นล่าง 4 ซี พื้นที่สูงสูญเสียไปนั้น ทั้งหัก
จากการกระแทกพื้น และจากการถอนเพื่อทำผ่าตัด ขณะนี้อรรอดความหวังที่จะได้ทำ
ผ่าตัดตกแต่งรูปหน้าให้ดีเป็นปกติ และใส่ฟันปลอมให้ เพราะทุกวันนี้กินอาหารยาก
เต็มที อ้าปากกว้างไม่ได้ ต้องกินอาหารค่าน้อยๆ และอาหารอ่อนๆ จะกินข้าวเหนียว
เหนียวอย่างที่เคยไม่ได้แล้ว

อรมีประกันสังคมมาตั้งแต่ปี 2536 ดังนั้นจึงได้รับการดูแลเรื่องการรักษา
พยาบาล และได้รับเงินค่าแรงตลอดเวลาที่รักษาตัว แต่ทุกอย่างในชีวิตก็แปรเปลี่ยนไป
อรยังไม่ทราบว่าจะได้รับการช่วยเหลือและเงินชดเชยไปอีกนานเท่าไร ไม่ทราบว่าคุณ

หวังเรื่องการตกแต่งใบหน้าและใส่ฟันปลอมจะเป็นจริงหรือไม่ ไม่ทราบว่าจะวิตอนาคตจะเป็นเช่นไร แต่ที่ทราบแน่แล้วก็คือ พลตำรวจหนุ่มที่เคยหมายมั่นว่าจะแต่งงานกันในปีนี้ได้หายหน้าไปแล้วหลังจากได้เยี่ยมอรหนึ่งครั้ง พร้อมกับแว่วเสียงญาติพี่น้องของเขาปรารภว่า คนที่ตกตึกสูงขนาดนี้ ถึงหายแล้วประสาตกก็คงไม่ปกติ

ปีใหม่นี้ (2538) อรไม่ได้ไปร่วมสังสรรค์ฉลองปีใหม่กับเพื่อนๆ หนุ่มสาวในหมู่บ้านเหมือนที่เคยทำมาทุกปี อรที่เคยเจียบๆ เรียบร้อยอยู่แล้ว ยิ่งมีชีวิตที่เจียบเหงาและปิดตัวเองมากยิ่งขึ้น”

(อรุณ และคณะ, 2538)

โดยทั่วไปแล้วงานก่อสร้างที่คนงานหญิงได้รับมอบหมายจะมีอันตรายร้ายแรงน้อยกว่าชาย ดังนั้นพฤติกรรมเสี่ยงเฉพาะเพศนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตนอกงานก่อสร้าง อาทิเช่น การร่วมเพศโดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย ทำให้มีโอกาสเป็นโรคติดเชื้อจากการมีเพศสัมพันธ์กับสามีที่เคยเที่ยวหญิงบริการ การไม่ได้ฝากครรภ์เนื่องจากต้องย้ายสถานที่ทำงานตามการก่อสร้าง และความไม่คุ้นเคยที่จะไปใช้บริการในท้องที่ที่ไม่ใช่บ้านตนเอง ทำให้ไม่ได้รับวัคซีนที่จำเป็น และไม่ได้ตรวจสุขภาพเพื่อป้องกันอันตรายจากการตั้งครรภ์และการคลอด เป็นต้น

2) พฤติกรรมเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพในคนงานก่อสร้างชาย

นอกเหนือไปจากการทำงานก่อสร้างที่คนงานชายมักต้องทำงานในที่สูงนอกอาคารโดยไม่ใช้เข็มขัดนิรภัยทำให้มีโอกาสตกจากที่สูงบ่อย คนงานก่อสร้างชายมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพเนื่องจากพฤติกรรมสังคม และพฤติกรรมทางเพศหลายประการ ดังนี้

ก. การดื่มสุรา

ในสังคมไทยการดื่มสุราของผู้ชายถือเป็นพฤติกรรมสังคม แต่จากการศึกษาในคนงานก่อสร้าง นอกจากการดื่มสุราจะเป็นการดื่มเพื่อสังสรรค์และคลายเครียดแล้ว คนงานก่อสร้างยังบอกว่าเป็นการดื่มเพื่อการกระตุ้นความอยากอาหารอีกด้วย จึงมีคนงานชายที่พักในสถานที่ก่อสร้างจำนวนหนึ่งดื่มสุราทุกวัน วันละประมาณ “7 กรีบ” (จอกเล็กๆ) เพื่อเรียกน้ำย่อยหลังจากเลิกงาน และในวันเงินวิกออกก็จะ “ตั้งวง” ดื่มสุราตั้งแต่หัวค่ำจนตีสี่หรือจนรุ่งเช้า พฤติกรรมการดื่มสุราหลังเงินวิกออกมักจะตามด้วยการออกไป “ต่อ” ข้างนอกสำหรับชายโสด หรือคนที่ภรรยาไม่ได้อยู่ด้วย ตัวอย่างพฤติกรรมกรรมการดื่มสุราของคนงานชาย เช่น

ที่แหลมฉบัง: “พวกผู้ชายกินเหล้าตอนเย็นทุกวัน กินหลังข้าว เบียร์

เหล่าแดง สารพัด ซื้อมาจากร้านค้าในที่พัก กินตั้งแต่ห้าโมงถึงหกโมง ก็ไปทำไอศ cream

(เกื้อ และคณะ, 2539)

การดื่มสุรายังทำให้มีพฤติกรรมการกินอาหารดิบติดตามาด้วย เช่น ลาบดิบ ก้อย เนื่องจากเชื่อว่าสุรามีกฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรคต่างๆ ในอาหารดิบได้ พฤติกรรม การกินอาหารดิบจึงนำไปสู่การเป็นพยาธิใบไม้ในตับและมะเร็งตับต่อไป นอกจากนี้ การดื่มสุรายังนำไปสู่การทะเลาะวิวาท ซึ่งคนงานก่อสร้างในทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษา กล่าวตรงกันว่าเป็นเรื่อง “ธรรมดา” เช่น คำบอกเล่าของคนงานที่ทำงานก่อสร้างในเขต กรุงเทพฯ

“กินเหล้าแล้วทะเลาะกัน ขนาดต่อยกัน หัวหน้าบอกให้หยุด”

“คนงานทะเลาะกัน กินเหล้ากัน แล้วก็ทะเลาะกัน”

“เขากินเหล้า เริ่มเมาแล้วมันก็มีหลายเรื่อง ชกกันมึง”

(วิพรรณ และคณะ, 2538)

ปัญหาสังคม

และสาธารณสุขของ

คนงานก่อสร้างไทย

(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

86

ข. การเที่ยวหญิงบริการ

ในที่พักของคนงานก่อสร้างทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษาจะมีทั้งคนงานชาย ที่มีภรรยาและลูกอยู่ด้วย บ้างก็มีแต่ภรรยา และจำนวนไม่น้อยที่เป็นชายโสด หรือคน มีคู่แต่ไม่ได้มีภรรยามาอยู่ด้วย ชายกลุ่มนี้และชายที่มีภรรยามาอยู่ด้วยบางคนมักจะไป ใช้บริการทางเพศเป็นครั้งคราว และมักจะใช้ถุงยางอนามัยไม่สม่ำเสมอ กล่าวคือ บาง ครั้งใช้ บางครั้งไม่ใช้ เช่น ถ้ามาไม่มาก และหญิงบริการเตือนก็ใช้ เป็นต้น จึงทำให้ เสี่ยงต่อการเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ส่วนความถี่ของการไปเที่ยวหญิงบริการนั้น ไม่แน่นอน มีตั้งแต่แทบทุกคืน เดือนละครั้ง และนานๆ ครั้ง ดังเช่นคนงานก่อสร้าง ชาวเหนือคนหนึ่งเล่าประสบการณ์การเที่ยวหญิงบริการว่า

“คำปัน (นามสมมติ) อายุ 25 ปี เริ่มมีเพศสัมพันธ์กับหญิงบริการตั้งแต่ อายุ 15 ปี โดยเพื่อนๆ พาไป และตนเองคิดอยากลอง เพราะเพื่อนที่ไปลองมาแล้ว พุดให้ฟังว่า สาวสวยและไม่แพงมาก (100 บาท) เขามีเงินอยู่ในกระเป๋า 200 กว่าบาท ได้จากการไปรับจ้างเกี่ยวข้าว 2-3 วัน ช่วงที่ตัดสินใจไปเขาสับสน กล้าๆ กลัวๆ กลัว ติดโรค และยังอายๆ อยู่บ้าง ประสบการณ์ครั้งแรกไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัย เพราะเพื่อน บอกว่ามันจะทำให้เสียความรู้สึก หลังจากนั้นเมื่อมาทำงานก่อสร้าง มีเงินจะไปเดือน ละ 1-2 ครั้ง ถ้าไม่ค่อยมีเงินก็อาจจะ 2 เดือนต่อครั้ง

คำปันมีความรู้สึกว่าการเที่ยวผู้หญิงเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับคนที่ไม่มี

ครอบครัว ต้องหาที่คลายเครียดจากการทำงานหนัก แต่ระยะหลังที่มีข่าวเรื่องโรคเอดส์ เวลาไปเที่ยวผู้หญิงเขามักจะใส่ถุงยางอนามัย เพราะรู้สึกกลัว แต่ไม่ได้ใช้อย่างสม่ำเสมอ เมื่อคำปันมีภรรยาแล้วจึงไม่เที่ยวเพราะกลัวติดเอดส์ และเสียดายเงิน ต้องการจะเก็บเงินไว้สร้างบ้าน แต่เมื่อไปทำงานต่างจังหวัด อยู่ห่างบ้าน ห่างภรรยา คำปันก็กลับไปเที่ยวหญิงบริการอีก เช่นเมื่อครั้งที่ไปทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ได้ไปเที่ยวหญิงบริการย่านสะพานควาย 2-3 ครั้ง โดยมีเพื่อนคนงานก่อสร้างชวนกันไปหลายคน คำปันเล่าว่า เด็กหนุ่มก่อสร้างด้วยกันจะรู้ว่ามีที่ไหนบ้าง และราคาเท่าไร ที่เขาตามคนหนุ่มไปเพราะห่างลูกห่างเมีย มีความต้องการทางเพศ และต้องการไปคลายเครียด แต่ทุกครั้งก็จะใส่ถุงยางอนามัย เพราะกลัวติดเอดส์ และเวลาไปไม่เมาเหล้า แต่ส่วนใหญ่เด็กหนุ่มที่ไปด้วยมักเมาเหล้าแล้วจะไม่นึกถึงเรื่องเอดส์ เมื่อเขาตกเตียงก็จะไม่เชื่อ “คนหนุ่มพวกนี้มักบอกว่าจะติดก็ติดไปนานแล้ว ไม่เห็นมีอะไร” คำปันบอกว่า เดิมนั้นคนหนุ่มๆ กลัวกันมากขึ้น หลังจากที่มีเพื่อนร่วมงานในหมู่บ้านเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์หลายราย แต่ก็ยังมีการเที่ยวผู้หญิงกันอยู่ และมีเพศสัมพันธ์กับหญิงบริการประเภทแอบแฝงมากขึ้น”

(อัญชลี และณัฐยา, 2539)

ความเห็นว่าการเที่ยวหญิงบริการเป็นการคลายเครียดเป็นข้อมูลโดยตรงกันในการศึกษาของทุกสถานก่อสร้างใน 5 ภาค แม้ว่าคนงานจะรู้จักโรคติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ แต่คำว่า “กลัวอดมากกว่ากลัวเอดส์” จึงเป็นคำพูดที่ออกจากปากคนงานก่อสร้างวัยหนุ่มหลายคน

ค. การเล่นการพนัน

แม้ว่าการพนันจะไม่ใช่อุปสรรคโดยตรงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพ เพราะในกรณีคนงานก่อสร้าง การพนันที่เล่นกันเป็นส่วนใหญ่คือ ไฮโล ซึ่งก็มักจะเล่นเป็นเวลาล้านๆ ไม่ถึงกับ “หามรุ่ง หามค่ำ” จนไม่ได้พักผ่อน หรือไม่กินอาหาร แต่การเล่นการพนันที่คนงานก่อสร้างทุกสถานก่อสร้างยืนยันตรงกันว่ามีเป็นเรื่องธรรมดาในที่พักคนงานนั้น ก็เป็นสาเหตุโดยอ้อมให้เกิดปัญหาสุขภาพได้ คือการทะเลาะวิวาทจากการไม่พอใจในหมู่ผู้เล่นด้วยกัน

2. การใช้บริการสาธารณสุข

ปัญหาสุขภาพของคนงานก่อสร้างมักเกิดจากสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมในสภาพการทำงานและสิ่งแวดล้อมในที่พักอาศัย อีกทั้งพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ได้นำมา

บทที่ 7

ภาวะสุขภาพ
และการใช้บริการ
สาธารณสุข

ซึ่งปัญหาสุขภาพนานาประการ แม้ว่าผลจากการวิจัยเชิงปริมาณจะชี้ว่าการเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ของคนงานก่อสร้างไม่มีแบบแผนที่ผิดปกติไปจากคนทั่วไป แต่พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานก็ทำให้คนงานก่อสร้างเจ็บป่วย พิกัด และเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุจากงานมากกว่าคนในอาชีพอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนงานก่อสร้างส่วนใหญ่คือลูกจ้างรายวันที่เข้ามาทำงานโดยไม่มีสัญญาจ้างใดๆ การคุ้มครองจากกฎหมายแรงงานหรือประกันสังคมต่างๆ ก็ไม่มี ปัญหาสุขภาพจึงเป็นสาเหตุสำคัญของการออกจากงาน นอกจากนั้น เมื่อคนงานหญิงตั้งครรภ์หรือคลอดก็ต้องออกจากงานเพราะไม่มีใครช่วยดูแลลูก

เมื่อคนงานก่อสร้างมีปัญหาสุขภาพ ถ้ารับรู้ว่ามีทุนแรงก็จะเริ่มช่วยตนเองก่อน แต่ถ้าทุนแรงก็เริ่มที่ “ช่วยกันเอง” ในระหว่างหมู่คนงาน หรือถ้าไฟร์แมน ผู้คุมงาน ถ้าใจดีก็จะให้ความช่วยเหลือ แต่เป็นการช่วยเหลือแบบอุปถัมภ์ ไม่ใช่การช่วยเหลือในระบบ แต่ถ้าเป็นอุบัติเหตุที่รุนแรง เช่น ตกจากที่สูง รถทับ ดินถล่ม ผู้ประกอบการจะให้ความช่วยเหลือทันที แต่จะดูแลต่อเนื่องอย่างไรนั้นไม่มีใครสามารถให้หลักประกันได้

แบบแผนในการใช้บริการสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในทุกสถานก่อสร้างที่ศึกษาพบว่าไม่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม จากความเชื่อเรื่องสาเหตุของความเจ็บป่วยที่มีทั้งความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม และความเชื่อตามความรู้ทางการแพทย์แผนใหม่ คนงานก่อสร้างจึงเลือกใช้บริการด้านสุขภาพอนามัยต่างรูปแบบตามความเชื่อนั้นๆ จึงพบว่าเมื่อเจ็บป่วยคนงานก่อสร้างมักจะใช้บริการสุขภาพอนามัยหลายรูปแบบผสมกันไป เช่น เริ่มด้วยช่วยเหลือตนเองก่อน เมื่อไม่ไหวจริงๆ จึงไปพบแพทย์แผนใหม่ หลังจากนั้นก็ไปหาแผนโบราณร่วมด้วย หรือมีการสู่ขวัญผูกข้อมือเพื่อเรียกขวัญ หรือขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรายได้ของคนงานก่อสร้างขึ้นอยู่กับสภาพร่างกายที่แข็งแรง ถ้าทำงานไม่ได้ก็ไม่มีเงิน นี่จึงเป็นเหตุผลที่สำคัญซึ่งทำให้คนงานก่อสร้างพยายามดูแลรักษาสุขภาพตนเองด้วยวิธีการต่างๆ เช่น นอนพักมากๆ ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง ดื่มนม (นานๆ ครั้ง) แต่เมื่อมีปัญหาสุขภาพเกิดขึ้นก็ต้องรักษาตัวเอง หรือตัดสินใจไปใช้บริการสุขภาพ การที่ตัดสินใจเข้ารับบริการสุขภาพอนามัยที่ใด อย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับเมื่อมีอาการเจ็บป่วยที่ประเมินแล้วว่าอยู่ในขั้นรุนแรง และเกินความสามารถที่จะดูแลรักษาสุขภาพได้ด้วยตนเอง

เมื่อเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน ถ้าเป็นบาดแผลเล็กน้อยไม่ถึงขั้นต้องเย็บบาดแผลหรือต้องผ่าตัดช่วยเหลือ คนงานก่อสร้างจะช่วยเหลือตนเองด้วยการทายาแดง ทำแผล

ด้วยตนเอง หรือไปทำแผลที่สำนักงานของบริษัทก่อสร้าง แต่ถ้าเป็นการเกิดอุบัติเหตุรุนแรง บาดแผลที่เกิดขึ้นมีขนาดใหญ่ต้องรักษาด้วยการเย็บแผลหรือต้องรักษาด้วยการผ่าตัด คนงานก่อสร้างจะได้รับการช่วยเหลือจากผู้รับเหมาหรือบริษัทก่อสร้างนำส่งโรงพยาบาลทันที

ในกรณีที่เป็คนงานก่อสร้างที่ทำงานรับเหมาก่อสร้างรายย่อยซึ่งมีคนงานประมาณ 10-30 คน และไม่มีสวัสดิการ บางครั้งการไปรักษาพยาบาลที่สถานพยาบาลจำเป็นต้องช่วยเหลือกันเองในระหว่างคนงานด้วยการเรียไรเงินค่ารถ ค่ารักษาพยาบาล ส่วนสถานพยาบาลที่คนงานตัดสินใจไปเข้ารับการรักษายาบาลจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ได้แก่ ขนาดของบาดแผล และระยะเวลาที่จะใช้ในการรักษาพยาบาล สถานะที่รักษาพยาบาลมีสัญญาทำประกันสังคมกับบริษัทผู้รับเหมาก่อสร้าง ความน่าเชื่อถือ และชื่อเสียงของโรงพยาบาลในการรักษาพยาบาล

จากการตัดสินใจเข้ารับการรักษายาบาลที่ผ่านมา คนงานได้เล่าจากประสบการณ์ในการตัดสินใจว่า ก่อนอื่นจะประเมินการบาดเจ็บที่เกิดขึ้น ถ้าบาดเจ็บมากต้องได้รับการรักษาโดยเร็วที่สุด จะคิดถึงสถานพยาบาลที่อยู่ใกล้ที่สุดก่อนโดยไม่เลือกว่าจะเป็นสถานพยาบาลของรัฐบาล หรือเอกชน แต่ถ้าระยะทางไปถึงระหว่างสถานพยาบาลของรัฐบาลและเอกชนอยู่ในระยะทางที่ใกล้เคียงกัน อาจตัดสินใจเลือกไปสถานพยาบาลเอกชนมากกว่าของรัฐบาล เนื่องจากคิดว่าจะอำนวยความสะดวกและให้บริการที่รวดเร็วกว่า ยกเว้นในกรณีที่สถานพยาบาลของรัฐบาลแห่งนั้นจะมีขนาดใหญ่และมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เช่น ในจังหวัดขอนแก่นมีโรงพยาบาลศรีนครินทร์ซึ่งเป็นโรงพยาบาลของมหาวิทยาลัยขอนแก่น คนงานจะตัดสินใจรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์มากกว่าไปรักษาที่โรงพยาบาลเอกชน เนื่องจากมีความเชื่อถือในชื่อเสียงของโรงพยาบาล

นอกจากนั้น คนงานจำเป็นต้องเลือกไปเข้ารับการรักษายาบาลในสถานพยาบาลที่อยู่ในโครงการประกันสังคม เนื่องจากถ้าเป็นโรงพยาบาลที่เข้าอยู่ในโครงการประกันสังคมของบริษัทจะไม่มีปัญหาการเบิกจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลในภายหลัง นอกจากคนงานก่อสร้างที่ไม่ได้ทำประกันสังคมเนื่องจากเป็นคนงานของผู้รับเหมารายย่อยก็จะเข้าสถานพยาบาลของรัฐ เพราะจะประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากกว่าไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลของเอกชน หรือคลินิกเอกชน

สำหรับกรณีการเจ็บป่วยทั่วไปที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น เป็นไข้ ปวดท้อง ท้องเดิน และอุบัติเหตุอื่นๆ ซึ่งไม่ได้เกิดจากอุบัติเหตุจากการทำงาน คนงานจะตัดสินใจตามอาการที่เกิดขึ้น ถ้าเจ็บป่วยเล็กน้อย อาการไม่มากนัก การเลือกรักษา

พยาบาลมีตั้งแต่รอดูอาการต่อไปยังไม่รักษา แต่ดูแลสุขภาพด้วยตนเอง เมื่ออาการไม่ดีขึ้นจะเริ่มแสวงหาวิธีการรักษาอาการที่เกิดขึ้น เริ่มด้วยการไปซื้อยาตามร้านขายยามากินลองดูผลการรักษาว่าเป็นอย่างไร ถ้ารอดูอาการแล้วประมาณ 3 วัน อาการกลับทรุดหนักลงไปอีก คนงานก่อสร้างจะตัดสินใจแสวงหาสถานบริการสุขภาพเพื่อเข้ารับการรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นทางเลือกสุดท้ายเมื่อประเมินว่าอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับค่อนข้างเป็นปัญหารุนแรง ไม่สามารถช่วยตนเองได้ต่อไป

เหตุผลที่คนงานก่อสร้างส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีพฤติกรรมในการไปเข้ารับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลเป็นแหล่งสุดท้าย เนื่องจากการเข้ารับการรักษาพยาบาลแต่ละครั้งคนงานก่อสร้างต้องสูญเสียเวลาในการทำงาน ขาดรายได้ และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลด้วยตนเองทั้งหมด เนื่องจากการเจ็บป่วยนอกเวลาทำงานอันไม่ถือว่าเป็นเหตุจากการทำงาน คนงานจึงต้องพยายามอดทน และแสวงหาวิธีการอื่นๆ เป็นอันดับแรก นอกจากในกรณีการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันและอาการรุนแรง เช่น การเกิดอาการท้องร่วงอย่างแรง เป็นไข้ ตัวร้อนจนเกิดอาการชัก ปวดท้องอย่างรุนแรง หรือรถคว่ำ รถชน มีบาดแผล หรือกระดูกหัก เป็นต้น คนงานก่อสร้างจะตัดสินใจไปรับการรักษาพยาบาลทันที การเจ็บป่วยอาการหนักนั้นคนงานบอกว่าคือ การที่ป่วยมากจนลุกเดินไม่ไหว คนงานจะตัดสินใจเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลของรัฐเพราะเชื่อถือชื่อเสียงในการรักษา แต่ถ้าเจ็บป่วยไม่รุนแรงมากนัก ไม่จำเป็นต้องเข้ารับการรักษาและรับยาจากแพทย์ ไม่มีอาการมากจนต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาลส่วนใหญ่จะตัดสินใจไปรักษาที่คลินิกเอกชน

จะเห็นว่าคนงานก่อสร้างใช้บริการสุขภาพอนามัยน้อยมาก และใช้เพื่อการบำบัดรักษาปัญหาสุขภาพที่รุนแรงเป็นส่วนใหญ่ บริการสุขภาพที่ใช้ก็มักเป็นบริการของรัฐที่จัดให้เป็นสวัสดิการแก่ประชาชน ส่วนการเจ็บป่วยเล็กน้อยเบื้องต้นนั้นจะถูกปล่อยทิ้งทำให้ขาดโอกาสในการดูแลรักษาสุขภาพให้ดียิ่งขึ้น ถ้าคนงานก่อสร้างมีโอกาสได้รับการดูแลรักษาพยาบาลอาการเจ็บป่วยตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกให้ถูกต้อง อาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจะได้รับการรักษาพยาบาลให้หายเป็นปกติในเวลาอันสั้น และไม่ก่อให้เกิดปัญหาที่รุนแรงต่อไป ซึ่งทำให้การรักษาพยาบาลทำได้ง่ายและไม่สูญเสียทรัพยากรมาก

โดยสรุป ชีวิตของการเป็นคนงานก่อสร้างมีเหตุต้องมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพหลายประการ แม้ว่าการเป็นโรคต่างๆ จะไม่ต่างจากคนทั่วไป แต่คนงานก่อสร้างจะได้รับอุบัติเหตุจากการทำงาน และที่เกี่ยวข้องกับงานบ่อยมากจนถือว่าเป็น “ธรรมดา” ฆะตกรรมที่เกิดขึ้นกับ “ออร์” คนงานก่อสร้างสาวเป็นเพียงหนึ่งในหลายๆ กรณีที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลให้คนเหล่านั้น “หมดอนาคต” ไม่มีใครช่วยเหลือ ไม่

มีระบบปกป้องคุ้มครอง บริการสุขภาพอนามัยที่ดีอยู่จำนวนมาก และไม่ยากต่อการเข้าถึง หากพิจารณาในแง่ของระยะทาง แต่คนงานก่อสร้างใช้บริการน้อยเนื่องจากขาดโอกาส และเป็นที่น่าสังเกตว่าการไม่มีบริการสุขภาพเชิงรุกในชุมชนก่อสร้างยังทำให้คนงานก่อสร้างไม่มีโอกาสใช้บริการสุขภาพมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นคนงานก่อสร้างที่ยังคงมีสุขภาพดีอยู่ และควรจะได้รับบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพบ้างก็ดูจะไม่มีโอกาส เนื่องจากสภาพการทำงานไม่เอื้ออำนวย และผู้ประกอบการไม่สนับสนุน เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้โดยทั่วไปคนงานก่อสร้างจะร่างกายแข็งแรง แต่ถ้าต้องถูกใช้งานหนักโดยไม่ทำนุบำรุง ไม่ป้องกันอันตราย ก็น่าเป็นห่วงว่าคนงานก่อสร้างจะยังคงความแข็งแรงไว้ได้นานเพียงใด นอกจากนั้น ความพิการ และการสูญเสียที่เกิดขึ้นกับคนงานก่อสร้าง ทำให้สังคมโดยรวมต้องสูญเสียพลังแรงงาน และต้องรับภาระดูแลซึ่งก็ถือเป็นการสูญเสียทางสังคมเช่นกัน

๘

ค ครงงานก่อสร้าง

ปี 2540

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

92

ความตกต่ำด้านเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่
ชัดเจนตั้งแต่กลางปีพ.ศ. 2539 และเริ่มประจักษ์ชัดเจนขึ้นต้นปีพ.ศ. 2540 จนเป็นภาพ
ชัดส่งผลกระทบต่อผู้คนทั้งประเทศในกลางปีพ.ศ. 2540 สถานการณ์เช่นนี้ย่อมส่งผล
กระทบต่อคนงานก่อสร้างอย่างมากเช่นเดียวกัน เนื้อหาหลักในบทนี้มีเป้าหมายเพื่อ
เสนอภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างในยุคเศรษฐกิจ “ขาลง” ในบทที่ 2 ถึงบทที่ 7 โดย
เนื้อหาส่วนนี้เขียนขึ้นจากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ที่เผยแพร่ข่าวสาร
เกี่ยวกับอุตสาหกรรมก่อสร้างในระหว่างเดือนมกราคม-ตุลาคม พ.ศ. 2540 และจาก
การสัมภาษณ์ผู้รับเหมาก่อสร้าง คนงานก่อสร้าง ตลอดจนเจ้าหน้าที่กรมแรงงานและ
สวัสดิการสังคมในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540

1. สภาพการณ์ของอุตสาหกรรมก่อสร้าง

เมื่ออาคารก่อสร้างเป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนตัวแทนของความเจริญทางเศรษฐกิจ ในช่วงปีพ.ศ. 2530-2538 อันถือเป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยรุ่งเรือง มีการลงทุนต่างๆ มากมาย อาคารธุรกิจ บริการ สถานที่ทำการ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ จำนวนมากผุดขึ้นทั่วเมืองใหญ่ๆ แต่ในปีพ.ศ. 2540 สถานการณ์ได้เปลี่ยนไป อาคารก่อสร้างร้างผุดอยู่อาศัย ร้าง

ผู้ประกอบการ และอาคารก่อสร้างที่ยังไม่แล้วเสร็จถูกทิ้งร้าง ภาพนี้ก็เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของความเสื่อมทางเศรษฐกิจเช่นกัน

หัวข้อข่าวต่อไปนี้ให้ภาพเศรษฐกิจไทยที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมก่อสร้างชัดเจน

“เศรษฐกิจทรุด งบฯ กรุงเทพมหานครสูญ 600 ล้านบาท...จากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเป็นเหตุให้รัฐบาลจัดงบประมาณอุดหนุนให้กทม. 900 ล้านบาท ขาดหายไป 600 ล้านบาท กรุงเทพมหานครต้องปรับลดงบฯ ในปี 2540 ลง 580 ล้านบาท ด้วยวิธียกเลิก 6 โครงการ ปรับลด 12 โครงการ...”

(มติชน, 29 ส.ค. 40)

“กทท. ชะลอ 9 โครงการ สร้างแหลมฉบังระยะ 2

...ที่ประชุมการทำเรือแห่งประเทศไทย (กทท.) เห็นชอบให้ชะลอการก่อสร้าง 9 โครงการ เช่น เชื้อเพลิงเรือ อาคารสำนักงาน และพื้นที่วางตู้คอนเทนเนอร์ เป็นต้น...”

(ผู้จัดการรายวัน, 14 ต.ค. 40)

“ตร. เจือนเนื้อ 4 พันล้านดัดงบก่อสร้างเหียน

...งบประมาณกรมตำรวจประจำปี 2541 จะต้องปรับลดลงประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ หรือประมาณ 4,000 ล้านบาท จึงจำต้องดัดงบก่อสร้างใหม่ที่ไม่ใช่งบฯ ผูกพันทั้งหมดลง...”

(ไทยโพสต์, 12 ส.ค. 40)

“มหา’ลัยนานาชาติพื้นฐาน ทั้งโปรเจกต์หนี้เศรษฐกิจฟูบ

...รูปแบบของมหาวิทยาลัยนานาชาติ ธุรกิจการศึกษาผสมผสานกับการพัฒนาที่ดิน ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาผู้มีสนใจเข้ามาลงทุนมาก เช่นเดียวกับ “โรงเรียนนานาชาติ” นั้น เมื่อต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำต้องยกเลิกโครงการ...”

(ประชาชาติธุรกิจ, 14-17 ส.ค. 40)

นอกจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจะทำให้งบประมาณการก่อสร้างถูกตัดลงในหน่วยงานของรัฐและเอกชน การลงทุนต่างชะลอตัวไปหมดแล้ว ภาวะเงินบาทลอยตัวที่มาพร้อมความตกต่ำทางเศรษฐกิจก็มีผลกระทบต่ออุตสาหกรรมก่อสร้างอย่างรุนแรงดังปรากฏเป็นหัวข้อข่าวต่างๆ เช่น

ต้นทุนการก่อสร้างเพิ่มขึ้น

“1 สิงหาคม วัสดุก่อสร้างดีเดี่ยขึ้นราคา

...เหล็กเส้น ลวดเหล็ก ตะปู - นำทีมปรับราคา 5-10%...

...กระเบื้องเซรามิก ก๊อกรน้ำ ปรับตามติด 6-10%...

...แผ่นพื้นสำเร็จรูปจ่อคิวปรับราคาตาม 5%...

...หลังประกาศนโยบายเงินบาทลอยตัว ยักษ์ใหญ่วงการวัสดุก่อสร้างเครือซีเมนต์ไทยได้ประกาศปรับราคาสินค้าทุกชนิดของเครือที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายนี้ขึ้นอีก 5-10% โดยจะเริ่มทยอยปรับขึ้นในวันที่ 1 ส.ค. นี้ เช่นเดียวกับผู้ผลิตสินค้าหลายตัวและหลายค่าย..."

(ประชาชาติธุรกิจ, 7-10 ส.ค. 40)

"ผู้ค้าปูนซีเมนต์ประกาศขายปรับราคาขึ้นแน่ ดีเดย์ 11 สิงหาคมนี้ เหตุแบกภาระต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นไม่ไหว..."

(ผู้จัดการรายวัน, 7 ส.ค. 40)

บริษัทที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างล้ม-ชะลอกิจการ

"ค่าเงินบาทกระหน่ำสุด อสังหาฯ ดิ่งเหว

...เจาะลึกธุรกิจอสังหาริมทรัพย์หลังเจอระเบิด 2 ลูกซ้อน ปล่อยค่าเงินบาทลอยตัว-วิกฤตการณ์ปิดไฟแนนซ์ 16 แห่ง ส่งผลผู้ประกอบการรายเล็ก-กลาง-ใหญ่กระทบทั่วหน้า สภาพคล่องหายจากระบบพื้นที่ 3-4 หมื่นล้านใน 1 เดือน ต้นทุนบ้านต้นทุนดอกเบี้ยพุ่งต้องหันมารัดเข็มขัดประหยัดทุกรูปแบบ..."

(ประชาชาติธุรกิจ, 7-9 ก.ค. 40)

"จัดสรรมีสิทธิ์ล้ม 30%

...จากมาตรการลดการปล่อยสินเชื่อของธนาคารให้ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการปิด 58 ไฟแนนซ์ เป็นตัวเร่งรัดให้อสังหาฯ ปิดกิจการเร็วขึ้น เพราะ 30% ของผู้ประกอบการอสังหาฯ ไม่มีเงินทุนมาดำเนินธุรกิจต่อ และภาระต้นทุนที่สูงขึ้น 2 ระลอกติดต่อกัน เริ่มจากค่าเงินบาทลอยตัว และต่อเนื่องด้วยภาษีมูลค่าเพิ่มอัตราใหม่ ส่งผลให้วัสดุและสาธารณูปโภคหลักปรับราคาขึ้นไป ขณะที่ไม่สามารถปรับราคาย้ายขึ้นได้..."

(ประชาชาติธุรกิจ, 11-13 ส.ค. 40)

"คัมพานาเบรกแผนรื้อรับ ศก. - อสังหาฯ ชบเซา

...คัมพานาชะลอโครงการลงทุนครั้งใหญ่ ยกเลิกจัดหาแหล่งวัตถุดิบพร้อมชะลอแผนก่อสร้างโรงงานใหม่ งดเพิ่มศูนย์บริการในต่างจังหวัด ยุติไฟพร้อมทุนตั้งโรงงานเซรามิกในต่างประเทศ..."

(ประชาชาติธุรกิจ, 14-17 ส.ค. 40)

ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เล็กกิจการ

"รับเหมาเสียหายยับ

...จากการเพิ่มราคาของวัสดุก่อสร้าง คาดว่าบริษัทรับเหมารายเล็กจะหายไปจากตลาด บริษัทที่อยู่ได้น่าจะเป็นบริษัทผู้รับเหมาต่างชาติ และผู้รับเหมาไทยที่เป็นบริษัทใหญ่ๆ เท่านั้น..."

(ประชาชาติธุรกิจ, 11-13 ส.ค. 40)

"ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง มรสุมเศรษฐกิจซัด

...สิ่งที่ธุรกิจรับเหมาก่อสร้างกำลังเผชิญอยู่พอจะสรุปได้คร่าวๆ คือ

1. อัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทลอยตัว 2. อัตราภาษีมูลค่าเพิ่มจาก 7% เป็น 10% โดยคาดว่าจะเริ่มใช้ในกลางเดือนสิงหาคม 2540 3. สถาบันเงินและธนาคารไม่ปล่อยเงินกู้รวมทั้งอัตราดอกเบี้ยที่ถีบตัวสูงขึ้น 4. รัฐบาลตัดงบประมาณโครงการก่อสร้างให้อยู่ในสมดุลตามเงื่อนไขการกู้เงินกองทุนการเงินระหว่างประเทศส่งผลให้โครงการต่างๆ เลื่อนออกไป 5. หน่วยงานรัฐไม่มีเงินจ่ายโครงการที่กำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่ต้องรอนงบฯ ปี 2541 ประมาณเดือนตุลาคม-เดือนพฤศจิกายน 6. ราคาวัสดุนำเข้าถีบตัวสูงขึ้นและขาดแคลน โดยไม่มีโอกาสทราบล่วงหน้าว่าปัญหาข้อ 7...8...9 จะตามมาอีกหรือไม่...

...แต่ที่แน่ๆ ขณะนี้ผู้รับเหมารายเล็ก รายกลาง แทบจะไม่มีโอกาสล้มตาอำปากได้อีกต่อไป เพราะนี่ไม่ใช่ยุคทองของผู้รับเหมาไทย"

(ประชาชาติธุรกิจ, 14-17 ส.ค. 40)

"ผู้รับเหมาร้องรัฐยึดสัมปทานแนะเร่งแก้ไขก่อนล้มทั้งระบบ

...สมาคมอุตสาหกรรมก่อสร้างไทยรวมตัวยื่นหนังสือร้องรัฐช่วยยืดระยะเวลาสัมปทานโครงการของรัฐออกไปอีกระยะหนึ่ง เพื่อรอดูค่าเงินบาทที่ผันผวน และให้ยกเลิกงานประมูลได้ ชี้หากไม่แก้ไขจะมีบริษัทรับเหมาไปจากวงการ 40%...ตัวเลขดังกล่าวอาจปรับขึ้นไปถึง 90% ถ้าปัญหาเนิ่นนานไปถึง 6 เดือน"

(ผู้จัดการรายวัน, 29 ส.ค. 40)

จากการศึกษาระบบการจ้างงานในงานก่อสร้างพบว่าผู้รับเหมาจะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหัวหน้าคนงาน และหัวหน้าคือผู้อุปถัมภ์คนงานก่อสร้าง (รายละเอียดในบทที่ 5) ดังนั้น เมื่อความเดือดร้อนเกิดขึ้นกับผู้รับเหมาขนาดเล็กและขนาดกลางซึ่งมีจำนวนมากที่สุด จนถึงขั้นต้องเลิกกิจการ ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการจ้างงาน และสวัสดิการต่างๆ ของคนงานก่อสร้าง จึงเกิดคำถามว่า ในช่วงที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู ธุรกิจรับเหมาก่อสร้างนับว่าเป็นธุรกิจที่ทำรายได้อย่างมหาศาล แต่คนงานก่อสร้างก็มีคุณภาพชีวิต

บทที่ 8

คนงานก่อสร้าง

ปี 2540

95

ด้อยในทุกด้าน แล้วในยุคเศรษฐกิจขาลงเช่นนี้ การเดินทางบนเส้นทางสายก่อสร้างของคนงาน ซึ่งอยู่ในสถานการณ์ที่โดดเดี่ยวและด้อยโอกาสอยู่แล้วจะเป็นเช่นไร

2. สภาพการจ้างงานในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

“...จังหวัดพิษณุโลกมีการเลิกจ้างในกิจการก่อสร้างขนาดเล็กมากที่สุด ธุรกิจก่อสร้างขนาดใหญ่ หรือธุรกิจอื่นยังไม่ปรากฏปัญหาดังกล่าว...”

(มติชน, 5 ส.ค. 40)

“...แรงงานรับเหมาก่อสร้าง หรือโรงงานทำอิฐ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างถูกระทบมาก ถูกเลิกจ้างมาก แต่เก็บข้อมูลไม่ได้เพราะเขา (คนงานก่อสร้าง) ไม่มีสหภาพแรงงาน ไม่มีการรวมกลุ่ม ไม่มีใครรับรู้ ทำให้การว่างงานปกปิดมีมากขึ้น การได้ค่าจ้างไม่ถึงอัตราค่าจ้างขั้นต่ำจะมีมากขึ้น...”

(ไทยโพสต์, 4 ก.ย. 40)

ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)

96

“...ผู้ประกอบการอสังหาริมทรัพย์ในภาคใต้กับผู้รับเหมาและคนงานก่อสร้างมีปัญหากันมาก เพราะผู้ประกอบการไม่มีเงินจ่ายผู้รับเหมา ผู้รับเหมาที่ไม่มีเงินจ่ายค่าแรงคนงาน คนงานบางส่วนจึงเริ่มประท้วงกันบ้างแล้ว ขณะนี้คนงานส่วนใหญ่มักอยู่ในโครงการที่กำลังก่อสร้าง เมื่อไม่ได้รับค่าจ้างก็ประท้วงโดยทำลายทรัพย์สินของเจ้าของโครงการ เช่น บ้านที่กำลังก่อสร้างอยู่ และต่อไปอาจจะลุกลามไปถึงบ้านที่มีคนเข้าอยู่แล้ว...”

(ผู้จัดการรายวัน, 21 ก.ย. 40)

“ด้านเหล่านำเข้าแรงงานต่างชาติ ซึ่งสวนทางนโยบายช่วยคนตกงาน

...เลขาธิการสมัชชาสภาแรงงานแห่งประเทศไทยกล่าวว่า จะคัดค้านการนำเข้าแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานให้ถึงที่สุด เพราะขณะนี้สถานการณ์ในประเทศเองก็กำลังเกิดสภาวะการเลิกจ้าง มีการปลดคนงานว่างงานกันโครมๆ ขวัญกำลังใจของคนที่ยังไม่ถูกปลดก็แทบจะยังไม่มีอยู่แล้ว...”

(มติชน, 9 ก.ค. 40)

ข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์ได้สะท้อนความระส่ำระสายที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมก่อสร้าง ผลต่อเนื่องจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจเป็นลูกโซ่โยงใยจากนายทุนไปจนถึงคนงานก่อสร้าง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่สำนักงาน แรงงาน และสวัสดิการสังคมได้ให้ภาพของการจ้างงานในกิจการก่อสร้างได้ชัดเจน ดังนี้

“...การก่อสร้างทุกวันนี้มีทั้งเจียบ หยัดชะงัก ผู้รับเหมาไม่จ่ายเงิน เงินขาดมือก็

หยุดไปเลย มีการร้องทุกข์กันมาก...ตามปกติการร้องทุกข์เรื่องค่าจ้างมีมากทุกปี มากเป็นอันดับหนึ่ง แต่ในปี 40 การร้องเรียนเรื่องนี้สูงขึ้นมาก...”

“...ในปี 40 คนงานมีโอกาสนำค่าจ้างสูง บริษัทเล็กดำเนินกิจการต่อไม่ได้ พวกกลุ่มคนงานมีฝีมือก็คองงานใหม่ได้ง่าย ส่วนกลุ่มที่ไม่มีฝีมือ โดยเฉพาะผู้หญิงส่วนใหญ่กลับไปทำนา เพราะผู้หญิงที่มาทำงานก่อสร้างเพราะตามสามีมา เพื่อไม่ให้สามีมีภรรยาใหม่ ช่วยหุงหาอาหาร ทำงานเล็กๆ น้อยๆ...”

(ข้อมูลภาคสนาม, 2540)

ในส่วนของคุณค่าจ้างนั้นเจ้าหน้าที่เห็นว่าค่าจ้างขั้นต่ำตามกฎหมายก็เพิ่มขึ้นเป็นปกติทุกปีๆ ละ 2-5 บาท แต่ในทางปฏิบัตินั้น ค่าจ้างจะเป็นตามภาวะเศรษฐกิจ นอกจากนั้นฝีมือและประสบการณ์ก็เป็นปัจจัยร่วมในการได้รับค่าจ้างเท่าใด ในบริษัทใหญ่ซึ่งขึ้นทะเบียนมักจ่ายค่าจ้างตามกฎหมาย แต่บริษัทเล็กที่ไม่ขึ้นทะเบียน ตรวจสอบไม่ได้ก็จะจ่ายค่าจ้างไม่เป็นไปตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม สำหรับบริษัทเล็กเมื่อตรวจสอบพบว่าค่าจ้างน้อยกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ เจ้าหน้าที่มักจะละเลยปล่อยให้ดำเนินการให้ เพราะเห็นใจนายจ้างที่ลำบากเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

จากข้อมูลสภาพการจ้างงานจะเห็นได้ว่า ทุกปีฝ่ายที่เกี่ยวข้องในวงการก่อสร้างอยู่ในสภาพ “เดือดร้อน” กันไปหมด แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าในสภาพการณ์ที่ทุกฝ่ายลำบาก เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมกำกับดูแลการใช้กฎหมายดูจะเห็นใจผู้ประกอบการมากกว่าคนงานก่อสร้าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเสมือนว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐยืนอยู่ในฝ่ายเดียวกับนายจ้าง ดังนั้นเมื่อคนงานก่อสร้างเดือดร้อน จึงยากที่จะหันไปหาผู้ช่วยเหลือ แม้ว่าจะมีศูนย์กรรมกรก่อสร้างซึ่งทำงานด้านสิทธิและรวมกลุ่มกรรมกรก่อสร้าง (จะเด็จ, 2540) แต่ศูนย์นี้ก็ยังไม่ใช่รู้จักของคนงาน ประกอบกับคนงานก่อสร้างไม่ได้รวมกลุ่มกันเหนียวแน่นหรือมีพลังต่อรองมากพอ เมื่อพบกับสภาพการจ้างงานเช่นนี้ การจะ “สู้” จึงเป็นเรื่องยาก

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ทักษะของเจ้าหน้าที่ต่อคนงานก่อสร้างหญิง หากพบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนใหญ่เห็นว่าคนงานก่อสร้างหญิงมาทำงานก่อสร้างเพื่อดูแลสามีเป็นหลัก การทำงานเป็นรอง ก็คาดเดาได้ว่าความเดือนร้อนและความไม่เป็นธรรมที่คนงานก่อสร้างหญิงได้รับจะต้องถูกละเลยหรือให้ความสำคัญน้อยกว่าเจ้าหน้าที่

3. การทำงานก่อสร้าง

คนงานก่อสร้าง 12 คนที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์กล่าวตรงกันว่าในปีพ.ศ. 2540 นี้การทำ

บทที่ 8

คนงานก่อสร้าง

ปี 2540

97

งานก่อสร้างโดยทั่วไปจัดว่า “เหมือนเดิม” เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ

1) ทำงานโดยไม่มีสัญญาจ้าง เป็นการตกลงหรือสัญญาด้วยวาจาว่าจะได้ค่าแรงวันละเท่าใด ตามหัวหน้างานกำหนด จ่ายเดือนละ 2 ครั้ง

2) ค่าแรงของคนงานชายและคนงานหญิงไม่เท่ากัน หญิงได้น้อยกว่าชาย 10-20 บาทต่อวัน

3) การใช้อุปกรณ์ป้องกันภัยจากการทำงานยังเป็นแบบ “ตามใจ” และ “ระวังกันเอาเอง”

4) ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายแรงงานอยู่ในระดับน้อยมากถึงไม่รู้เลย คนที่พอรู้บ้างก็จะกล่าวถึงบัตรประกันสังคม และการไปร้องเรียนเรื่องนายจ้างไม่จ่ายเงินค่าจ้างตามที่กรมแรงงานกำหนด คนที่ไม่รู้เลยก็ไม่ว่าอะไรจริงๆ และเป็นที่น่าสังเกตว่าพวกเขาจะรู้กฎหมายแรงงานมากกว่าคนงานก่อสร้าง

5) ความไม่สุขสบายจากการทำงานก่อสร้างส่วนใหญ่คือการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ การได้รับอุบัติเหตุประเภท ตะปูตำ ไฟเบอร์กลาสบาด ปูนกัด ของตกใส่ ตกจากนั่งร้าน (ไม่บ่อยนัก)

6) ที่พัก หรือแคมป์คนงานก็มีสภาพไม่แตกต่างไปจากปีก่อนๆ

7) เจ็บป่วยก็ซื้อยากินเองก่อน ไม่ไหวจริงๆ ค่อยไปหาหมอ

8) การเป็นคนงานก่อสร้างถือว่า “ต่ำต้อย” แต่ก็สุจริต

สิ่งที่เปลี่ยนไปชัดเจนคือ ไม่มีไอที ซึ่งมีทั้งผลดี และผลเสีย ผลดีคือทำงานหนักเกินไป เวลาพักผ่อนมากขึ้น แต่ผลเสียอย่างหนึ่งคือ รายได้ลดลง และในภาวะที่ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เนื่องจากของแพงทำให้คนงานก่อสร้างเผชิญปัญหา “ชักหน้าไม่ถึงหลัง” มากขึ้น ดังเช่นคำบอกเล่าของคนงานก่อสร้างชายอายุ 56 ปี เกี่ยวกับรายจ่ายของเขาว่า

“...15 วันจะกลับเอาเงินไปให้ที่บ้าน เอาเงินไปซื้อข้าวเปลือกไว้ 100 กิโล ก็ 950 บาท เหลือใช้วันละ 300 บาท ให้เมียไปอีก 200 บาท...”

(ข้อมูลภาคสนาม, 2540)

แต่การที่รายได้ลดลงก็มีผลต่อสุขภาพบางประการของคนงานบางคน เช่น ของข้างไม้ขายอายุ 32 ปี

“...ปัญหาคือ ค่าครองชีพสูง เช่น ยาสูบ เหล้าแพงขึ้น แต่ค่าแรงผมเท่าเดิม อย่างตอนนี้บุหรี่แพงมาก ผมก็เลยหยุดสูบบุหรี่มาแล้ว 2 เดือน เพราะสู้ไม่ไหวจริงๆ...”

(ข้อมูลภาคสนาม, 2540)

สิ่งที่คนงานก่อสร้างบางคนโดยเฉพาะพวกช่างเห็นว่าเปลี่ยนไปบ้างคือผู้คุมงานเข้มงวดเรื่องการใช้วัสดุอุปกรณ์มากขึ้น หัวหน้ามักจะบอกว่า “ให้ประหยัดของใช้” แต่คนงานที่เป็นกรรมกรไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงเรื่องนี้

4. ปฏิกริยาของคนงานต่อสภาพการจ้างงานที่เปลี่ยนไป

“...คนงานก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานครถูกโกงค่าแรง นายจ้างไม่ยอมจ่ายเงินค่าจ้างตามเวลา ทำอะไรก็ได้ ได้แต่รอ...”

(ข่าวภาคค่ำ ITV, 2 ต.ค. 40)

“...คนงานก่อสร้างในหมู่บ้านจัดสรรที่จังหวัดชลบุรียกขบวนร้องเรียนกรมแรงงาน นายจ้างไม่จ่ายค่าแรง ผลคือเจรจาล้มเหลว นายจ้างควักหมดยอดค่าจ้างให้ 9,000 บาท ทั้งที่ติดเงินค่าจ้างคนงาน 2 แสนบาท คนงานไม่อยากฟ้องร้อง เพราะต้องเสียค่าใช้จ่าย และถ้านายจ้างไม่มีเงิน ฟ้องไปก็ไม่มีประโยชน์...”

(ข่าวภาคค่ำ ITV, 3 ต.ค. 40)

หัวข้อข่าวดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนว่า เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำคนงานก่อสร้างต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมมากขึ้น ในช่วงที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองคนงานก่อสร้างก็ยังถูกเอาเปรียบ และเมื่อในช่วงเวลาเศรษฐกิจตกต่ำเช่นนี้คนงานก่อสร้างจะไม่มีทางออก ค่าจ้างแรงงานไม่เปลี่ยนแปลงจากปีที่แล้ว ทั้งๆ ที่อัตราค่าจ้างขั้นต่ำได้ประกาศเพิ่มขึ้นแล้วในเดือนกันยายน 2539 แต่ความไม่แน่นอนเกิดขึ้นมากมาย เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนงานก่อสร้างที่จังหวัดขอนแก่น ดังต่อไปนี้

คนงานหญิงอายุ 35 ปี: “ช่วงปี 39 ถึงต้นปี 40 หางานง่าย คนงานก่อสร้างไม่พอ ไปสมัครวันนี้ได้ทำวันนี้เลย ต่างกับช่วงกลางปีนี้ที่กรุงเทพฯ คนงานถูกปลดออก เพราะนายทุนไม่มีเงิน ขาดทุน...ที่ขอนแก่นก็เห็นมาสมัครงานทุกวัน แต่หัวหน้าไม่รับ บอกไม่มีงานให้ทำ ช่วงที่มาทำงานเขาปลดคนงานออก 30 คน ส่วนใหญ่เป็นพวกไปกลับ ไม่ได้พักในที่นี้ หัวหน้าบอกจะรักษาคนในบริษัทไว้คิดว่าคงไม่ตกงาน แต่ถ้าถูกปลดคงหางานทำยาก...”

คนงานหญิงอายุ 18 ปี: “สังเกตว่าคนมาสมัครงาน แต่หัวหน้าไม่รับ ปีก่อนๆ เข้าทำงานง่ายกว่านี้ ช่วง 4-5 เดือนมานี้เห็นแต่คนเดิมทำงานอื่น จะมีงานทำตลอดถึงเดือนเมษายนปีหน้า (2541) จากนั้นไม่รู้ว่าจะมีงานต่อเนื่องหรือเปล่า...”

คนงานชายอายุ 56 ปี: “หางานยากและกลัวตกงาน ถึงเงินน้อยก็ไม่เป็นไรขอให้มีการทำ เพราะเราไม่มีความรู้...”

คนงานชายอายุ 19 ปี: "...หายากขึ้น งานน้อยลง ปีนี้ถ้าเสร็จงานนี้แล้วไม่มีงานทำต่อ หลังสงกรานต์ก็อยากไปทำงานโรงแรมใบหยกกับเพื่อน แต่ก็คงต้องเข้ายาก เพราะไม่รู้เขาจะรับคนเพิ่มหรือเปล่า..."

คนงานชายอายุ 19 ปี: "...ตอนมาทำงานหางานง่าย เพราะงานมาก รู้จักกับหัวหน้าเพราะอยู่สกลด้วยกัน มีงานให้ทำก็ทำต่อ แต่งานนี้เสร็จแล้ว งานต่อไปยังไม่รู้เลย..."

ช่างเหล็กอายุ 29 ปี: "...งานหายากแล้ว สักเกตจากคนไปทำงาน ไม่มีงาน แต่ก่อนอย่างเราช่างเหล็กก่อนงานจะเสร็จ 2 เดือนจะต้องมีคนมาติดต่อไปทำงานอีก แต่ตอนนี้งานจะเสร็จแล้วยังไม่มีคนมาติดต่อเลย สงสัยจะไม่มีการก่อสร้าง..."

ช่างไม้อายุ 32 ปี: "...เดี๋ยวนี้งานหายากเพราะเศรษฐกิจตกต่ำ คนรับเหมา ก็ยุบไป เงินไม่คล่องเหมือนแต่ก่อน บางทีอาจจะลดค่าแรงจากเคยได้ 150 บาทต่อวัน อาจจะได้ 100 บาทต่อวัน อนาคตกลัวหางานยากเพราะไม่มีการก่อสร้าง..."

ช่างปูนอายุ 27 ปี: "...ช่วงปี 39 งานหาง่าย ช่วงต้นปี 40 เข้างานยากขึ้น ช่างปูนช่างไม้มีการรับคนเพิ่ม..."

(ข้อมูลภาคสนาม, 2540)

ด้วยความไม่แน่นอนเช่นนี้ คนงานก่อสร้างที่บอกว่าตนเอง "โชคดี" คือยังมีที่นา ก็หวังเพียงว่าคงได้กลับบ้านไปทำนา และรอว่าเศรษฐกิจดีขึ้นเมื่อไหร่คงจะได้มาหาเงินได้อีก ส่วนคนที่ไม่มีที่นาจะไปเพราะนาถีนั่นก็กล่าวเพียงว่า "หางานไปเรื่อยๆ"

คนงานก่อสร้างบางคนกล่าวถึงอนาคตอย่างท้อแท้ว่า

"...ก็จะทำงานไปเรื่อยๆ จนกว่านายจ้างจะเลิกจ้าง ก็จะไปทำนาตอนนั้นก็คงลำบาก ส่งลูกเรียนไม่ได้ เพราะลูกใช้เงินมาก..."

"...งานจะหมดเดือนเมษายน ยังไม่รู้ว่าจะมีงานต่อหรือไม่ ถ้าแฟน (ช่างปูน) ทำงานคนเดียวก็ไม่พอใช้ เพราะต้องส่งลูกเรียนหนังสือ..."

"...ปัญหาที่ห่วงที่สุดคือเรื่องเงินทอง ไม่รู้ว่าจะพอใช้ไหม ของก็แพง ปีนี้ข้าวก็ขึ้นกินเอง (ทุกปีกลับไปเอาข้าวที่บ้านนอก แต่ปีนี้ไม่มีใครช่วยทำนา) ถ้าคลอดลูกมากแล้วไม่มีเงินทุนสำหรับการคลอด กลัวลูกลำบาก..."

อย่างไรก็ตาม คนงานก่อสร้างที่ทำงานกับบริษัทใหญ่มานานจะมีความหวังว่าตนเองจะไม่ตกงาน เพราะหัวหน้าบอกว่าจะรักษาคนเก่าของบริษัทไว้ นอกจากนั้นคนงานที่เป็นช่างจะรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองมันคงกว่าคนที่เป็นกรรมกร เพราะถึงบริษัทไม่

จ้างต่อก็ทำงานเล็กๆ น้อยๆ ตามบ้านได้ แต่ช่วงส่วนใหญ่คิดว่าตนเองยังเป็นที่ต้องการในอุตสาหกรรมก่อสร้างไม่ว่าเศรษฐกิจจะเป็นเช่นไร

5. ความเคลื่อนไหวขององค์กรแรงงานต่อคนงานก่อสร้าง

แม้ว่าในปีพ.ศ. 2540 จะมีแต่ข่าวร้ายต่อการประกอบอาชีพก่อสร้าง แต่ก็มีความเคลื่อนไหวบางประการขององค์กรแรงงานที่จะนำไปสู่ประโยชน์ของคนงานก่อสร้าง ความเคลื่อนไหวนั้นคือ การจัดตั้งสถาบันคุ้มครองสุขภาพ ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน สืบเนื่องจากสถิติของแรงงานที่ประสบปัญหาสุขภาพ และได้รับอันตรายจากการทำงานและจากสภาพแวดล้อมของงานเพิ่มขึ้นอย่างมาก นอกจากนี้การดูแลด้านความปลอดภัยของแรงงานเดิมอยู่ในมือของภาครัฐเท่านั้น ซึ่งนักวิชาการด้านแรงงานให้ความเห็นว่าไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ซึ่งอาจเกิดจาก

1) เกรงใจ

ความเกรงใจที่เจ้าหน้าที่มีต่อเจ้าของกิจการทำให้การปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัดเกิดข้อบกพร่อง ทำงานแบบลู่หน้าปะจุมุก แทนที่จะปฏิบัติงานอย่างตรงไปตรงมา สิ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่เกิดความเกรงใจก็อาจจะมาจากการที่อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมแบบไทยๆ

2) กลัว

เจ้าหน้าที่อาจจะกลัวอิทธิพลอำนาจของเจ้าของสถานประกอบการ ทำให้ไม่กล้าที่จะบังคับให้เจ้าของสถานประกอบการปฏิบัติตามกฎหมายได้

3) กิน

การทุจริตของเจ้าหน้าที่ราชการ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของระบบราชการไทยที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อการปฏิบัติงาน

ปัญหาที่กล่าวมานั้นเป็นเพราะการบริหารงานด้านความปลอดภัยของคนงานที่ผ่านมา ฝ่ายราชการเป็นผู้ดูแลแต่ผู้เดียวมาตลอด แต่สถาบันที่จะเกิดขึ้นกำหนดให้การดูแลปัญหาด้านสุขภาพความปลอดภัยของคนงานเป็นหน้าที่ของนายจ้าง ลูกจ้าง และผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดูแลกันเอง อันจะทำให้การดูแล การบริหารงานด้านความปลอดภัยเกิดผลมากขึ้น

(แล ดิลกวิทยรัตน์ อ้างใน จะเด็จ และนุกูล, 2540)

สถาบันคุ้มครองสุขภาพและความปลอดภัยในสถานประกอบการมีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. คัดกรองส่งเสริมและป้องกันแก้ไขปัญหาสุขภาพ ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมในสถานประกอบการ
2. จัดการทางการแพทย์และฟื้นฟูสมรรถภาพของลูกจ้างที่ประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการทำงาน เพื่อให้สามารถกลับเข้าทำงานประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม หรือดำเนินชีวิตต่อไปอย่างปกติสุข
3. ดำเนินการเพื่อคุ้มครองแรงงานในส่วนที่เกี่ยวกับเงินทดแทนและกองทุนเงินทดแทน ให้เป็นไปอย่างมีหลักประกันและมีประสิทธิภาพ

(จะเด็จ และบุญกุล, 2540)

ขณะนี้พระราชบัญญัติสถาบันฉบับดังกล่าวอยู่ในระหว่างรอการนำเข้าพิจารณาในคณะรัฐมนตรีคาดว่าหากพระราชบัญญัตินี้ผ่านออกมาบังคับใช้ได้จะมีประสิทธิภาพจะช่วยให้คนงานก่อสร้างซึ่งเป็นผู้ได้ประโยชน์กลุ่มหนึ่งจากพระราชบัญญัตินี้ทำงานอย่างปลอดภัยมากขึ้น ปัญหาสุขภาพจากการทำงานจะน้อยลง อย่างไรก็ตาม คนงานก่อสร้างที่จะได้รับความคุ้มครองจากสถาบันนี้ก็ต้องเป็นคนงานที่ขึ้นทะเบียนอยู่กับสถานประกอบการ นอกจากนั้นคนงานก่อสร้างจะต้องตื่นตัวเรื่องสิทธิ และกฎหมายแรงงานให้มากขึ้น

โดยสรุป ปีพ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีวิกฤติทางเศรษฐกิจของไทยได้ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง คนงานก่อสร้างได้รับผลกระทบโดยตรงจากการลดและงดงานก่อสร้าง คนงานจำนวนมากถูกปลดออก ที่ยังทำงานอยู่ก็รู้สึกไม่มั่นคงว่าจะมีงานต่อไปอีกหรือไม่ รายได้ก็น้อยอยู่แล้วยิ่งน้อยลงไปอีกจากการไม่มีรายได้ในการทำงานล่วงเวลา สิ่งสนับสนุนทางสังคมอื่นก็ยิ่งขาดแคลนไม่ต่างไปจากปีที่เศรษฐกิจรุ่งเรือง จึงกล่าวได้ว่าสำหรับคนงานก่อสร้างหลายคนที่ได้เริ่มเข้าสู่เส้นทางสายอาชีพนี้แบบ “จำจากนามาเมือง” แต่ในไม่ช้าไม่นานอาจจะต้องกลายเป็น “จำใจจากเมืองกลับมา” อย่างหมดหนทางจริงๆ ก็เป็นไปได้

สรุป อภิปราย และ

ข้อเสนอแนะ

บทที่ 9
สรุป อภิปราย
และข้อเสนอแนะ

103

การวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องปัญหาสังคมและ
สาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในประเทศไทย ได้ดำเนินการในระหว่างปีพ.ศ. 2537-
2538 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของประเทศไทยยังอยู่ในระยะ “ขาขึ้น” ที่เมืองใหญ่ๆ
ทุกเมืองจะมีการก่อสร้างอาคาร ถนน สะพาน และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ จำนวนมาก ชาว
ชนบทมากมายได้ละทิ้งไร่นาออกมารับจ้างเป็นคนงานก่อสร้างในเมือง มีรายได้ที่เป็น
เม็ดเงินส่งกลับชนบท ภาพเช่นนี้มองอย่างผิวเผินอาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมก่อสร้าง
ทำให้เกิดการสร้างงานให้ผู้คนจำนวนหนึ่งมีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจในครอบครัวก็น่า
จะดีกว่าเดิม และทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่กลับมีปรากฏการณ์ว่าคนงานก่อสร้างต้อง
พบกับปัญหานานาประการ จึงต้องการการประมวลให้เป็นภาพรวม เพื่อนำไปสู่การแก้
ปัญหาอย่างถูกต้อง

สถานการณ์ความเป็นอยู่ทางสังคมและทางสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างคือ
ปัญหาวิจัยของการศึกษานี้ เขียนเป็นคำถามวิจัยได้ว่า คนงานก่อสร้างมีความเป็นอยู่
ทางสังคมและทางสาธารณสุขอย่างไร มีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และ
เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นี้ ใครควรทำอะไร อย่างไร

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การวิจัยนี้คือการศึกษาคูณภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างนั่นเอง

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ประการสำคัญที่สุด คือเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรกลุ่มนี้

ปัญหาสังคมหรือสถานการณ์สังคม โดยธรรมชาติและโดยนิยามแล้วไม่ใช่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆ จำนวนมากอย่างแยกจากกันไม่ออก จากการวิเคราะห์ปัญหาหนึ่งจะต้องพิจารณาอีกหลายๆ ปัญหาไปพร้อมๆ กัน จึงจะอธิบายปัญหานั้นๆ ได้อย่างรอบด้าน

การวิจัยนี้ในเบื้องต้นตั้งคำถามว่า คนงานก่อสร้างมีปัญหาทางสังคมและสาธารณสุขอย่างไร การวิจัยเชิงคุณภาพได้บรรยายปรากฏการณ์ของปัญหาด้วยการสังเกตพร้อมๆ กับถามว่าทำไมประชากรกลุ่มนี้จึงตกอยู่ในสถานการณ์เช่นนั้น และสังคมที่รับผิดชอบควรตอบสนองต่อสถานการณ์เช่นนั้นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สถานการณ์ดีขึ้น ผู้เกี่ยวข้องและผู้ห่วงใยควรทำอย่างไร

1. การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลโดยวิธีสังเกต สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และวิเคราะห์เอกสารใน 5 ภูมิภาคของประเทศ คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ ได้ข้อมูลที่สามารถฉายภาพความเคลื่อนไหวของชีวิตของคนงานก่อสร้าง ทั้งภาพมุมกว้างและภาพที่ตื้นเข้ามาใกล้ ภาพรายละเอียดเหล่านี้ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับรายภูมิภาค

เพื่อพิจารณาแง่มุมเชิงคุณภาพของชีวิตผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างโดยรวม จำเป็นต้องย่อภาพรวมที่เป็นรูปธรรมให้เล็กลงพอมองได้ทั่ว เห็นได้ชัดจากทุกด้าน แล้วจึงเสนอการวิเคราะห์โดยการทำข้อมูลให้เป็นรูปธรรม กล่าวคือ แสดงให้เห็นถึงเหตุผลและความสัมพันธ์โยงใยของปัจจัยและแง่มุมต่างๆ นี่คือวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งใช้กับข้อมูลเชิงคุณภาพ

2. สรุปผล และอภิปราย

2.1 สถานการณ์สังคมของคนงานก่อสร้าง

สภาพการทำงาน ความเป็นอยู่ ความเป็นมา และความเป็นไปของคนงานก่อสร้างทั่วประเทศ อีกนัยหนึ่ง “คุณภาพชีวิต” ของคนงานก่อสร้างอาจสรุปให้กระชับที่สุด-เพียงวลีเดียวว่า คือ วงจรแห่งความชั่วร้าย

เพราะด้อยโอกาส ด้อยการศึกษา จึงไร้ฝีมือ จึงได้ค่าแรงต่ำ จึงยากจน

เพราะยากจน จึงด้อยโอกาส จึงวนเวียนไปที่เดิม

เหมือนไม่มีทางออก แต่มีทางออก กล่าวคือ เข้าสู่เส้นทางสายอาชีพก่อสร้างด้วยทางไหนก็ออกทางนั้น ตอนเข้ามีเท่าใด ตอนออกก็มีเท่านั้นหรือน้อยกว่านั้น เช่น ตอนเข้ามาสุขภาพแข็งแรงดี แต่ตอนออกไปสุขภาพเสื่อมโทรมเร็ว เจ็บป่วย หรือบาดเจ็บพิการ หรือตาย

นี่คือ “สถานการณ์สังคม” (Social Situation) โดยภาพรวมของคนงานก่อสร้าง กล่าวคือ สภาพการดำรงอยู่จริงทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยสภาพ และความสัมพันธ์ของเขากับสังคมกับวิถีการเลี้ยงชีพของเขา ผู้วิจัยขอเรียกสถานการณ์นี้ว่า วงจรแห่งความชั่วร้าย (Vicious Circle) พุดให้ง่ายคือ ชีวิตของคนงานก่อสร้างตั้งแต่เริ่มเข้าสู่อาชีพนี้ได้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้าย และวนเวียนอยู่เช่นนั้นจนกว่าจะจบวิถีชีวิตในฐานะคนงานก่อสร้าง

คนงานก่อสร้างมาจากไหน มาอย่างไร เข้าสู่วงการอย่างไร แล้วจะไปไหนกัน

คนงานก่อสร้างเข้าสู่วงจรแห่งความชั่วร้าย ณ จุดที่เขาละทิ้งที่ดินถิ่นฐาน ผืนนา และอาชีพในภาคเกษตร

ผลการวิจัยในทุกภาคประมวลภาพรวมได้ว่า ที่มาของคนงานก่อสร้างคือ **ชนบท คือความล้มเหลวและความล้าหลังของเศรษฐกิจและสังคมภาคเกษตร** ซึ่งไม่ใช่เป็นข้อค้นพบที่แปลกใหม่แต่อย่างใด แต่ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างเศรษฐกิจและสังคมภาคเกษตรกับภาคอุตสาหกรรม อีกนัยหนึ่งชนบทกับเมืองต่างหากที่น่าสนใจ และเป็นที่มาที่ไปของวิถีชีวิตคนงานก่อสร้าง

สถานการณ์สังคมและเศรษฐกิจของชนบทอธิบายที่มาของคนงานก่อสร้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าภาคเกษตรล้มเหลวและล้าหลังไปทั้งหมด ในภูมิภาคที่แรงงานจากภาคเกษตรเข้ามาสู่อุตสาหกรรมก่อสร้างน้อย เช่น ภาคใต้ จำนวนผู้เข้าสู่วงจรนี้มีความสัมพันธ์กับจำนวนประชากร และความสำเร็จของการเกษตรในภูมิภาคนั้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุด สถานการณ์เศรษฐกิจภาคการเกษตรของภาคทำให้แรงงานชนบทเข้าสู่เมือง ส่วนมากไปจบที่แหล่งก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม และธุรกิจภาคบริการทั้งในเมืองใหญ่ของภาคนี้เอง และในภูมิภาคอื่น เช่น ภาคกลาง และภาคใต้

“ทางออก” จากวงจรอาจมีหลายจุด จุดที่อาจกล่าวเชิงวิเคราะห์ได้ว่า เป็นจุดที่ดีที่สุด และคนงานก่อสร้างเลือกมากที่สุด และเป็นไปได้จริงมากที่สุด คือ กลับคืนสู่ถิ่นฐานเดิมในภาคเกษตร ไม่ว่าสถานการณ์ในภาคเกษตรของแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งชนบทยังเป็น “หลังพิง” ของคนงานก่อสร้าง บางกลุ่มก็เข้าๆ ออกๆ ระหว่างทุ่งนา กับสถานที่ก่อสร้าง โดยเฉพาะคนงานจากภาคอีสาน

บทที่ 9

สรุป อภิปราย

และข้อเสนอแนะ

ทางออก ณ จุดอื่นๆ ที่เป็นไปได้ และคนงานจำนวนไม่น้อยเลือก ได้แก่ ออกไป
สู่โรงงานอุตสาหกรรมการผลิต ออกไปมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ส่วนทางออกที่มีผู้ออกได้
น้อยแม้คนงานจำนวนมากบอกแก่ผู้วิจัยว่า อยากจะออกทางนี้ คือ ออกไปประกอบ
อาชีพค้าขาย หรือรับเหมาก่อสร้างเอง ผู้วิจัยได้พบคนงานก่อสร้างที่ออกทางนี้พอ
ประสบความสำเร็จบ้าง คือ ออกไปรับเหมาช่วงเป็นงานเล็กๆ หรือรับเหมาจัดหาคน
งานให้ผู้รับเหมารายใหญ่ เป็นต้น

2.2 บริบททางสังคมของชีวิตคนงานก่อสร้าง

กลับเข้าไปดูในวงจร โดยตั้งคำถามว่า ทำไมความเคลื่อนไหวของชีวิตคนงานก่อ
สร้างจึงมีเส้นทางเป็นวงจร วงจรของความต้อยโอกาสของคนงานก่อสร้างเกิดขึ้นและ
ดำรงอยู่อย่างไร

อาจกล่าวได้ว่า การดำรงอยู่ของวงจรงดกล่าวคือ บริบททางสังคม (Social Con-
text) ของวิถีชีวิตคนงานก่อสร้าง ซึ่งเป็นคำอธิบายว่าทำไมการเคลื่อนไหวของคนงาน
ก่อสร้างจึงมีลักษณะเป็นวงกลม เริ่มต้นที่ความยากจน และจบที่ความยากจน พร้อมกับ
สถานการณ์อื่นๆ ที่เป็นคำบรรยาย (Attributes) ของความยากจน ซึ่งจะขยายความ
เพิ่มเติมต่อไป ดังนี้

ประการแรก ไร้ฝีมือ งานก่อสร้างโดยรวมอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานไร้ฝีมือ ผู้ที่เข้า
สู่แรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างไม่ต้องมีฝีมือ มีพื้นการศึกษาต่ำหรือไม่มีเลย ส่วน
ใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ผู้ที่เรียกว่าเป็นช่างในงานก่อสร้าง เช่น ช่างปูน
ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างไฟฟ้า ส่วนใหญ่เรียนรู้ทักษะจากการสะสมประสบการณ์จากการ
ทำงานมากกว่าจากการศึกษาฝึกอบรม อาจจะยกเว้นช่างไฟฟ้า ช่างแอร์ ช่างประปา ที่
ทักษะอาจจะได้มาจากการฝึกอบรม

เพราะด้อยการศึกษา จึงเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ต้นทุนในการผลิตแรงงานไร้ฝีมือต่ำ
คือไม่ได้ผ่านการลงทุนทางการศึกษาฝึกอบรม ไม่ว่าโดยรัฐหรือโดยตัวผู้ใช้แรงงานเอง
ยังไม่ต้องนับถึงผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมนี้ ซึ่งไม่ลงทุนในด้านนี้ ต้นทุนในการผลิตซ้ำ
แรงงาน (Reproduction) ต่ำ - คือการกินอาหาร และการพักผ่อนเพื่อให้มีกำลังทำ
งานในวันรุ่งขึ้น-ต่ำ เมื่อต้นทุนการผลิตซ้ำต่ำ ย่อมทำให้ราคาของแรงงานคือค่าแรงต่ำ
เพราะแม้ค่าแรงต่ำแต่คนงานยัง “อยู่ได้” เพราะต้นทุนของความ “อยู่ได้” ต่ำ แต่ด้วย
ค่าแรงงานขนาดนั้น ทำให้ไม่สามารถยกระดับฝีมือ จึงยังคงไร้ฝีมืออยู่ต่อไป จึงไม่
สามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ผลก็คือความยากจน คือวงจรแห่งความชั่วร้าย

ประการที่ 2 ไม่ต่อเนื่อง เพราะธรรมชาติของคนงานก่อสร้างคือ “จ้างเหมา”

ธรรมชาติของงานก่อสร้าง มีลักษณะเป็นงานจ้างเหมารายชิ้น หรือ “รับจ้างทำ

ของ” เมื่อก่อสร้างเสร็จส่งมอบก็สิ้นสุดการจ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้าง (เจ้าของงาน) กับผู้รับจ้าง (ผู้รับเหมาก่อสร้าง) ก็สิ้นสุด ถ้าผู้รับเหมาก่อสร้างไม่มีงานใหม่ทันที เขาก็ยังต้องการแรงงาน เพราะไม่สามารถผลิตเองขายเอง หรือผลิตแล้วส่งขายเหมือนการผลิตทางอุตสาหกรรมอื่นๆ แต่ต้องผลิตเมื่อได้รับสัญญาจ้างก่อสร้างเท่านั้น การผลิตในลักษณะเช่นนี้เป็นเงื่อนไขทำให้การจ้างงานขาดความต่อเนื่อง คนงานต้องว่างงานระยะหนึ่ง ไม่ว่าสิ้นหรือยาวก่อนที่จะเริ่มงานแห่งใหม่ ระหว่างที่ว่างงานคนงานต้องกินต้องอยู่ หรือกล่าวว่าแรงงานต้องได้รับการผลิตซ้ำเพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรงพร้อมที่จะเข้าสู่การรับจ้างครั้งใหม่ ค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการผลิตซ้ำไม่ใช่มูลค่าของผู้จ้างแรงงาน หรือผู้จ้างเหมาก่อสร้าง ต้นทุนส่วนนี้มองไม่เห็นง่ายๆ แต่ถูกซ่อนเร้นไว้เบื้องหลังความสัมพันธ์ที่มองไม่เห็น คือความสัมพันธ์ที่ไม่มีใครอ้างความรับผิดชอบ ภาวะการว่างงานชั่วคราว หรือต้นทุนการผลิตซ้ำแรงงานระหว่างรอนานขึ้นใหม่ของคนงาน

ประการที่ 3 ไม่ถาวร ไร้ความมั่นคง เป็นลักษณะพิเศษของอุตสาหกรรมก่อสร้าง เป็นปัจจัยบังคับทำให้แรงงานสัมพันธ์ในอุตสาหกรรมนี้ไม่เป็นผลดีแก่ทั้งนายจ้างและคนงาน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างส่วนมากเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ถาวร ไม่มีความรู้สึกเป็นหน่วยเดียวกัน ไม่ต้องพูดถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คนงานไม่รู้สึกว่าตนมีสังกัด นายจ้างก็ไม่รู้สึกว่าตนต้องมีความรับผิดชอบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของลูกจ้าง คนงานไม่รู้สึกว่าตนจะต้องมีส่วนทำความก้าวหน้าให้แก่นายจ้างหรือบริษัท ความสัมพันธ์ระหว่างทั้ง 2 ฝ่ายเป็นความสัมพันธ์ชั่วคราวที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ที่แม้ไม่ขัดกัน แต่ก็เกือบไม่ร่วมกันเลย คือทั้ง 2 ฝ่ายไม่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเพียงข้อตกลงหรือสัญญาที่ไม่มีลายลักษณ์อักษรว่าฝ่ายหนึ่งจะทำงานตามที่อีกฝ่ายหนึ่งคาดหวัง เมื่อครบตามจำนวนวันที่ตกลงกันแล้ว ฝ่ายแรกจะได้รับค่าแรงตามจำนวนที่ตกลงกัน

ลักษณะของความสัมพันธ์ชั่วคราวนี้ยังแสดงออกที่ข้อตกลงหรือความตกลงที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร ในอุตสาหกรรมอื่นโดยทั่วไป หากสถานประกอบการมีลูกจ้างตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป ตามกฎหมายนายจ้างและลูกจ้างจะต้องทำ “สัญญาสภาพการจ้าง” ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ในอุตสาหกรรมก่อสร้าง การสำรวจของการวิจัยเชิงปริมาณพบว่าเกือบจะร้อยละร้อยของการจ้างงานในอุตสาหกรรมนี้ไม่ทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อสัมภาษณ์นายจ้าง บางคนตอบว่ามีสัญญา บางคนตอบว่าไม่จำเป็นต้องมีจึงไม่ทำสัญญา พร้อมกับคำอธิบายว่า พวกคนงานเหล่านี้ทำกันไม่กี่ “วิก” ก็ไปทีอื่นแล้ว ส่วนการสัมภาษณ์ลูกจ้างพบว่า พวกเขาไม่รู้สึกว่าเสียหายนหรือเสียเปรียบที่ไม่มีสัญญา

เป็นหนังสือ ความรู้สึกทั่วไปของคนงานเกี่ยวกับเรื่องนี้สรุปจากการสนทนาได้ว่า คนงานรู้สึกพอใจแล้ว คือ เห็นว่าเป็นอิสระ ไม่มีภาระผูกพัน ถ้าพอใจค่าแรงก็ทำ ไม่พอใจก็ไปหางานที่สถานที่ก่อสร้างแห่งอื่น

ประการที่ 4 ไร้องค์กร ลักษณะความสัมพันธ์ชั่วคราวในงานก่อสร้างยังครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับคนงานอีกด้วย คนงานแต่ละคนจะรู้สึกว่าตนเองมาขายแรงงานชั่วคราว เมื่อเก็บเงินได้จะกลับบ้านกลับถิ่น หรืออาจจะไปทำอย่างอื่น (ซึ่งส่วนมากไม่ทราบว่าจะไปทำอะไร) ลักษณะชั่วคราวของความสัมพันธ์ทำให้ขาดจุดมุ่งหมายร่วม แม้จะมีผลประโยชน์ร่วมกันก็ตาม แต่ไม่เกิดพลังรวมหมู่ (Collectivity) จึงไม่เกิดความสมานฉันท์ (Solidarity) ไม่เกิดผู้นำและภาวะผู้นำ (Leadership) จึงไม่เกิดองค์กรของคนงาน ซึ่งหมายความว่าแรงงานที่ “ไร้องค์กร” (Unorganized Labour) โดยสรุปคือไม่เกิดลักษณะของความสัมพันธ์แรงงานแบบสังคมอุตสาหกรรม ดังเช่นสังคมของคนงานโรงงานทอผ้า หรือโรงงานอิเล็กทรอนิกส์

อย่างไรก็ตาม จะสรุปว่าไม่มีพลัง ไร้องค์กรเสียเลยก็ไม่ถูกเสียทีเดียว เพราะในทางสังคมวิทยาถือว่าระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์แบบประมุขิ เช่น “คนบ้านเดียวกัน” เป็นการจัดองค์กรทางสังคม (Social Organization) ที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพียงแต่ไม่ใช่เป็นการจัดองค์กรแบบสังคมอุตสาหกรรม หากแต่เป็นของสังคมเกษตรกรรม เป็นการจัดองค์กรทางสังคมแบบดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บนระบบคุณค่าในบริบทของสังคมเกษตรกรรม แต่ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมแล้ว จึงดูเหมือนจะไม่มีพลังเหมือนกับความสัมพันธ์ทางสังคมอุตสาหกรรม เช่น สหภาพแรงงาน

เงื่อนไขทั้ง 4 ประการข้างต้นเป็นบริบทสำคัญที่ทำให้แรงงานสัมพันธ์ในอุตสาหกรรมก่อสร้างต่างจากอุตสาหกรรมอื่นๆ เป็นผลให้คนงานก่อสร้างไม่มีอำนาจต่อรองในความสัมพันธ์กับนายจ้าง ในความสัมพันธ์กับรัฐและสังคม เพราะว่าคนงานไม่มีองค์กร ไม่มีตัวแทน จึงไม่สามารถ “มีปากเสียง” ได้ เมื่อพิจารณาโดยรวม บริบทเหล่านี้คือตัวกำหนดที่ทำให้วิถีชีวิต คุณภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างตกอยู่ในวังวนแห่งความยากจน ความไม่รู้ ไม่ตื่นตัว และไม่สามารถรวมตัวกันปรับปรุงยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ แม้จะพอใจหรือสมัครใจยอมรับสภาพได้ หรือไม่เต็มใจยอมรับสภาพนั้น แต่การใช้แรงงานหนักและเสี่ยงอันตรายตลอดเวลาที่ไม่มีช่องว่างเหลือให้คิด ให้เคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงชีวิตโดยวิธีที่สลับซับซ้อน อย่างมากก็เร่ร่อนหาแหล่งงานใหม่ที่อาจจะได้ค่าแรงมากกว่าเล็กน้อย

การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์บุคคล รายงานความรู้สึกนึกคิด ความคาด

หวังของคนงานก่อสร้างโดยภาพรวมว่า รอวันที่จะหาทางออกจากวงจรชีวิตคนงานก่อสร้างกลับคืนสู่ชีวิตภาคเกษตรกรรม หรือผันตัวเข้าสู่โรงงานหรือการจ้างงานรูปแบบอื่น อีกส่วนหนึ่งที่มีประสบการณ์ในชีวิตก่อสร้างยาวนานนับสิบปีขึ้นไป มักสรุปว่ารอวันเวลาที่สังขารจะร่วงโรย และบังคับให้ออกจากชีวิตคนงานก่อสร้าง แต่ที่โชคร้ายกว่านั้นคือชะตากรรมจากอุบัติเหตุในการทำงานที่อาจทำให้ถึงขั้นพิการ สูญเสียความสามารถในการทำงาน เป็นเงื่อนไขบังคับให้ต้องออกจากงานโดยไม่เต็มใจ และโดยส่วนใหญ่จะไร้หลักประกัน

ประการที่ 5 แรงงานต่างชาติ บริบทพิเศษในอุตสาหกรรมก่อสร้าง การขยายตัวของเศรษฐกิจในทศวรรษ 1980 และ 1990 ทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างและเกษตรกรรมบางสาขา เช่น สวนยาง ปาล์ม ประมง แรงงานจากพม่าซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนเชื้อชาติมอญได้ไหลเข้ามาเติมช่องว่างนี้ เหมือนครั้งหนึ่งในทศวรรษก่อนหน้านั้นที่มีแรงงานไทยไหลออกไปตระเวนออกกลางตามกลไกการไหลเวียนโดยเสรีของทุนและแรงงานในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Market Economy)

การไหลเข้า ดำรงอยู่ และทางออกของแรงงานต่างชาติในอุตสาหกรรมก่อสร้างเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมของบริบททางสังคมของชีวิตคนงานก่อสร้าง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ของอุตสาหกรรมก่อสร้างในภาคใต้ก็ได้ บริบทนี้มีได้กล่าวถึงในรายงานฉบับนี้ แต่จะปรากฏในรายงานของภาคใต้

2.3 ปัญหาความปลอดภัยในการทำงาน

ถ้าจัดลำดับความสำคัญของปัญหาสาธารณสุขของคนงานก่อสร้าง พบว่าปัญหาที่สำคัญลำดับที่หนึ่ง คือ ปัญหาการบาดเจ็บและการตายจากอุบัติเหตุ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ปัญหาความปลอดภัยในการทำงานนั่นเอง

ข้อมูลภาพรวมจากการสำรวจทั่วประเทศ พบคนงานประสบอุบัติเหตุระหว่างทำงานจนถึงแก่ความตาย 12 คน สาเหตุสำคัญของการตายระหว่างทำงานที่พบบ่อยที่สุดได้แก่ การตกจากที่สูง และไฟฟ้าดูด ที่พบรองลงมา ได้แก่ ของหนักตกทับ นอกจากนี้ 12 คนตายจากอุบัติเหตุนอกเวลาทำงานหรือไม่เกี่ยวกับการทำงาน จากตัวเลขข้างต้น การวิจัยเชิงปริมาณได้คำนวณอัตราตายจากการทำงานก่อสร้างว่าเท่ากับ 0.68 รายต่อ 1,000 คนต่อปี (วีระศักดิ์, 2539)

สำหรับการบาดเจ็บระหว่างทำงาน การวิเคราะห์เชิงปริมาณคำนวณได้ว่า ในสถานที่ก่อสร้างขนาดเล็ก อัตราการบาดเจ็บจนทำให้คนงานก่อสร้างต้องหยุดงานเท่ากับ 1.5 รายต่อคนงาน 100 คน ใน 1 เดือน การบาดเจ็บในสถานที่ก่อสร้างขนาดใหญ่มีมากกว่าสถานที่ขนาดเล็กเกือบ 2 เท่า สาเหตุของการบาดเจ็บระหว่างการทำงาน

บทที่ 9

สรุป อภิปราย

และข้อเสนอแนะ

109

ได้แก่ ตะปูตำ ของมีคมบาด ตกจากที่สูง สิ่งของเข้าตา ของหนักตกทับ รถชน ไฟฟ้าดูด วัตถุกระเด็น ค้อนตี

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนว่าอุตสาหกรรมก่อสร้างมีปัญหาเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน คือคนงานประสบอุบัติเหตุบาดเจ็บ และตายจากการทำงานในอัตราสูง

ปัญหานี้มีสาเหตุมาจากอะไร

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกต และการสัมภาษณ์ อาจให้คำอธิบายได้ ดังนี้

ประการแรก ผู้ประกอบการหรือนายจ้างขาดความตระหนักว่า ความปลอดภัยในการทำงานเป็นเรื่องสำคัญ นี่คือนโยบายทัศนคติของผู้ประกอบการ

ขนาดของปัญหาสะท้อนว่าผู้ประกอบการขาดความเข้าใจ มองไม่เห็นคุณค่าของความปลอดภัย ต่อเมื่อเกิดการบาดเจ็บถึงขั้นหยุดงาน เข้าโรงพยาบาล พิกัด หรือตาย จึงตระหนักว่าทำให้งานเสียหาย ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

ประการที่ 2 ค่าความปลอดภัยไม่ถูกคำนวณรวมอยู่ในต้นทุนการผลิต ทำให้ต้นทุนการก่อสร้างต่ำ ทำให้ราคาต่ำกำไรสูง ซึ่งผู้บริโภครและผู้ประกอบการต่างได้รับประโยชน์ ผู้บริโภคซื้อตึกอาคารหรือจ้างเหมาในราคาถูก ผู้ประกอบการได้กำไรสูงสุด เพราะต้นทุนต่ำที่สุด แต่คนงานเป็นผู้เสียเปรียบแก่ผู้บริโภค และผู้ประกอบการ หรือผู้รับเหมา

ประการที่ 3 สังคมไทยโดยส่วนรวมมีทัศนคติที่ขาดวินัยทางสังคม

ความปลอดภัยในการทำงานโดยพื้นฐานแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของสังคม ความไม่เคร่งครัดต่อความเสี่ยงภัยในชีวิตประจำวัน จนดูราวกับว่าคนไทยนิยมความเสี่ยงภัย หรือไม่กลัวความเสี่ยงภัย ทำให้ไม่เห็นความสำคัญของความปลอดภัย

ความไม่มีวินัยทางสังคมทำให้ไม่เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์ ขาดสำนึกเกี่ยวกับความปลอดภัยของตัวเอง ไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของคนอื่น ไม่จัดมาตรการเพื่อความปลอดภัย ไม่จัดหาอุปกรณ์ป้องกันอุบัติเหตุในการทำงาน หรือบางกรณีนายจ้างจัดอุปกรณ์ให้แต่คนงานไม่ใช้ ระเบียบที่มีไม่ได้รับการปฏิบัติ เช่น หมวกนิรภัย หากจัดให้คนงานก็ไม่นิยมใส่ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและการสังเกตในสถานที่ก่อสร้างพบว่านายจ้างในสถานที่ก่อสร้างขนาดเล็กเพียงร้อยละ 29 จัดหมวกนิรภัยให้ แต่มีคนงานเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่สวมหมวกนิรภัยเป็นประจำ ส่วนในสถานที่ก่อสร้างขนาดใหญ่มีผู้ประกอบการร้อยละ 31 เท่านั้นที่จัดหาเข็มขัดนิรภัยให้คนงานก่อสร้างสำหรับการทำงานในที่สูง จากการสังเกตสถานที่ก่อสร้างขนาดใหญ่ 10 แห่งในจังหวัดภูเก็ต มีเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่เห็นคนงานใช้เข็มขัดนิรภัยสำหรับการทำงานในที่สูง และใช้เพียงบางคนเท่านั้น

ประการที่ 4 มาตรฐานความปลอดภัยที่ควบคุมดูแลโดยรัฐหละหลวมหย่อนยาน ส่วนมากไม่ได้รับการปฏิบัติ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมก่อสร้าง หน่วยงานของรัฐที่ส่งเสริมเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน ได้แก่ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน และสถาบันความปลอดภัยในการทำงาน ทั้ง 2 หน่วยงานเน้นให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมการผลิตอื่นๆ มากกว่าอุตสาหกรรมก่อสร้าง

นอกจากกฎหมายเกี่ยวกับความปลอดภัย กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานยังมีหน่วยงานที่ทางทฤษฎีมีหน้าที่ตรวจตรวจกำกับมาตรฐาน และการปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยในการทำงานเรียกว่า กองตรวจความปลอดภัย แต่ในทางปฏิบัติ นายจ้างหรือผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมก่อสร้างส่วนใหญ่ไม่รู้จัก ยิ่งลูกจ้างยิ่งไม่รู้จัก

ประการที่ 5 ปัญหาการจัดการ กล่าวคือ สถานที่ก่อสร้างส่วนใหญ่ไม่มีระบบบริหารความปลอดภัยในการทำงาน

โดยกฎหมาย สถานประกอบการที่มีลูกจ้าง 100 คนขึ้นไป ต้องแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ความปลอดภัย หรือ จ.ป. 1 คน เพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแล บริหารวางแผนเพื่อให้งานของลูกจ้างมีความปลอดภัย และสอบสวนสาเหตุเมื่อมีอุบัติเหตุเจ็บป่วยเกิดขึ้นในการทำงาน รณรงค์ส่งเสริมให้การทำงานมีความปลอดภัย แต่ในทางปฏิบัติจากการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่า สถานที่ก่อสร้างทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ไม่รู้จัก จ.ป. แม้ว่าสถานที่ก่อสร้างนั้นๆ จะมีคนงานมากกว่า 100 คน

สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนว่าผู้ประกอบการก่อสร้างส่วนใหญ่ไม่มีระบบบริหารความปลอดภัยในการทำงาน ในอีกด้านหนึ่งสะท้อนว่ากฎหมายยังไม่มียกโทษในการส่งเสริมความปลอดภัยในการทำงาน อันที่จริงกฎหมายความปลอดภัยในการทำงานเป็นกฎหมายที่มีลักษณะมหาชน คือ เป็นข้อกำหนดของรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การฝ่าฝืนจึงเป็นความผิดต่อรัฐ มีโทษทางอาญา แต่นี่คือทฤษฎีเท่านั้น ในทางปฏิบัติรัฐจะต้องมีความสามารถและมีประสิทธิภาพมากพอที่จะกำกับให้สังคมเคารพข้อกำหนดของรัฐเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การละเลยในสถานที่ก่อสร้างจึงเท่ากับสะท้อนถึงความไร้ประสิทธิภาพของรัฐ

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 เจินนโยบาย (Policy Implications)

1) นโยบายทางสังคม

จากการวิเคราะห์เชิงบริบทข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผลรวมของปัญหาสังคมของคนงานก่อสร้าง คือวงจรแห่งความชั่วร้าย สาเหตุที่กำหนดให้วงจรเป็นดังนั้นคือ คุณ-

สมบัติของคนงานที่ไร้ฝีมือ ไร้การศึกษา ไร้อำนาจต่อรอง ไร้ความมั่นคง การที่จะตัดวงจร หรือตัดความเชื่อมโยงของปัญหาที่ต่อกันเป็นวงจร จำเป็นต้องฝึกฝีมือทักษะ ให้การศึกษา จัดองค์กรซึ่งจะนำไปสู่อำนาจต่อรอง และให้หลักประกัน

การแก้ปัญหาลิทธิประโยชน์ของคนงานในอุตสาหกรรมอื่นๆ ใช้หลักการแรงงานสัมพันธ์ทั่วไป คือ การเจรจาต่อรอง 3 ฝ่าย หรือไตรภาคี คือฝ่ายนายจ้าง ฝ่ายลูกจ้าง และฝ่ายรัฐซึ่งเป็นผู้กำกับ กติกา หรือทวิภาคี คือ ฝ่ายนายจ้าง และลูกจ้าง โดยไม่ต้องมีฝ่ายที่ 3

ปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานหลายเรื่องสามารถแก้ไขปรับปรุงได้โดยอาศัยการจัดการแบบทวิภาคี หรือไตรภาคี เช่น ปัญหาที่พนักงานไม่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาความปลอดภัยในการทำงาน ปัญหาสวัสดิการคนงาน ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้รัฐไม่สามารถจัดการได้แต่ลำพังฝ่ายเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหานั้นๆ ฝ่ายคนงานหรือฝ่ายนายจ้างก็ไม่สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้แต่เพียงลำพัง หรือเพียง 2 ฝ่าย เพราะผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันจะทำให้การตกลงใดๆ ไม่สามารถทำได้โดยง่าย

เป็นหน้าที่ของรัฐผู้ได้รับมอบฉันทิให้เป็นผู้กำกับดูแลความสงบสุขของสังคม และเป็นผู้พัฒนาเศรษฐกิจสังคมที่จะต้องเป็นผู้นำในโครงการพัฒนาสังคมของคนงานก่อสร้าง ไม่เพียงรัฐที่จะต้องรับผิดชอบต่อสถานการณ์ความล่าช้าทางสังคมของประชากรกลุ่มนี้ แต่สังคมก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย ถ้าสังคมนี้เป็นสังคมที่รับผิดชอบต่อ (Responsible Society) และเป็นสังคมที่ก้าวหน้า และแข่งขันได้ (Competitive) ในประชากรโลก

แต่ใครคือสังคม บทบาทของสังคมในเรื่องนี้คืออะไร

สังคม ในที่นี้ไม่ใช่รัฐ หน่วยงานหรือองค์ประกอบของรัฐ แต่หมายถึง Civil Society หรือประชาสังคม ในความหมายสมัยใหม่นี้ประชาคมหมายถึงส่วนรวมของปัจเจกบุคคล สถาบัน องค์กร และค่านิยม (Values) และปทัฏฐานทางสังคม (Social Norms) สิ่งเหล่านี้รวมกันเป็นพลังทางสังคมที่สามารถมีบทบาทก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ได้

สังคมที่รับผิดชอบต่อสังคมที่ไม่นิ่งดูดาย แต่เป็นสังคมที่ตอบสนองต่อแรงบันดาลใจที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมให้สูงขึ้น เมื่อมีสภาพที่ล่าช้าความไม่เป็นธรรมดำรงอยู่ สังคมที่รับผิดชอบต่อสังคมไม่อยู่นิ่งเฉยละเลย แต่จะมีผู้เริ่มคิดหรือทำเพื่อเสนอทางออกหรือทางเลือกที่ดีกว่าแก่สังคม สังคมที่รับผิดชอบต่อสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่การรอคอยในระยะยาว และโดยผลรวมพลวัตของ

สังคมจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต คุณภาพสังคมให้สูงขึ้น

สังคมไทยเป็นสังคมเปิดที่มีพลวัตมาก เป็นสังคมที่เห็นอกเห็นใจ (Sympathetic) และเป็นประชาธิปไตย (Liberal) จึงไม่ยากเกินไปที่จะรณรงค์ทางสังคมเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม ดังตัวอย่างความสำเร็จในการรณรงค์วางแผนครอบครัว และการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น

สังคมในฐานะผู้บริโภคผลผลิตจากอุตสาหกรรมก่อสร้างต้องรับผิดชอบหรือไม่ คำถามเช่นนี้ยังไม่มีคำตอบในที่อื่นมาก่อน แต่ผู้บริโภคในบางประเทศรณรงค์ต่อต้านสินค้าที่ใช้แรงงานเด็กหรือแรงงานบังคับ (Bonded Labour หรือ Forced Labour) โดยกลุ่มผู้รณรงค์เห็นว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้บริโภคที่จะต้องคัดค้าน หรืออย่างน้อยไม่สนับสนุนการใช้แรงงานเด็กหรือแรงงานบังคับ แม้ว่าจะไม่ใช่แรงงานทาส แต่ก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก ศักดิ์ศรีของมนุษย์หรือมนุษยธรรมคือเหตุผล

อุตสาหกรรมก่อสร้างในประเทศไทยไม่ได้ใช้แรงงานเด็ก และไม่ได้ใช้แรงงานบังคับ แต่สภาพความเป็นอยู่ของแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างที่พบจากผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าอยู่ในสภาพที่ “เลว” และยอมรับไม่ได้ ซึ่งผู้บริโภคที่รับผิดชอบควรตั้งคำถามว่ามี “ปัญหาความเป็นธรรม” ในสังคมให้พิจารณาหรือไม่

ถ้าพิจารณาในเชิงเศรษฐศาสตร์จะสรุปได้หรือไม่ว่า การที่สภาพความเป็นอยู่ของแรงงานก่อสร้าง “เลว” คุณภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างต่ำกว่าที่ควรจะเป็น มีส่วนทำให้ราคาก่อสร้างอาคารต่ำ

อาจจะโต้แย้งว่าค่าก่อสร้างไม่ต่ำ เพราะความเป็นอยู่ของคนงานไม่ควรถือว่าเป็นต้นทุนของสินค้า แต่ผู้รับเหมาก่อสร้างเองมิได้ลงทุนอย่างเพียงพอ รัฐก็มิได้ลงทุนอย่างเพียงพอที่จะสนับสนุนให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนงานดีกว่านี้ เป็นความรับผิดชอบของผู้ประกอบการและรัฐ ไม่ใช่ผู้บริโภค

ในสังคมที่รับผิดชอบ ผู้บริโภคอาจจะมึบพบาพได้มากกว่านี้ถ้าหากผู้บริโภคเองก็เรียกร้องการคุ้มครองจากการถูกเอารัดเอาเปรียบโดยผู้ผลิต ข้อเสนอแนะในประเด็นนี้คือ

ก. ถ้าผู้บริโภคที่เป็นหน่วยงาน บริษัทธุรกิจ (Corporate Consumer) เป็นผู้ริเริ่มว่า ในการเสนอประกวดราคาจ้างเหมาก่อสร้าง ราคาที่เสนอจะต้องรวมค่าต้นทุนความปลอดภัยในการทำงานของคนงาน แม้จะทำให้ค่าก่อสร้างแพงขึ้น แต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคได้อย่างกล้าหาญ ผู้ประกอบการหรือผู้รับเหมาจะต้องแสดงความรับผิดชอบต่อตนเองออกมาให้ประจักษ์อย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมาตรการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

บทที่ 9

สรุป อภิปราย

และข้อเสนอแนะ

ข. สำหรับผู้บริโภคดีที่เป็นปัจเจกบุคคล หากจะมีผู้โฆษณาความคิดว่าจะเลือกซื้อบ้านจัดสรรที่ก่อสร้างโดยบริษัทหรือผู้รับเหมาที่ได้รับการรับรองจากตัวแทนผู้บริโภครหรือจากกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานแล้วว่า สภาพความเป็นอยู่ของคนงานและความปลอดภัยในการทำงานอยู่ในมาตรฐานที่ยอมรับได้ ความข้างต้นฟังดูแล้วจะรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน และเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งก็น่าจะเป็นเช่นนั้นถ้าสังคมไทยยังเป็นเหมือนเมื่อ 20 ปีที่แล้ว แต่ปัจจุบันในสังคมที่กำลังพัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรม และต้องแข่งขันกับประเทศอื่นๆ เช่นสังคมไทย มาตรการทางสังคมเพื่อจัดระเบียบทางสังคมจะสลับซับซ้อนขึ้นทุกทีอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น แต่ละหน่วยของสังคม แต่ละปรากฏการณ์ในสังคมมิได้เกิดขึ้น และดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว

ในทำนองเดียวกัน นักท่องเที่ยวบางกลุ่มจะเลือกเข้าร้านอาหารที่สะอาดเท่านั้น เลือกพักโรงแรมที่ได้ประกาศสีเขียวว่ามีมาตรฐานของบริการที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นที่ยอมรับได้เท่านั้น มาตรฐานอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็น 9000 หรือ 14000 ล้วนสลับซับซ้อนยิ่งกว่านี้ และที่สำคัญคือ สิ่งเหล่านี้กำลังเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของเรามากขึ้นทุกทีอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น จึงจำเป็นอยู่เองที่สังคมไทยจะต้องเร่งปรับตัวให้ทันกับความสลับซับซ้อนของสังคมอุตสาหกรรมถ้าจะแข่งขันในโลกอุตสาหกรรม

คุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานเกี่ยวข้องกับ Productivity ของแรงงาน ยังไม่นับการฝึกอบรมซึ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เศรษฐกิจที่แข่งขันได้ Productivity ของแรงงานจะต้องสูงด้วย แต่แรงงานก่อสร้างของไทยนอกจากไม่มีการศึกษาฝึกอบรมฝีมือแล้ว สภาพความเป็นอยู่ยังเลวอีกด้วย จึงเป็นการยากที่ยกระดับ Productivity ของแรงงานก่อสร้างไทย หากไม่คิดเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในอุตสาหกรรมนี้อย่างถอนรากถอนโคน (Radical Change)

ข้อพิจารณาเหล่านี้มีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายทางสังคม

2) นโยบายด้านความปลอดภัย

การแก้ปัญหาเรื่องความปลอดภัยในการทำงานของอุตสาหกรรมก่อสร้าง จำเป็นจะต้องมีการแก้ไข 4 ระดับพร้อมๆ กันไป คือ

ระดับที่ 1 แก่ที่สังคม คือ แก่ทัศนคติของสังคมไทยโดยรวมให้มีวินัย ให้เคร่งครัดต่อกฎหมายระเบียบ ให้เห็นความสำคัญของความปลอดภัย ให้เกิดสำนึกตระหนักถึงคุณค่าของความปลอดภัยในการทำงานว่าเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นลักษณะหนึ่งของสังคมที่พัฒนาแล้ว

คำถามที่เกิดขึ้นทันทีก็คือว่า สังคมคือใคร

และใครที่รู้จักสังคมไทยดีพอ จึงได้เสนอให้สังคมไทยเปลี่ยนทัศนคติจากสังคม

ที่ไม่มีวินัยให้เป็นสังคมที่รับผิดชอบ

การเปลี่ยนทัศนคติของสังคมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะสังคมมนุษย์ทุกสังคม ทุกชนชาติต่างก็ผ่านการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบ และระดับความรุนแรงต่างๆ กันมาทั้งสิ้น โดยวิธีและกระบวนการที่ต่างๆ กัน ทั้งโดยธรรมชาติของสังคม โดยการศึกษา โดยการปฏิรูปสังคม หรือแม้กระทั่งการปฏิวัติสังคม การแก้ปัญหาโดยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมเป็นทางแก้ปัญหาที่ยั่งยืน และโดยสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม วิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมอยู่นอกเหนือขอบเขตของข้อเสนอในงานวิจัยนี้ แต่ปัจจุบันนี้องค์ความรู้ที่เรียกว่า “การตลาดเชิงสังคม” หรือ Social Marketing เป็นเทคนิคที่ได้รับการคิดค้นและประยุกต์ใช้กันแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะในทางการเมือง ทางสาธารณสุข และในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้น หากผู้ใช้งานวิจัยนี้สนใจที่จะพัฒนากลยุทธ์การแก้ปัญหาความปลอดภัยในการทำงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างโดยวิธีเปลี่ยนทัศนคติของสังคม ความรู้ทางการตลาดเชิงสังคมจะช่วยให้เป็นอย่างดี

ระดับที่ 2 แก่ที่รัฐ คือ ปรับปรุงสมรรถนะขององค์กร และกลไกของรัฐ ซึ่งทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติควรให้รัฐเป็นผู้มีหน้าที่กำกับดูแล (Regulate) ให้สังคมสามารถพัฒนาอย่างมีระเบียบและสันติ

เพื่อที่จะกำกับดูแลความปลอดภัยในการทำงานให้คนงานก่อสร้างได้ รัฐคือหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีประสิทธิภาพระดับหนึ่ง คือระดับที่กำหนดนโยบายและกฎเกณฑ์ ในด้านนโยบาย รัฐต้องกำหนดให้ชัดเจนในการยกระดับสิทธิทางสังคมของคนงานก่อสร้างให้เท่าเทียมกับคนงานภาคอื่นๆ สนับสนุนให้มีสภาพแรงงาน และจัดการประชุมไตรภาคีเพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของคนงานให้ดีขึ้น ส่วนด้านกฎเกณฑ์ (Regulations) ต้องทำให้รัดกุมตอบสนองนโยบาย แต่แค่นั้นยังไม่เพียงพอ รัฐจะต้องบังคับใช้ (Enforce) ให้กฎเกณฑ์นั้นๆ ได้รับการปฏิบัติด้วย ถ้ารัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีสมรรถนะ (Capacity) เพียงพอในการกำกับดูแล และบังคับใช้กฎหมาย ปัญหาและความปลอดภัยในการทำงานจะได้รับการแก้ไขปรับปรุงโดยพื้นฐาน

ระดับที่ 3 คือ แก่ที่ระดับอุตสาหกรรมและสถานประกอบการ ที่ระดับอุตสาหกรรมมีข้อพิจารณา 2 ด้านด้วยกัน ได้แก่ การจัดการทางเทคนิคการผลิต คือ เทคนิคและเทคโนโลยีการก่อสร้าง และการจัดการด้านแรงงานสัมพันธ์ การจัดการที่ดีทั้ง 2 ด้านนี้จะป้องกันความไม่ปลอดภัยในการทำงานได้ระดับหนึ่ง

ส่วนการแก้ไขที่ระดับสถานประกอบการ ซึ่งประกอบด้วยนายจ้างฝ่ายหนึ่งกับลูกจ้างหรือคนงานอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องตระหนักก่อนว่าความปลอดภัยใน

บทที่ 9

สรุป อภิปราย

และข้อเสนอแนะ

115

การทำงานเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน ปัญหาเบื้องต้นจะอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรทั้ง 2 ฝ่ายนี้จะตระหนักว่าความปลอดภัยเป็นความรับผิดชอบและเป็นประโยชน์ร่วมกัน

ในอุตสาหกรรมก่อสร้าง เมื่อวิเคราะห์เชิงสถาบันแล้วจะพบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ขาดการจัดองค์กร และความสัมพันธ์เชิงอุตสาหกรรม (Industrial Relations) นายจ้างในอุตสาหกรรมก่อสร้างจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะผู้ประกอบการขนาดเล็ก มักบริหารงานแบบที่ไม่มีองค์กรธุรกิจ (Non-corporate Management) หรือแบบจัดการคนเดียว หากมีผู้ช่วยก็เป็นเพียง “เสมียน” หรือพนักงานบัญชี มีหน้าที่ทำบัญชี ค่าจ้างและคุมวัสดุ 1 หรือ 2 คน ในรายที่บริหารงานแบบธุรกิจห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท ก็มักไม่สนใจกับการจัดการด้านแรงงานสัมพันธ์ (Labour Relations) โดยคิดว่าไม่จำเป็น หรือไม่มีความรู้ความเข้าใจการจัดการด้านแรงงานสัมพันธ์ จึงยากที่จะเห็นว่าปัญหาความปลอดภัยในการทำงานเป็นปัญหาของบริษัทหรือของห้างหุ้นส่วน ดังนั้นการที่จะตระหนักว่าความปลอดภัยเป็นปัญหาร่วมกันจึงเป็นเรื่องยากขึ้นไปอีก

สำหรับฝ่ายลูกจ้างหรือคนงาน เนื่องจากการทำงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างเป็นการทำงานแบบชั่วคราว และไม่มีการจัดองค์กร ทั้งในแบบนายจ้างคนเดียวกัน (Firm-based Organized) และประเภทนายจ้างหลายคนในอุตสาหกรรมเดียวกัน (Industry-based Organized) การไม่จัดองค์กร หรือไม่สามารถจัดองค์กรของคนงานเท่ากับไม่มี “ตัวแทนคนงาน” ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากใน “แรงงานสัมพันธ์”

พูดอีกนัยหนึ่งคือ ไม่มีแรงงานสัมพันธ์และการคุ้มครองแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้มีก็ตาม จึงแทบไม่ต้องพูดว่าองค์กรคนงานอ่อนแอ เพราะไม่มีองค์กรคนงาน

การบริหารความปลอดภัยในการทำงานนอกจากจะต้องมีระบบที่ดีของฝ่ายจัดการแล้ว จะต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรคนงานซึ่งมีหน้าที่เป็นตัวแทนคนงาน การไม่มีองค์กร ไม่มีตัวแทนคนงานจึงเป็นปัญหาของปัญหา การแก้ไขจึงต้องลงลึกไปถึงปัญหาองค์กรของคนงานก่อสร้าง

สถานการณ์ดังที่กล่าวมาข้างต้นสื่อนัยว่า ณ ระดับสถานประกอบการ ส่วนใหญ่ยังไม่มีสำนึกร่วมว่าความปลอดภัยในการทำงานเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน ข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ยืนยันว่า สำนึกเรื่องความปลอดภัยในการทำงานยังไม่เป็นประเด็นห่วงใย (Cause of Concern) ทั้งสำหรับนายจ้างและลูกจ้าง แต่สิ่งที่เป็นความสนใจเบื้องต้นของผู้ประกอบการก่อสร้าง คือ ต้นทุนต่ำ กำไรสูงสุด ขณะที่ความสนใจของคนงานคือ ค่าแรงรายวัน

ระดับที่ 4 คือ แก๊ที่ระดับคนงานรายปัจเจกบุคคล (Individual Workers) คือ การแก้ไขที่ทัศนคติ และการศึกษาของผู้ใช้แรงงาน

เนื่องจากผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างมาจากพื้นฐานการศึกษาต่ำ ไม่มีการฝึกฝนฝีมือแรงงานก่อนเข้าสู่อุตสาหกรรม ไม่มีการให้ความรู้ การฝึกอบรมด้านฝีมือระหว่างอายุการทำงาน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่มีการพัฒนาฝีมือแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง คนงานต้องเรียนรู้เอาเองจากเพื่อนคนงานด้วยกันที่ทำงานมานานกว่า มีประสบการณ์มากกว่า ทัศนคติในการทำงานของคนงานจึงเท่ากับผลรวมของสภาพการทำงาน และสภาพความเป็นอยู่ในอุตสาหกรรมไร้ฝีมือ พุดอีกนัยหนึ่ง ทัศนคติของคนงานคือผลรวมของการผลิตซ้ำ (Reproduce) หรือการสืบทอดวัฒนธรรมของความไม่รู้ เพิกเฉย (Culture of Ignorance) คือ ทำไปอย่างที่ทำสืบทอดกันมา

ปัญหาที่ระดับคนงานอาจแก้ไขได้โดยการศึกษาด้านการพัฒนาฝีมือ และด้านแรงงานสัมพันธ์ การวิจัยนี้ทั้งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ไม่พบว่ามีการจัดการศึกษาทั้งด้านฝีมือแรงงาน และด้านแรงงานสัมพันธ์

ดังที่กล่าวแล้ว การพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมก่อสร้างโดยการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้อยู่ในอุตสาหกรรม ยังไม่เป็นประเด็นห่วงใย โดยเฉพาะสำหรับผู้นำในอุตสาหกรรม คงมีแต่ผู้นำนอกอุตสาหกรรมนี้เท่านั้นที่ห่วงใย เช่น นักแรงงาน ผู้นำด้านสาธารณสุข หรือนักพัฒนาสังคม เป็นต้น

แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าอุตสาหกรรมนี้จะไม่ตอบสนองต่อความริเริ่มที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตเสียทีเดียว การวิจัยเชิงคุณภาพในทุกภูมิภาคชี้ให้เห็นว่า เมื่อผู้วิจัยหยิบยกปัญหานี้ขึ้นมาเป็นประเด็นสนทนา และกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของความปลอดภัยในการทำงานอย่างเพียงพอ วิธีนี้จะได้รับการตอบสนองจากคนงานในระดับต่างๆ เสมอ ปัญหาจึงชี้ไปที่ว่า ใครจะเป็นผู้ริเริ่ม ใครจะเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง แต่ควรหลีกเลี่ยงการตั้งคำถามเดิมๆ ว่า ความปลอดภัยในการทำงานเป็นความรับผิดชอบของใคร แล้วปิดซีความรับผิดชอบไปที่ฝ่ายนั้น ดังนั้นเพื่อให้ได้แนวทางเชิงนโยบายด้านความปลอดภัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยใคร่สรุปเป็นแนวทาง ดังนี้

ประการแรก รัฐและสังคมต้องตระหนักว่า ความปลอดภัยในการทำงานของคนงานก่อสร้างเป็นปัญหาของสังคม เป็นผลประโยชน์ของการพัฒนาประเทศ เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของรัฐและสังคม โดยรณรงค์ที่ระดับรัฐและสังคมก่อน เมื่อสังคมตื่นตัว สังคมอาจจะช่วยส่วนที่เหลือได้คือ ผู้ประกอบการ หรือนายจ้าง และคนงาน

ประการที่ 2 นโยบายสาธารณะเพื่อส่งเสริมความปลอดภัยในการทำงาน ส่ง

บทที่ 9

สรุป อภิปราย

และข้อเสนอแนะ

เสริมคุณภาพชีวิต ควรจะใช้มาตรการเชิงบวก (Positive Approach) คือ ให้สิ่งจูงใจ หรือให้รางวัลให้มากกว่าใช้มาตรการบังคับ การให้สิ่งจูงใจทางภาษี การให้คะแนน พิเศษแก่ผู้ประกอบการที่มีประวัติด้านความปลอดภัยในการทำงานดี เพื่อพิจารณาลด ค่าทดแทนที่ผู้ประกอบการต้องจ่ายเข้ากองทุนทดแทนตามกฎหมาย ซึ่งอุตสาหกรรม ก่อสร้างต้องจ่ายอยู่ร้อยละ 2 ของค่าจ้าง หรือในการคัดเลือกผู้รับเหมาก่อสร้างใน งานของรัฐอาจมีข้อกำหนดให้พิจารณาผู้ที่มีคะแนนความปลอดภัยในการทำงานดีเป็น ข้อได้เปรียบ เป็นต้น

ประการที่ 3 ควรพิจารณารวบรวมกฎระเบียบ กฎหมายเกี่ยวกับความปลอดภัย ที่มีอยู่กระจัดกระจายในรูปของประกาศกระทรวงมหาดไทยหลายฉบับแล้วจัดทำ เป็นพระราชบัญญัติความปลอดภัยในการทำงานและอาชีวอนามัย เพื่อเป็นแม่บท กำหนดหน้าที่รับผิดชอบของรัฐและผู้ประกอบการ กำหนดมาตรฐานความปลอดภัย และอาชีวอนามัยให้สอดคล้องกับการพัฒนาของเทคโนโลยี ทั้งในอุตสาหกรรมการผลิต และอุตสาหกรรมก่อสร้าง

พร้อมกันนั้นควรพัฒนาสมรรถนะของหน่วยงานตรวจความปลอดภัยในการ ทำงาน หากหน่วยงานดังกล่าวมีประสิทธิภาพสูง ย่อมจะช่วยให้การทำงานในอุตสาหกรรม ต่างๆ รวมทั้งอุตสาหกรรมก่อสร้างมีความปลอดภัยมากขึ้น คุณภาพชีวิตของผู้ ใช้แรงงานก็ย่อมจะดีขึ้นตามลำดับ

ประการที่ 4 รัฐและอุตสาหกรรมจะต้องลงทุนในโครงการพื้นฐานเกี่ยวกับ ความปลอดภัยในการทำงานให้มากขึ้น โดยอาจพิจารณานำเงินกองทุนทดแทนมาลง ทุน

โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญในเรื่องความปลอดภัยในการทำงานอย่างน้อยควร ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

ก. กฎหมาย และกฎระเบียบ (Laws and Regulations) ว่าด้วยความปลอดภัย ในงานต่างๆ เป็นความรับผิดชอบของรัฐ

ข. กลไกในการบังคับใช้กฎหมาย เป็นความรับผิดชอบของรัฐ และภาค อุตสาหกรรม

ค. ระบบบริหารความปลอดภัยระดับหน่วยประกอบการ และระดับอุตสาหกรรม เป็นหน้าที่ของภาคอุตสาหกรรม โดยรัฐต้องให้การสนับสนุน

ง. องค์ความรู้ และข้อมูลสารสนเทศด้านความปลอดภัยในการทำงานและ การฝึกอบรม

จ. รัฐควรลงทุนผลิตบุคลากรระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่มีความรู้ความ

ชำนาญด้านความปลอดภัยในการทำงาน

จ. ลงทุนด้านการวิจัยเกี่ยวกับความปลอดภัย และการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ความปลอดภัย (จ.ป.)

ข. สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสนใจลงทุนพัฒนาการเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัยด้านอาชีวอนามัย และความปลอดภัย รวมถึงศูนย์ฝึกอบรม เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานที่มีอยู่แล้ว

ประการที่ 5 อุตสาหกรรมก่อสร้างควรปรับตัวให้ทันกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในสาขาการผลิตอื่นๆ รัฐโดยฝ่ายบริหารด้านเศรษฐกิจจะต้องจูงใจ ชักนำให้อุตสาหกรรมก่อสร้างหันมาปรับปรุงมาตรฐานการประกอบการให้ได้รับการรับรองตามมาตรฐานอุตสาหกรรม ISO 9000 ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งแก่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศพร้อมๆ กับเพิ่มผลการประกอบการ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนงาน

ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น การจัดการทางสังคมด้านต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อที่จะทำให้ชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมเป็นชีวิตที่ดีที่สุดได้กลายเป็นภาวะบังคับ ไม่ใช่ภาวะทางเลือกที่เราไม่เลือกก็ได้ แต่ก็ไม่ใช่ภาวะจำยอม

เมื่อคิดว่าประเทศไทยจะต้องแข่งขันได้ในประชาคมโลก สังคม รัฐอุตสาหกรรม และแรงงานก็จะต้องพัฒนาระดับคุณภาพของงาน ของสังคม ของชีวิต ประเทศไทยจึงแข่งขันได้และไม่ยืนอยู่แถวหลัง เวลานี้อุตสาหกรรมก่อสร้างในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย และสิงคโปร์ หันไปปรับปรุงคุณภาพของงาน และคุณภาพชีวิตผู้ให้แรงงานตามมาตรฐานอุตสาหกรรม ISO 9000 กันแล้ว จึงไม่มีเหตุผลอะไรที่อุตสาหกรรมก่อสร้างไทยจะไม่สามารถแข่งขันได้ในแถวเดียวกัน

3.2 เจริญปฏิบัติ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพในทุกภูมิภาคได้ข้อสรุปที่เหมือนกันคือ คุณภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างโดยพิจารณาจากความปลอดภัยในการทำงาน “ต่ำมาก” การวิจัยนี้จึงขอเสนอแนะข้อคิดเห็นที่รวบรวมได้จากสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ เท่าที่เชื่อว่าสามารถปฏิบัติได้

ประการที่ 1 กรมแรงงานและสวัสดิการสังคมต้องรณรงค์ให้การศึกษาเรื่องความปลอดภัยในการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยให้เข้าถึงสถานที่ก่อสร้างทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก สำหรับวิธีการรณรงค์และการใช้สื่อ หลายหน่วยงานมีความชำนาญอยู่แล้วที่ยังขาดอยู่คือการดำเนินงานอย่างมีแผนและอย่างต่อเนื่อง

ประการที่ 2 สำหรับหน่วยราชการและเอกชนที่ยินดีร่วมมือในการจ้างเหมาก่อสร้างครั้งต่อไป ควรกำหนดให้ผู้รับเหมาก่อสร้างเสนอราคาก่อสร้างที่รวมค่าบริการ

บทที่ 9

สรุป อภิปราย
และข้อเสนอแนะ

119

ความปลอดภัยในการทำงานเอาไว้ด้วย หรือกำหนดเงื่อนไขการว่าจ้างให้ผู้รับเหมาและผู้รับเหมาช่วงต้องบริหารความปลอดภัยในการทำงานอย่างเคร่งครัด โดยมีหน่วยราชการที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการก่อสร้างต้องมีกระบวนการตรวจสอบการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยให้เป็นไปอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งมีมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างเฉียบขาด

ประการที่ 3 สำหรับผู้ประกอบการหรือผู้รับเหมาก่อสร้าง ควรใช้คุณภาพความปลอดภัยเป็นเกณฑ์อีกอย่างหนึ่งในการประเมินความดีความชอบของผู้ปฏิบัติงาน และหัวหน้าคนงาน ผู้รับเหมารายใหญ่จะต้องควบคุมมาตรการความปลอดภัยในการทำงานของผู้รับเหมาช่วง

ประการที่ 4 สำหรับผู้ประกอบการหรือผู้รับเหมาทุกระดับ

- 1) ควรมีและบังคับใช้ระเบียบมาตรฐานความปลอดภัยในการทำงานที่ชัดเจน
- 2) ควรศึกษาและปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมายความปลอดภัยในการทำงานทุกฉบับที่เกี่ยวข้องกับงานก่อสร้าง เช่น นั่งร้านต้องออกแบบและใช้วัสดุให้เป็นไปตามมาตรฐาน ลิฟต์ขนส่งวัสดุก่อสร้างต้องมีคุณสมบัติถูกต้องตามกฎหมายกำหนด อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี และห้ามใช้ขนส่งคนงานโดยเด็ดขาด
- 3) จัดหาและส่งเสริมการใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลให้คนงานตามลักษณะความเสี่ยงของงาน เช่น หมวกนิรภัย ถุงมือ รองเท้าหุ้มส้น เขื่อนนิรภัย หรือเข็มขัดนิรภัยสำหรับงานในที่สูง

ประการที่ 5 สำหรับกิจการก่อสร้างที่มีคนงานมากกว่า 100 คนขึ้นไปต้องฝึกอบรม และแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงาน (จ.ป.) ตามกฎหมายกำหนด เพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

- 1) กำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยในการทำงาน
- 2) ให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานแก่นายจ้าง และลูกจ้าง
- 3) กำกับดูแลการใช้อุปกรณ์ความปลอดภัยให้ถูกวิธี และอยู่ในสภาพที่ใช้ทำงานได้ ตรวจสอบหรือจัดให้มีการตรวจสอบอุปกรณ์ทำงานต่างๆ ตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด เช่น บันจั้นต้องตรวจสอบทุก 3 เดือน เครื่องตอกเสาเข็มต้องตรวจสอบสภาพทุกครั้งก่อนใช้งาน เป็นต้น
- 4) ตรวจสอบสภาพการทำงาน และการปฏิบัติงานของลูกจ้างหรือคนงาน แล้วรายงานให้นายจ้างปรับปรุงแก้ไขเพื่อความปลอดภัย
- 5) บันทึก จัดทำรายงาน และสอบสวนเมื่อเกิดอุบัติเหตุ หรือความเจ็บป่วย

ที่เกี่ยวกับการทำงาน โดยส่งผลการปฏิบัติงานทุกๆ 6 เดือนตามแบบ จ.ป. ที่กฎหมายกำหนด

6) องค์กรส่งเสริมความปลอดภัยในการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยจัดสถานก่อสร้างให้เกิดความปลอดภัย จัดทำโครงการ กิจกรรม หรือคณะกรรมการที่ให้ลูกจ้างคนงานมีส่วนร่วมสร้างทัศนคติที่ดี และคำนึงถึงความปลอดภัยในการทำงาน

ประการที่ 6 การจัดที่พักอาศัยของคนงานในสถานที่ก่อสร้าง ควรจัดให้อยู่ในเขตที่ปลอดภัยจากวัสดุซึ่งตกจากที่สูง โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กในเขตที่พักคนงาน ทั้งนี้รวมถึงการดูแลความสะอาดถูกสุขลักษณะของที่พัก น้ำดื่ม น้ำใช้ ห้องน้ำ ห้องส้วม ที่หิ้งขยะ และสภาพแวดล้อมของที่พักคนงานด้วย

วิถีชีวิตของคนงานก่อสร้างนั้นเป็นชีวิตที่อุทิศให้กับงานทั้งชีวิต เป็นชีวิตที่เสี่ยงเหมือนเลี้ยงชีพอยู่บนเส้นด้าย พลัดเพียงพริบตาเดียว จะด้วยหน้ามืดเพราะแดดเผา หรือสะพร่าเลินเล่อเพราะทัศนคติที่ไม่ได้รับการขัดเกลา หรือเพราะความบกพร่องของผู้อื่น ล้วนหมายถึงความเป็นความตายได้ทุกวินาที สิ่งนี้ทำให้งานก่อสร้างเป็นงานที่มีต้นทุนแพงที่สุด แต่ชีวิตของผู้สร้างกลับมีราคาถูกที่สุด การยกคุณภาพชีวิตของคนงานก่อสร้างจึงเป็นการยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น การตกต่ำทางเศรษฐกิจไม่ควรจะเป็นข้ออ้างในการละเลยต่อการยกศักดิ์ศรีและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ข้อเสนอการปรับปรุงเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสำนึกทางสังคมและกลไกทางสังคมที่ต้องการการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบของผู้คนในสังคม

เอกสารอ้างอิง

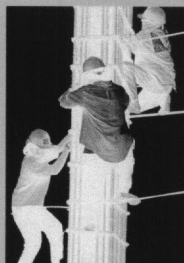
1. กรมแรงงาน. (2534) สถิติแรงงาน 2535. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
2. กรมแรงงาน. (2536) สถิติแรงงาน 2535. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
3. กาญจนา แก้วเทพ. (2534) อุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: เจเนอรัลเพรส.
4. เกษม กิตติธรรพ์. (2524) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของกรรมกรก่อสร้างสตรีในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาประชากรศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
5. เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ. (2539) ปัญหาสังคม และสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในเขตเทศบาลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี: ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
6. ไทยโพสต์. ฉบับวันที่ 12 สิงหาคม 2540, หน้า 13, ฉบับวันที่ 4 กันยายน 2540, หน้า 26.
7. นพพวรรณ นพเคราะห์. (2537) พฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดโรคเอดส์ของกรรมกรก่อสร้างชายเขตเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
8. นิภา ส. ตุมรสุทธ. (2532) การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวคนงานก่อสร้างในเขตพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
9. นันทนีย์ ไชยสุต และคณะ. (2531) ครอบครัวคนงานก่อสร้าง: การประเมินความต้องการของชุมชน. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
10. นันทนีย์ ไชยสุต และคณะ. (2532) ปัญหาความต้องการ และความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสหภาพแรงงานสำหรับผู้ใช้แรงงานก่อสร้าง. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
11. เบญจมาศ ศรีอำพล. (2532) ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ศูนย์ ผู้ปกครอง และเจ้าหน้าที่ของแหล่งก่อสร้างต่อการบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดในศูนย์เด็กก่อสร้าง. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
12. ประชาชาติธุรกิจ. ฉบับวันที่ 7-9 กรกฎาคม 2540, หน้า 17, ฉบับวันที่ 7-10 สิงหาคม 2540, หน้า 44, ฉบับวันที่ 11-13 สิงหาคม 2540, หน้า 13-18, ฉบับวันที่ 14-17 สิงหาคม 2540, หน้า 17-25.
13. ผู้จัดการรายวัน. ฉบับวันที่ 7 สิงหาคม 2540, หน้า 14, ฉบับวันที่ 29 สิงหาคม 2540, หน้า 14, ฉบับวันที่ 14 ตุลาคม 2540, หน้า 3, ฉบับวันที่ 21 กันยายน 2540, หน้า 4.
14. มรกต สิงหะเชนทร์. (2518) ความพึงพอใจในอาชีพคนงานก่อสร้าง. รายงานวิจัย กรมประชาสงเคราะห์. มปท.
15. มรกต สิงหะเชนทร์. (2522) การศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานคร. รายงานวิจัย กรมประชาสงเคราะห์. มปท.
16. มติชนรายวัน. ฉบับวันที่ 5 กรกฎาคม 2540, หน้า 4, ฉบับวันที่ 9 สิงหาคม 2540, หน้า 9, ฉบับวันที่ 29 สิงหาคม 2540, หน้า 9.
17. จะเด็จ เขาวีโล. (2540) บทเรียนองค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงานกับการทำงานกับผู้ใช้แรงงาน. รายงานปริทัศน์. 11(4):9.

18. จะเด็จ ชาว์วิไล และนฤกุล โกกิจ. (2540) สถาบันของรัฐที่เป็นอิสระ: ก้าวใหม่เพื่อคุ้มครองสุขภาพและความปลอดภัยของคนงาน. แรงงานปริทัศน์. 11(9), 10, 14.
19. เยาวพรรณ แซ่ฮ่าน. (2534) ความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันโรคอุจจาระร่วงของกรรมกรก่อสร้างในเขตอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
20. รุ่งศรี ศศิธร. (2536) ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ความเชื่อ อำนาจควบคุมทางสุขภาพกับการปฏิบัติเพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานของคนงานก่อสร้างในบริษัทรับเหมาก่อสร้างบางแห่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
21. วสันต์ เวียนเสี้ยว. (2534) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยของคนงานก่อสร้างในจังหวัดนนทบุรี 2534. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา สาขาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
22. วิจิตรา (ฟุ้งลดดา) วิเชียรขม. (2537) ย่อหลักกฎหมายแรงงาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
23. วีระศักดิ์ จงสุวิวัฒน์วงศ์. (2539) การศึกษาปัญหาสังคม และสาธารณสุขของคนงานก่อสร้าง พ.ศ. 2537-2538. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
24. วินั พันธรัตน์ และประสพสุข ทองกสุต. (2535) แรงงานก่อสร้าง: กลุ่มหนึ่งของคนจนเมือง. วารสารเศรษฐกิจและสังคม.
25. วัลลภ ตั้งคนานุรักษ์. (2529) เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง: ยิปซีที่เคื่องคว้างกลางมหานคร. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 23(21):14-15.
26. วัลลภ ตั้งคนานุรักษ์. (2531) เด็กที่ถูกลืมในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.
27. วิพรรณ ประจวบเหมาะ รุฟโฟโล และคณะ. (2538) ปัญหาสังคมและสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานคร: การศึกษาเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
28. สหพันธ์แรงงานอุตสาหกรรมคนงานก่อสร้างและคนงานทำไม้แห่งประเทศไทย. (2536) ช่วยกันทำให้งานก่อสร้างปลอดภัย. กรุงเทพฯ: มปท.
29. สุพัตรา แก้วประดิษฐ์. (2535) ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการดูแลสุขภาพตนเองของคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม ศึกษาเฉพาะกรณี: โรงงานร่วมแสงพัฒนาอุตสาหกรรม. วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
30. สังคีต พริยะรังสรรค์ และคณะ. (2524) แรงงานอุตสาหกรรมก่อสร้าง. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
31. อรุณ จิรวัดน์กุล และคณะ. (2538) ปัญหาสังคม และสาธารณสุขของคนงานก่อสร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
32. อรุณ ชัยเสรี. (2532) แนวคิดในการป้องกันอุบัติเหตุอันตรายในงานก่อสร้าง: แนวคิดด้านนายจ้าง ลูกจ้างรัฐบาล. อภิปรายในการสัมมนาไตรภาคี เรื่อง การบริหารงานความปลอดภัยในงานก่อสร้างกับกฎหมายความปลอดภัย ระหว่างวันที่ 8-9 สิงหาคม 2532 ณ โรงแรมรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร.
33. ัญชลี สิงหนตร-ณนาท และณัฐยา ศักดิ์สูง. (2539) วิถีชีวิต และวิถีสุขภาพของคนงานก่อสร้างใน

ภาคเหนือ. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

34. อัมพร โอตระกูล และคณะ. (2530) ความสัมพันธ์ระหว่างการอพยพโยกย้ายที่อยู่ และสุขภาพจิตของผู้ใช้แรงงานก่อสร้าง. วารสารกรมการแพทย์ 12(12):679-685.
35. Anchalee Singhanet-runat. (1982) Commuting and the Fertility of Construction Workers in Chiang Mai City. SEAPRAP research.

**ปัญหาสังคม
และสาธารณสุขของ
คนงานก่อสร้างไทย
(การศึกษาเชิงคุณภาพ)**

Social and Health Problems of Thai Construction Workers (A Qualitative Study)

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข อาคาร 3 ชั้น 5 ตึกกรมสุขภาพจิต ถนนติวานนท์
อ.เมือง นนทบุรี 11000 โทรศัพท์ (02) 951-1286-93 โทรสาร (02) 951-1295
E-mail Address : duang@hsrint.hsri.or.th <http://www.moph.go.th/hsri>

